

Θεανώ Ν. Τσιοβαρίδου

‘Η εξέλιξη της δομής της άλβανικῆς οικονομίας (1939-1978)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ ἀπόφασή μας νά ἀσχοληθοῦμε μέ τήν Ἀλβανία ὀφείλεται στό γεγονός ὅτι εἶναι ἡ λιγότερο γνωστή χώρα μεταξὺ τῶν Βαλκανικῶν Χωρῶν. Συναντήσαμε πάρα πολλές δυσκολίες γιά τήν ἐξεύρεση στοιχείων, πού καί σήμερα ἀκόμη, δέν εἶναι πλήρη. Εἶναι ὅμως ἀρκετά γιά νά δώσουμε μιὰ μονογραφία, σχετικά μέ τήν διάρθρωση τῆς οἰκονομίας της καί τήν ἐξέλιξη τῶν διαφόρων μεγεθῶν της. Σάν ἔτος-βάση τῆς μελέτης μας πήραμε τό ἔτος 1938, πού εἶναι τό τελευταῖο ἔτος πρό τῆς ἰταλικῆς εἰσβολῆς, πού ἐγινε τόν Ἀπρίλιο τοῦ 1939. Ἡ περίοδος τῆς κατοχῆς, καί τῆς ἀντίστασης συγχρόνως, (1939-1944), θά μᾶς ἀπασχολήσῃ πολὺ λίγο. Κυρίως θά ἀναπτύξουμε τήν περίοδο μετά τό 1944 πού εἶναι καί ἡ ἀρχή τοῦ, μέ τό νέο κοινωνικο-οἰκονομικό σύστημα, Κράτους. Θά ἦταν ἴσως σκόπιμο, πρὶν ἀρχίσουμε τήν ἀνάλυση, νά δώσουμε μερικά γενικά χαρακτηριστικά τῆς Ἀλβανίας.

Ἡ σημερινή εἰκόνα τῆς Ἀλβανίας παρουσιάζεται ὡς ἑξῆς. Ἡ ἔκτασή της εἶναι 28.748 τ.χ. καί ὁ πληθυσμός της κατά τό 1974¹, ἀνέρχονταν σέ 2.400.000 κατοίκους, ἡ δέ πυκνότητα τοῦ πληθυσμοῦ ἀνέρχεται σέ 83 κατοίκους κατά τ.χ. Οἱ κυριότερες πόλεις εἶναι τὰ Τίρανα, πρωτεύουσα τοῦ Κράτους, μέ 200.000 κατοίκους, τό Δυρράχιο μέ 54.000, ἡ Αὔλωνα μέ 51.000, ἡ Σκόδρα μέ 50.000 ἡ Κορυτσά μέ 46.000 κλπ.². Τό ἔδαφός της εἶναι κυρίως ὄρεινό στό ἐσωτερικό (Ἰλλυρικές ἢ Ἀλβανικές Ἀλπεις) καί πεδινό στά παράλια. Ὁ μεγαλύτερος ποταμός εἶναι ὁ Δρίνος καί τό κλίμα ποικίλλει ἀπὸ ἡπειρωτικό μέχρι μεσογειακό. Συνορεύει ΒΑ μέ τήν Γιουγκοσλαβία, ΝΑ μέ τήν Ἑλλάδα καί Δ βρέχεται ἀπὸ τήν Ἀδριατική θάλασσα καί τό Ἰόνιο πέλαγος. Ἡ νομισματική τῆς μονάδα εἶναι τό Lek πού ἔχει 2 τιμές³. Ἡ πρώτη, γιά τό ἔτος 1973, πού εἶναι ἡ βασική τιμή, ἰσοδυναμεῖ μέ 4,10 Lek = 1 δολλάριο. Ἡ δεύτερη, πού ἡ ἰσοτιμία της εἶναι 10,25 lek γιά ἓνα δολλάριο, δέν εἶναι ἡ τιμή ἐμπορίου καί ἐφαρμόζεται γιά τόν τουρισμό καί γιά ὅ,τι προέρχεται ἀπὸ χώρες

1. Βλ. Petit manuel statistique de la Yougoslavie, 1976, σελ. 141.

2. Βλ. Gilbert Mury, ἡ σημερινή Ἀλβανία, χώρα τοῦ νέου ἀνθρώπου καί κεῖμενα Ἐμβέρ Χότζα (μετάφραση Π. Πεντελίκου, Γ. Κράτη), Ἐκδόσεις "ΜΝΗΜΗ", Ἀθήνα, σελ. 201.

3. Βλ. Statistical Yearbook, 1973, United Nations, σελ. 655.

πού δεν ανήκουν στη ζώνη ρούβλι/γιογάν.

Στή πρώτη ένότητα θά παρουσιάσουμε τή διάρθρωση τῆς οἰκονομίας τῆς Ἀλβανίας πρὶν ἀπὸ τὸν δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, στήν δεύτερη τίς ἐπελθοῦσες βασικὲς διαρθρωτικὲς ἀλλαγές στούς διαφόρους τομεῖς τῆς παραγωγικῆς διαδικασίας καί στή τρίτη θά δοῦμε, ἀριθμητικά πλέον, τήν ἐξέλιξη τῶν διαφόρων οἰκονομικῶν μεγεθῶν, σάν ἀποτέλεσμα τῆς ἐπελθούσης διαρθρωτικῆς ἀλλαγῆς προσθέτοντας καί μία παράγραφο γιά τίς ὑπάρχουσες ἑλληνοαλβανικὲς σχέσεις.

A'.

Ἡ κοινωνικο-οἰκονομικὴ διάρθρωση τῆς Ἀλβανίας,
πρὸ τῆς καθιερώσεως τοῦ σοσιαλιστικοῦ συστήματος.

Ἡ Ἀλβανία παρουσιάζει τὴν εἰκόνα μιᾶς καθαρὰ δυσιστικῆς οἰκονομίας⁴. Πρόκειται δηλ. γιὰ μιὰ μορφή μὴ ἐνσωματωμένης οἰκονομίας⁵, πού εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς παρουσίας τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ συστήματος σέ μιὰ χώρα μέ προκεφαλαιοκρατικὴ, ἀρχαϊκὴ, οἰκονομικὴ διάρθρωση.⁶ Ἡ ἐμφάνιση, ἡ εἰσχώρηση, αὐτῆ τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ συστήματος γίνεται, συνήθως, μέ τίς ἀλλοδαπές ἐταιρεῖες, καί στὴν προκειμένη περίπτωση τῆς Ἀλβανίας μέ τίς ἰταλικές, ἀρχικά, καί τίς γερμανικές καί ἄλλες στὴν συνέχεια ἐταιρεῖες.

Οἱ ἀλλοδαπές αὐτές ἐταιρεῖες ἔχουν σκοπὸ νά ἐκμεταλλευθοῦν τίς ὑπάρχουσες στίς ὑπανάπτυκτες χώρες πρῶτες ὕλες καί δέν ἐνδιαφέρονται γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς ὑπανάπτυκτης χώρας. Σχεδόν ὅλες οἱ ὑπανάπτυκτες χώρες παρουσιάζουν ἐμφανῆ δυισμόν στίς οἰκονομίες τους⁷. Μέσα ἢ κοντὰ στίς πόλεις ὑπάρχει μιὰ ἐκβιομηχανισμένη οἰκονομία μέ ἐκχρηματισμένη ἀγορά, ἐνῶ, κατὰ τὴν ἴδια χρονικὴ περίοδο, στίς ἀγροτικές περιοχές ὑπάρχει μιὰ ἀγροτικὴ οἰκονομία συντηρήσεως μέ μεγάλο βαθμὸ αὐτοκατανάλωσης. Οἱ ἀλλοδαπές δέ ἐπιχειρήσεις, πού βρίσκονται στὸν ἐκσυγχρονισμένο τομέα, εἶναι ἕνας ἀνασταλτικὸς παράγοντας γιὰ τὴν διάδοση τῆς συγχρόνου τεχνολογίας στίς οἰκονομίες τῶν ὑπαναπτύκτων χωρῶν⁸, γιατί ἀκριβῶς ὁ ἐκσυγχρονισμένος αὐτὸς τομέας, πού ἔχει εἰσαχθεῖ ἀπὸ τὴν ἀλλοδαπή, ἀποτελεῖ ἕνα ἀπο-

4. Βλ. G. Meir, *Leading Issues in Economic Development*, 2nd edition, Oxford University Press, USA, 1970, σελ. 129.

5. Βλ. G. Meir and R.E. Baldwin, *Economic Development*, John Willey and Son, 4th edition, New York, 1963, σελ. 4.

6. Βλ. Θ.Ν. Τσιοβαρύδου, *Ἐναλλακτικαὶ δυνατότητες ἐνσωματώσεως μιᾶς δυσιστικῆς οἰκονομίας*, Θεσσαλονίκη, 1974.

7. Βλ. Stephen Enke, *Economics for Development*, 3rd edition, Prentice-Hall, New Jersey, June 1955, σελ. 24 καὶ G. Destanne de Bernis, "Niveaux de développement et politique de croissance", *Cahiers de l'I.S.E.A.*, Mai 1958, σελ. 18.

8. Βλ. H.W. Singer, *Dualism Revised*, "A New Approach to the Problems of the Dual Society in the Developing Countries", *The journal of Development Studies*, October, 1970, σελ. 66.

μεμονωμένο τμήμα, ένα είδος enclave, πού δεν έρχεται σέ καμιά έπαφή μέ τήν υπόλοιπη οίκονομία. Ένα από τά άρνητικά στοι-
χεΐα, άλλωστε, τών πολυεθνικών εταιρειών⁹ εΐναι ότι αΐτές έν-
διαφέρονται μέν γιά έπενδύσεις¹⁰ στίς ύπανάπτυκτες χώρες ό-
που ύπάρχουν πάντοτε πρώτες ύλες πρός έξαγωγή,¹¹ δέν διευκο-
λύνουν όμως τήν άρμονική άνάπτυξη τής χώρας, γιαιτί, ή είσαγό-
μενη, μέ αΐτόν τόν τρόπο, έπένδυση στήν ύπανάπτυκτη χώρα δέν
δημιουργεί, τουλάχιστον άναγκαστικά, διά μέσου τών αΐθορμήτων
διαδικασιών, τά πολλαπλά κέντρα έπένδυσης¹², πού εΐναι μιá
διαρθρωτική προϋπόθεση τής άνάπτυξης¹³. Ακόμα, ή είσαγόμενη
αΐτή έπένδυση δέν γεννά μιá αΐθόρμητη διαδικασία συσσώρευσης
μιáς εύρείας άποταμίευσης πού νά προσρίζεται γιά τήν άγορά
παραγωγικών άγαθών, έπειδή, μέ αΐτόν τόν τρόπον μένουν άδι-
κτες οί προϋποθέσεις τής έσωτερικής άποταμίευσης, γιά διάφο-
ρους λόγους, όπως, π.χ. λόγω έλλειψης πραγματικής άποταμίευ-
σης, δηλ. έλλειψης τών προμηθειών συντήρησης ή λόγω ύπαρξης
διαρθρωτικής άποθησαύρισης.

Η ύπαρξη άποταμιευτικού κεφαλαΐου εΐναι άπαραΐτητη γιά
τήν διεύρυνση τής παραγωγικής βάσης, *conditio sine qua non*,
γιά τήν οίκονομική άνάπτυξη μιáς χώρας. Ένα από τά κύρια γνω-
ρίσματα τών ύπαναπτύκτων χωρών εΐναι καί ό "φαΐλος κύκλος τής
ένδείας"¹⁴ πού εΐναι άποτέλεσμα τοΰ χαμηλοΰ ποσοστοΰ έπένδυ-
σης, άποτέλεσμα τοΰ χαμηλοΰ έθνικοΰ είσοδήματος, όπου ή όρι-
σκή ροπή πρός κατανάλωση εΐναι ύψηλή, οί έχοντες δέ ύψηλά εί-
σοδήματα τά καταναλίσκουν σέ άγαθά πολυτελείας, πού συνήθως

9. Βλ. "Le defi de Sociétés multinationales", Conférence économique mon-
diale de la Confédération Internationale des Syndicats Libres, Bru-
xelles, septembre 1971.

10. βλ. Constantine-Ernest Yacoumatos: The determinants of international
direct investment. A critical evaluation, "Σπουδές", Τόμος ΚΗ', Τεϋ-
χος 2, 1978, σελ. 354.

11. Βλ. Α. Kafka, "Economic Effects of Capital Imports", στίς Capital Mo-
vements and Economic Development, edited by John H. Adler, MacMil-
lan, New-York, 1967, σελ. 221.

12. Βλ. F. Perroux, "Trois outils d'analyse pour l'étude du sous-dévelop-
pement", Economie désarticulée, Coût de l'Homme, Développement in-
duit, Cahiers de l'I.S.E.A., mai 1958, σελ. 40.

13. Βλ. Μ. Νεγρεπόντη-Δελιβάνη, "Στρατηγική διενεργείας δημοσίων έπενδύ-
σεων πρός εκτιάχυνση τής οίκονομικής άναπτύξεως". Άρχεΐον Οίκονομι-
κών καΐ Κοινωνικών Έπιστημών, Άθήναι, (1968) σελ. 235.

14. Βλ. Everett E. Hagen, The economics of Development, Irwin Series in
Economics, april 1968, σελ. 124.

εἰσάγονται ἀπὸ τὴν ἀλλοδαπή, ἢ σέ ἐπενδύσεις μὴ παραγωγικέσ-
θως σέ πολυτελεῖς κατοικίες κλπ. Ἡ προσφυγὴ στὴ φορολογία -
πλατιά χρησιμοποιούμενο μέσο στὶς ἀνεπτυγμένες οἰκονομίες -
δὲν εἶναι δυνατόν νά λύσει, ἔστω καὶ κατὰ ἓνα μέρος, τὸ πρό-
βλημα τῆς εὐρεσης κεφαλαίου, γιατί τὸ ποσοστὸ τῶν φορολογουμέ-
νων κατοίκων εἶναι πολὺ χαμηλό¹⁵. Ἀκόμη δέ πρέπει νά ληφθεῖ
ὑπόψη ὅτι ἡ τάξη πού προσδιορίζει τὸν φόρο εἶναι ἀκριβῶς ἐ-
κείνη πού δέν ἔχει συμφέρον νά ἐφαρμοστεῖ τὸ πιὸ δικαιολογη-
μένο, ἀπὸ πλευρᾶς παραγωγικῆς ὠφέλειας, σύστημα φορολογίας¹⁶.

Γενικά, ὅταν μιλοῦμε γιὰ οἰκονομικὸ δυισμό¹⁷, ἐννοοῦμε
ὁποιαδήποτε ἑλλειψη ἐπαφῆς πού θά μπορούσε νά ὑπάρχει ἢ μετα-
ξύ μιᾶς περιοχῆς καὶ τοῦ ὑπόλοιπου τμήματος τῆς χώρας, ἢ με-
ταξύ δύο συστημάτων ἢ δύο τομέων, ἢ μεταξύ διαφόρων κοινωνι-
κῶν ομάδων στὸ ἐσωτερικὸ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς χώρας.

Σέ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν Ἀλβανία τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἔχουμε νά
παρατηρήσουμε τὰ ἑξῆς:

Τὸ μεγαλύτερο τμήμα τῆς Ἀλβανίας ἦταν ὑπανάπτυκτο, μέ
διάρθρωση ἐνός καθαρὰ φεουδαρχικοῦ συστήματος. Ἡ παραγωγή γι-
νόταν κατὰ τὸ ἀρχαῖκό, προκεφαλαιοκρατικὸ σύστημα, ἀπὸ τοὺς
"φεουδάρχες" - πού στὴν προκειμένη περίπτωσις ἦταν οἱ μπέηδες -
καί, κατὰ συνέπεια, ἡ παραγωγικότητα ἦταν πολὺ χαμηλή. Σχεδὸν
ὅλη ἡ ἀλβανικὴ οἰκονομία βασίζονταν σέ μιὰ ἀρχαῖκή καὶ καθυ-
στερημένη γεωργία ὅπου τὸ 87 % τοῦ ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ τῆς ἀπα-
σχολεῖτο στὸν πρωτογενῆ τομέα¹⁸. Ἡ μέ τὴν σημερινή ἐννοια
βιομηχανία ἦταν, οὐσιαστικά, ἀνύπαρκτη. Ἡ μικρὴ βιομηχανικὴ
παραγωγή πού ἀποτελοῦσε μόνο τὸ 9,8 % τῆς συνολικῆς παραγω-
γῆς¹⁹ προερχόταν ἀποκλειστικά ἀπὸ βιοτεχνίες ἢ μικρές βιομη-
χανικὲς ἐγκαταστάσεις. Ἐξάλλου ἡ ἐξόρυξη τῶν πετρελαιοειδῶν
ἢ τῶν διαφόρων ἄλλων ἐξορυκτικῶν βιομηχανιῶν βρίσκονταν στὰ

15. Βλ. Fr. Perroux, *Trois outils...* ὁ.π. σελ. 9 καὶ Ragnar Nurkse, "Tra-
de fluctuations and Buffer Policies of Low-Income Countries" στὸ *Agricul-
ture in Economic Development*, edited by A.N. Agarwala and S.P.
Singh, Oxford University Press, New York, 1963, σελ. 258-9.

16. Βλ. William H. Nicholls, "Theoretical aspects of Agriculture in eco-
nomic development", στὸ *Agriculture in Economic Development*, edited
by Carl Eichen and Lawrence Witt, McGraw-Hill Book Co, 1964, σελ. 42.

17. Βλ. E. Gannagé, *Economie du développement*, P.U.F., Paris, 1962, σελ.
61.

18. Βλ. Herukan Mara, ὁ.π., σελ. 659.

19. Βλ. Besim Bardhoshi, "Theodor Kareco, Le développement économique et
social de la R.P. d'Albanie, 1944-1974, Editions "8 Nentori", Tirana,
1974, σελ. 12.

χέρια καί στον έλεγχο του άλλοδαπου, κατά κύριο λόγο του ίτα-
λικοϋ, κεφαλαίου²⁰ όπως αναλυτικότερα αναφέρουμε στη συνέχεια
της μελέτης. Ή έκμετάλλευση αύτου του είδους των βιομηχανιών,
θεωρείται ότι είναι παράγων έξάρτησης από τους άλλοδαπούς κε-
φαλαιούχους²¹. Αύτή η άποψη ένισχύεται καί από τον μέ άρ. 1
πίνακα, όπου η αντίθεση ανάμεσα στις δυό ομάδες χωρών είναι
κτυπητή: 59 % καί 22 % στις έξορυκτικές καί μεταποιητικές
βιομηχανίες, αντίστοιχα, των ύπαναπτύκτων χωρών καί 23 % καί
59 % στις άνεπτυγμένες.

Πίνακας 1²²

Ποσοστό άμέσων έπενδύσεων των ΗΠΑ κατά κλάδους

	Ύπανάπτυκτες χώρες	Καναδάς καί Δ.Ευρώπη
Έξορυκτικές βιομηχανίες	59 %	23 %
Μεταποιητικές βιομηχανίες καί διανομής	22 %	59 %
Δημόσιας ώφέλειας	16 %	7 %
Διάφορες	3 %	11 %
Σύνολο	100 %	100 %

Ή βιομηχανία πετρελαιοειδών μόνη²³ της αντιπροσώπευε τό
78 % όλων των έπενδυμένων κεφαλαίων στην Ύλβανία. Ή έκμε-
τάλλευση των βιομηχανιών αύτων γινόταν μέ τό σύγχρονο, τεχνο-
λογικά, τρόπο. Έφόσον όμως πρόκειτο για δυιστική οίκονομία,
ή ανάπτυξη του κεφαλαιοκρατισμού, πού έγινε μέ τον πιο πάνω
τρόπο, άφησε άνέπαφα τά στοιχεΐα του φεουδαρχισμού, διότι, οι
θέσεις-κλειδιά της καπιταλιστικής οίκονομίας βρίσκονταν στα
χέρια του άλλοδαπου κεφαλαίου καί η ύψηλή του παραγωγικότητα
δέν περιέρχονταν στην όλότητα, αλλά στους ξένους κεφαλαιού-
χους πού έπωρελοϋνταν, σχεδόν κατά αποκλειστικότητα.

Συνοψίζοντες τό παρόν κεφάλαιο, όπου δώσαμε μιá συνοπτι-
κή εικόνα της κοινωνικο-οικονομικής κατάστασης στην Ύλβανία
μπορούμε άνετα νά συμπεράνουμε τά πιο κάτω. Ό πληθυσμός της
Ύλβανίας κατά τό 1938 άνέρχονταν σέ 1.040.000 κατοίκους καί
η πυκνότητά του ήταν 36 κάτοικοι κατά τ.χ.²⁴. Έπρόκειτο δηλ.

20. όπ.π., σελ. 12.

21. Βλ. Α. Κ. Caincross, Factors in Economic Development, G. Allen and Unwin, London 1963, σελ. 47.

22. Βλ. Fr. Perroux, Trois outils, όπ.π., σελ. 36.

23. Βλ. B. Bardhoshi-Th. Kareco, όπ.π., σελ. 10.

24. Βλ. 30 vjet Shqiperi Socialiste, Drejtoria e Pergjitheshme e Stati-
stikes, 1974, σελ. 21.

γιά μιὰ ἐξαιρετικά ἀραιοκατοικούμενη χώρα. Ὁ μέσος ὅρος ζωῆς ἦταν μόνο 38,3²⁵. Ἡ βιομηχανική παραγωγή δέν ἀποτελοῦσε παρά τό 9,8 % τῆς συνολικῆς βιομηχανικῆς καί γεωργικῆς παραγωγῆς, τό 87 % τοῦ πληθυσμοῦ ἐργαζόταν στήν γεωργία καί, ἐπομένως, μόνο τό 13 % τοῦ πληθυσμοῦ ἀπασχολεῖτο στούς ἄλλους κλάδους τῆς οἰκονομίας. Γι' αὐτό ἀλλωστε, καί τό μεγαλύτερο μέρος τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, δηλ. περίπου 92,4 %, προερχόταν ἀπό τήν γεωργία, ἐνῶ ἀπό τήν βιομηχανία καί τίς οἰκοδομικές ἐργασίες δέν προέρχονταν παρά τό 4,5 %²⁶. Ἡ διάρθρωση δέ τῆς βιομηχανίας ἦταν χαρακτηριστική μιᾶς ὑπανάπτυκτης γεωργικῆς χώρας: τό 50 % τῆς συνολικῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς προέρχονταν ἀπό τίς βιομηχανίες τροφίμων καί τό 28,5 % ἀπό τίς ἐλαφρές βιομηχανίες²⁷. Ὅσον ἀφορᾷ τήν γεωργία²⁸, ἡ ἐκμετάλλευσή της γίνονταν μέ τόν πλέον ἀρχαῖο τρόπο: Ἡ ἐκμηχάνιση ἦταν σχεδόν ἀνύπαρκτη, 30 τρακτέρ στό σύνολο, κυριαρχοῦσε ἡ μονοκαλλιέργεια, ἡ γῆ δέ, μέ ἐξαίρεση τά *latifundia* τῶν μπέηδων, ἀποτελεῖτο ἀπό πολύ μικρές ἐκτάσεις, πού ἡ ἐκμετάλλευσή τους ἦταν μικρῆς ἀποδοτικότητας. Τό μορφωτικό ἐπίπεδο τοῦ λαοῦ ἦταν πολύ χαμηλό ἀν ληφθῇ ὑπ' ὄψη ὅτι τό 80 % τοῦ λαοῦ ἦταν ἀναλφάβητο,²⁹ καί τό 80 % τῶν χωριῶν δέν εἶχε δημοτικό σχολεῖο. Βέβαια ὑπῆρχε μιὰ μικρή μειοψηφία πού ἔστειλε τά παιδιά της στά γαλλικά, κυρίως, σχολεῖα καί Πανεπιστήμια.

Ἐφόσον λαμβάνεται τό ἔτος 1938, σάν ἔτος-βάση, ἀναλύοντας στήν συνέχεια τήν εξέλιξη τῶν διαφόρων μεγεθῶν θά ἔχουμε μιὰ πιό πλήρη εἰκόνα τῆς διάρθρωσης τῆς οἰκονομίας γιά τήν πρό τοῦ πολέμου ἐποχή.

25. ὅπ.π., σελ. 35.

26. Βλ. Β. Bardhoshi-Th. Kareco, ὅπ.π., σελ. 12-3.

27. ὅπ.π., σελ. 13.

28. ὅπ.π., σελ. 14-6.

29. ὅπ.π., σελ. 251.

Β'.

Οι βασικές αλλαγές που έγιναν στους διάφορους τομείς παραγωγής, μετά την εγκαθίδρυση του νέου καθεστώτος.

α) Μεταρρυθμίσεις στον γεωργικό τομέα

Τήν αγροτική μεταρρύθμιση την διακρίνουμε σε διάφορους περιόδους, ανάλογα με τους στόχους, που σε κάθε περίοδο, επιδιώκονται.

α) 'Ιστορικά η πρώτη προσπάθεια αγροτικής μεταρρύθμισης, αν και απέτυχε, έγινε το 1930³⁰ από το άλβανικό κοινοβούλιο. 'Ο Νόμος αυτός της 13ης Μαρτίου 1930 προέβλεπε, με όρισμένες προϋποθέσεις, την πώληση κτημάτων στους ένοικιαστές τους. Στήν πραγματικότητα ήταν περισσότερο μιá "προειδοποίηση" στους μπέδες και ένα "καταπραϋντικό" στους φιλελεύθερους πνευματικούς ανθρώπους παρά μέτρα έγγείου μεταρρυθμίσεως.

β) Μετά την καθεστωτική αλλαγή και την επικράτηση του Σοσιαλισμού, η πρώτη μεταρρύθμιση έγινε τον Αύγουστο του 1945³¹ σύμφωνα με την όποιαν απαλλοτριώσαν ολοκληρωτικά 8.174 και μερικά 10.641 γεωργικές επιχειρήσεις. Από το σύνολο των επιχειρήσεων, των κρατικών κτημάτων καθώς και των γαιών που άνηκαν σε θρησκευτικά ιδρύματα, απαλλοτριώσαν χωρίς αποζημίωση 173.000 έκταρτα, 474.000 έλιές και 6.000 ζώα που χρησιμοποιούνταν για αγροτικές εργασίες. Περίπου 90 % της συνολικής επιφάνειας της απαλλοτριωθείσης γης, δηλ. 155.000 έκταρτα, τόμισό αριθμό των έλαιων και όλα τα ζώα εργασίας μοιράσθηκαν δωρεά σε 70.000 αγροτικές άκτημονες οίκογένειες. Περίπου 20.000 έκταρτα μετατράπηκαν σε ιδιοκτησία του Κράτους.

Τό πιο όξυ πρόβλημα³² της άλβανικής γεωργίας ήταν η κατάργηση των προϋπαρχόντων σχέσεων μεταξύ των μεγαλοκτηματιών από τη μιá μεριά και των άκτημόνων ή μικροκτηματιών από την άλλη. Γι' αυτό άκριβώς η πρωταρχική και βασική άρχή της αγροτικής μεταρρύθμισης του 1945 ήταν: "η γή ανήκει σε εκείνον που την καλλιεργεί"³³. 'Η πρώτη αυτή περίοδος (1944-46) χαρακτη-

30. Βλ. Stavro Skendi (Editor) Albania, Atlantic Press, London, 1957, σελ. 157 κ.έ.

31. Βλ. S. Skendi, όπ.π. σελ. 158 καύ B. Bardhoshi-Th. Kareco, όπ.π. σελ. 38 κ.έπ. καύ 108 κ.έπ.

32. Βλ. "Histoire du parti du travail d'Albanie", Editions "Naim Frashëri", Tirana, 1971, σελ. 282 κ.έπ.

33. Βλ: Histoire de l'Albanie sous la direction de S. Pollo et A. Puto

ρίζεται ἀπὸ πλευρᾶς μεταρρύθμισης, σάν μεταβατική, καί γι' αὐτό παρατηρεῖται μιὰ σχετική μετριοπάθεια.

γ) Ἡ δευτέρη περίοδος τῆς ἀγροτικῆς πολιτικῆς (1946-51) ἀρχίζει 1) μέ τό Διάταγμα τῆς 2 Φεβρουαρίου 1946, ὅπου ἀπαγορεύεται ἡ σφαγὴ ζώων, 2) τό Διάταγμα τοῦ Ἰουνίου τῆς ἴδιας χρονιᾶς, ὅπου ἀπαγορεύει τήν πώληση σπόρων, ἐπιβάλλει τήν κρατικοποίηση τῶν γεωργικῶν ἐργαλίων, τήν παράδοση ὀρισμένων ἀγροτικῶν προϊόντων σέ κρατικά κέντρα μέ καθορισμένες τιμές κλπ. Τήν ἴδια περίοδο τέθηκαν καί οἱ βάσεις τοῦ κολλεκτιβιστικοῦ συστήματος, πού προχωροῦσε ἀργά μέν, ἀλλά σταθερά³⁴. Κατά αὐτήν ὁμως τήν περίοδο παραμελήθηκε ἡ Γεωργία πράγμα πού ἔγινε γρήγορα ἀντιληπτό³⁵. Δίνοντας μεγαλύτερη βαρύτητα στό βιομηχανικό τομέα, οἱ οἰκονομικές δυνατότητες τῆς χώρας ἔπε-
ρασαν τίς δυνάμεις της, κι' ἔτσι παραμελήθηκε, συγκριτικά, ἡ γεωργία. Ἐνῶ τό 1950³⁶ σέ σχέση μέ τό 1938, ἡ συνολική βιομηχανική παραγωγὴ πολλαπλασιάσθηκε ἐπὶ τέσσερα, ἡ γεωργική παραγωγὴ αὐξήθηκε μόνο κατά 30 %. Ἡ κατασκευὴ μεγάλων βιομηχανικῶν ἔργων ἀπορροφοῦσε κάθε χρόνο χιλιάδες ἐργάτες πού προέρχονταν ἀπὸ τήν γεωργία. Πλὴν ὁμως ἡ διάρθρωση τῆς γεωργίας δέν εἶχε τόσο πολὺ ἀλλάξει, δέν εἶχε ἐκμηχανισθεῖ σέ τέτοιο βαθμὸ ὥστε νά μπορεῖ ἀκίνδυνα νά στερηθεῖ τό ἐργατικό της δυναμικό.

Εἶναι γνωστὴ ἡ θεωρία τοῦ W.A. Lewis³⁷ γιὰ τήν μεταφορὰ τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ ἀπὸ τὸν πρωτογενῆ στὸν δευτερογενῆ τομέα. Μιὰ ἀπὸ τίς προϋποθέσεις τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῆς τῆς θεωρίας εἶναι καί ἡ ὑπαρξὴ κεκαλυμμένης ἀνεργίας. Διαφορετικά, στήν περίπτωσι δηλ. πού δέν ὑπάρχουν "ἀόρατοι ἐργάτες", ὁ μόνος τρόπος μεταφορᾶς ἐργατικοῦ δυναμικοῦ ἀπὸ τὸν πρωτογενῆ στὸν δευτερογενῆ τομέα, εἶναι ἡ ἐκμηχάνισσις τῆς γεωργίας, ἡ αὐξηση δηλ. τοῦ λόγου κεφαλαίου πρὸς ἐργασία. Ὅταν δέν ὑπάρχουν αὐτές οἱ δύο προϋποθέσεις, τότε, ἡ μεταφορὰ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ ἀπὸ τὸν πρωτογενῆ στὸν δευτερογενῆ τομέα, θά ἔχη σάν ἀποτέλεσμα τήν μείωσι τοῦ ἀγροτικοῦ προϊόντος, πράγμα πού συνέβηκε καί μέ τήν Ἀλβανία.

Editions Horvath, France, 1974, σελ. 293 κ.ἐπ. καὶ B. Bardhoshi-Th. Kareco, ὅπ.π. σελ. 38 κ.ἐπ.

34. Βλ. S. Skendi, ὅπ.π. σελ. 164 πίνακα 5 καὶ B. Bardhoshi-Th. Kareco, ὅπ.π., σελ. III.

35. Βλ. Histoire de l'Albanie.. ὅπ.π., σελ. 314 καὶ B. Bardhoshi-Th. Kareco, ὅπ.π., σελ. 60.

36. Βλ. B. Bardhoshi-Th. Kareco, ὅπ.π., σελ. 112.

37. Βλ. W.A. Lewis, Economic development with unlimited supplies of labour, Oxford University Press, New York, 1963.

δ) Ἡ νέα περίοδος 1951-55, πού συμπίπτει μέ τό πρῶτο πενταετές πρόγραμμα, χαρακτηρίζεται ἀπό μιὰ ὀπισθοχώρηση, ὡς πρὸς τίς ἀπαιτήσεις τοῦ Κράτους ἀπὸ τοὺς γεωργούς³⁸. Ἐκτός ἀπὸ τὰ κενὰ πού ὑπῆρχαν στὸν προγραμματισμό, οἱ οἰκονομικὲς δυσκολίες πού γνώρισαν οἱ ἀγρότες εἶχαν ἀρνητικὴ ἐπίδραση γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς γεωργίας. Οἱ ὑποχρεώσεις τῶν χωρικῶν πρὸς τὸ Κράτος ἦταν πολὺ μεγάλες, καί ἡ φορολογία βαριά, μέ ἀποτέλεσμα τὴν πλήρη ἀδυναμία νὰ ἀνταποκριθοῦν οἱ γεωργοὶ στίς προβλεπόμενες ὑποχρεώσεις τους, ὡς πρὸς τὴν παράδοση τῶν προϊόντων, γιὰ ἀποθήκευση, στὸ Κράτος. Ἡ παραγωγικότητα τῆς γεωργίας ἦταν πολὺ χαμηλὴ, καί κατὰ συνέπεια, οἱ προβλεπόμενες ἀπὸ τὸ πρόγραμμα ἀποδόσεις δέν πραγματοποιήθηκαν. Λήφθηκαν ὀρισμένα μέτρα, πού δέν ἦταν ὅμως ἀρκετὰ γιὰ νὰ καλύψουν τὴν δυσαναλογία πού ὑπῆρχε μεταξὺ τῶν τιμῶν τῶν γεωργικῶν καί βιομηχανικῶν προϊόντων μέ ἀποτέλεσμα ἀφενὸς μὲν οἱ ὅροι ἐμπορίου μεταξὺ τῶν γεωργικῶν καί βιομηχανικῶν προϊόντων νὰ ἐπιδεινώνονται διαρκῶς σέ βάρος τῶν πρώτων, ἀφετέρου δέ τὰ εἰσοδήματα τῶν γεωργῶν νὰ εἶναι πολὺ χαμηλά, καί κατὰ συνέπεια, νὰ μὴν ὑπάρχει δυνατότητα ἀγορᾶς τῶν ἀπαραιτήτων γεωργικῶν ἐργαλείων. Οἱ ὅροι ἀνταλλαγῆς μεταξὺ τῶν γεωργικῶν καί βιομηχανικῶν προϊόντων ἐπιδεινώνονται διαρκῶς, ἐπειδὴ οἱ τιμές τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων ἦταν πολὺ πιὸ ψηλές ἀπὸ τίς τιμές τῶν γεωργικῶν προϊόντων. Ἡ ξηρασία τῶν ἐτῶν 1950-52 ἐπιδείνωσε αὐτὴ τὴν κατάσταση, μέ ἀποτέλεσμα νὰ διευρυνθῇ τὸ χάσμα μεταξὺ γεωργικοῦ καί βιομηχανικοῦ τομέα. Ἡ ὅλη αὐτὴ κατάσταση δυσκόλευσε τὴν πραγματοποίηση τοῦ πρώτου πενταετοῦς προγράμματος (1951-55) στὸ σύνολό του.

Τό πιὸ σοβαρὸ ἀποτέλεσμα τῆς μὴ ἐπίτευξης τῆς προβλεπόμενης προόδου στὴν Γεωργία ἦταν ἡ δυσκολία νὰ προμηθευθῇ ὁ πληθυσμὸς τὰ ἀπαραίτητα τρόφιμα, πράγμα πού ἐμπόδισε τὴν βελτίωση τῶν συνθηκῶν διαβίωσης τῶν ἐργατῶν καί στίς πόλεις καί στὴν ὕπαιθρο. Στὸ ἀρνητικὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα συνετέλεσε καί ἡ πρόωρη προσπάθεια κατάργησης, μέ διοικητικὰ μέτρα, τοῦ ἰδιωτικοῦ ἐμπορίου λιανικῆς πώλησης, καθὼς καί τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ νέο γραφειοκρατικὸ σύστημα ἀποτελοῦσε ἕνα βαρὺ φορτίο γιὰ τὸν κρατικὸ προϋπολογισμό, καθὼς ἀκόμα καί ἡ ἔλλειψη ἐμπειρίας τῶν στελεχῶν πού ἀδυνατοῦσαν νὰ ἀνταποκριθοῦν στὰ νέα καθήκοντά τους. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο τὸ 1953 μέ διάφορα νομοθετήματα, μείωσαν τοὺς φόρους, καθὼς καί τίς ὑποχρεωτικὲς εἰσφορές σέ εἶδος. Ἐπίσης μειώθηκαν καί οἱ τιμές τῶν γεωργικῶν ἐργαλείων πού παρασκευάζονταν στὴν Ἀλβανία, καί αὐξήθηκαν οἱ τιμές ὀρισμένων γεωργικῶν προϊόντων (ἐλιῶν, βαμβάκι, καπνοῦ, ζαχαρότευτλων) πού ἀγοράζονταν ἀπὸ τὸ Κράτος. Ἀκόμα αὐξήθηκε ἡ χορήγηση τῆς ἀγροτικῆς πίστης καί δόθηκε στὴν γεωργία ἕνας μεγαλύτερος ἀριθμὸς τρακτέρ. Ἐπὶ πλεόν δέ μειώθηκαν κατὰ 30 %

38. Βλ. Histoire du Parti.. ὅπ.π. σελ. 402 κ.ἐπ. καὶ S. Skendi, ὅπ.π. σελ. 161.

τά στελέχη πού ἀπασχολοῦνται στήν διοίκηση τοῦ Κράτους ἢ τῶν ὀργανισμῶν, καί ἀπό διοικητικοί ὑπάλληλοι μεταπήδησαν στήν παραγωγή τοῦ δευτερογενῆ καί πρωτογενῆ τομέα. Ἐπίσης καταργήθηκαν οἱ διατάξεις πού περιόριζαν τό λιανικό ἐμπόριο, ἐνῶ συγχρόνως πῆραν μέτρα γιά τήν ἀναζωογόνησή του. Μέτρα ἀκόμα λήφθηκαν γιά νά προσαρμόσουν καί νά ἐνισχύσουν τό κρατικό καί συνεταιριστικό ἐμπόριο.

Γενικά, γιά τήν περίοδο τοῦ 1951-55 καί σέ ὅτι ἀφορᾷ τήν γεωργία, μποροῦμε νά ποῦμε ὅτι, ἀπό πλευρᾶς "σοσιαλιστικῆς πολιτικῆς" ὑπάρχει μιᾷ ὀπισθοχώρηση: Μείωση τῆς ὑποχρεωτικῆς εἰσφορᾶς, παροχή δυνατότητας στούς γεωργούς νά μοιράσουν τίς ἰδιοκτησίες τους στά μέλη τῶν οἰκογενειῶν τους, καθυστέρηση τοῦ ρυθμοῦ "κολλεκτιβοποίησης" τῆς γεωργίας, μερική ἀπελευθέρωση τοῦ λιανικοῦ ἐμπορίου κλπ. Ἡ πιό πάνω πολιτική, ἀκολουθήθηκε ἀπό τή δύναμη τῶν πραγμάτων, ὅπως εἶδαμε πιό πάνω, καί ἔρχονταν σέ ἀντίθεση μέ τό σοσιαλιστικό ἰδεῶδες. Ἦταν μιᾷ "ἀνάπαυλα", μέχρις ὅτου, οἱ οἰκονομικές συνθήκες ἐπιτρέψουν τήν ἐφαρμογή τοῦ σοσιαλιστικοῦ συστήματος. Ὁ μακροχρόνιος στόχος παρέμεινε ὁ ἴδιος. Αὐτό μᾶς κάνει νά σκεφτοῦμε ὅτι ἡ οἰκονομική ἀνάπτυξη πρέπει νά προηγηθῇ τῆς κοινωνικῆς ἀνάπτυξης³⁹ παρ' ὅλον ὅτι ἡ οἰκονομική καί κοινωνική, μέ τήν εὐρεία ἔννοια, ἀνάπτυξη εἶναι ἀλληλένδετες. Ὁ Kindleberger⁴⁰ ἐπιγραμματικά ἀναφέρει: "Γιά νά ἀναπτυχθῇ οἰκονομικά μιᾷ οἰκονομία ὀφείλει νά μεταρρυθμισθῇ κοινωνικά, καί μιᾷ οἰκονομική ἐξέλιξη εἶναι μιᾷ προηγούμενη προϋπόθεση γιά ὁποιαδήποτε κοινωνική ἀνάπτυξη".

ε) Τό δεῦτερο πενταετές πρόγραμμα (1956-60) ἔδωσε τήν πρέπουσα βαρύτητα στή Γεωργία, μέ σκοπό νά ἐπιτευχθῇ ἡ σμίκρυνση τοῦ ἀναπτυξιακοῦ χάσματος μεταξύ γεωργικοῦ καί βιομηχανικοῦ τομέα.

Ὁ οἰκονομικός αὐτός δυισμός μεταξύ τῶν δύο τομέων, τοῦ ἐκσυγχρονισμένου καί τοῦ παραδοσιακοῦ, ἐξακολουθοῦσε νά ὑφίσταται καί μέ τό σοσιαλιστικό σύστημα. Ἐγίνε ἀντιληπτό ὅτι τό σοσιαλιστικό Κράτος δέν μποροῦσε νά προοδεύσει γιά πολύ καιρό, στηριζόμενο ἀπό τή μιᾷ μεριά σέ μιᾷ σύγχρονη σοσιαλιστική βιομηχανία καί ἀπό τήν ἄλλη σέ μιᾷ καθυστερημένη γεωργία μέ μικρῆς ἔκτασης ἰδιωτικές ἐπιχειρήσεις, οἱ ὁποῖες λόγῳ

39. Βλ. Θ.Ν. Τσιοβαρίδου, "Διερεύνησις τῶν παραγόντων οἱ ὅποιοι εὐνοοῦν, τήν αὔξησιν τῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας", Μηνιαῖον Δελτίον τοῦ Ἐμπορικοῦ καί Βιομηχανικοῦ Ἐπιμελητηρίου Θεσσαλονίκης, 7, (1977) σελ. 760.

40. Βλ. C.P. Kindleberger, "Aspects sociaux de la formation de capital dans les pays sous-développés", Cahiers de l'I.S.E.A. serie F, No 3, σελ. 36.

της μικρής παραγωγικότητας, ήταν οικονομικά ασύμφορες. Τό κύριο χαρακτηριστικό γνώρισμα του δευτέρου πενταετούς προγράμματος ήταν ο κολλεκτιβισμός της Γεωργίας⁴¹. Ακόμα από τον Φεβρουάριο του 1946, κατά την συνεδρίαση της ολομέλειας του κόμματος, συζητήθηκε η αναγκαιότητα να δημιουργηθούν στην ύπαιθρο γεωργικοί παραγωγικοί συνεταιρισμοί. Η Ίδρυσή τους άρχισε από την ίδια χρονιά, τό 1946, καί τό 1955 υπήρχαν 318 συνεταιρισμοί καθώς καί ένας σημαντικός αριθμός μηχανημάτων καί τρακτέρ στή διάθεσή τους.

Ο βασικός στόχος, λοιπόν, του δευτέρου πενταετούς προγράμματος (1956-60) εΐναι "ή γρήγορη ανάπτυξη της γεωργίας, κυρίως διά της όδοϋ της σοσιαλιστικής αναδιοργάνωσης της γεωργικής παΐραγωγής"⁴². Βέβαια, ή κατεύθυνση του πιό πάνω προγράμματος ήταν νά αύξηση αΐσθητά την παραγωγή τόσο στήν κυρίως γεωργία όσο καί στήν κτηνοτροφία. Έντούτοις, τό βασικό καθήκον, ό βασικός στόχος, πού έθεσε τό πρόγραμμα γιά την γεωργία, ήταν ή επέκταση της κολλεκτιβοποίησης της μέ σκοπό νά έπιτευχθί ή οικονομική βάση του σοσιαλισμοϋ σέ όλη τή χώρα καί νά έξασφαλισθεΐ γρήγορη καί γενική ανάπτυξη στήν ύπαιθρο.

Τό τρίτο συνέδριο του Κόμματος της Έργασίας της Άλβανίας, πού ή σύγκλησή του αποφασίστηκε τον Δεκέμβριο του 1955, όρισε σάν καθήκον την κολλεκτιβοποίηση της γεωργίας πριν από τό τέλος του δευτέρου πενταετούς προγράμματος. Για την έπιτυχία της κολλεκτιβοποίησης της γεωργίας τό Κράτος έπρεπε νά έπωμισθί τό όλο έργον αναπτύσσοντας την έκμηχάνισή της, αύξάνοντας την έπιφάνεια των γαιών πού πρώτη φορά τέθηκαν σέ καλλιέργεια, καί γενικά, δίνοντας την υποστήριξή του σέ όλους τους τομείς της Γεωργίας.

Η έργασία του Κόμματος της Άλβανίας⁴³ γιά την κολλεκτιβοποίηση της γεωργίας οδηγήθηκε πρός δυό κατευθύνσεις: ή μιά, ή πιό σπουδαία, ήταν νά θέσουν σέ ένέργεια καινούργιους γεωργικούς συνεταιρισμούς, καί ή άλλη στό νά προσχωρήσουν στους ήδη υπάρχοντες συνεταιρισμούς, εκείνοι οι χωρικοί πού δέν συμμετείχαν. Η κολλεκτιβοποίηση γίνονταν κυρίως στίς πεδινές ζώνες. Στίς όρεινές ζώνες έπρεπε κυρίως νά δημιουργηθούν άγροτικές ένότητες καί κτηνοτροφικοί συνεταιρισμοί.

Οι όργανωτές του κόμματος στήριζαν μέ όλα τά μέσα κάθε πρωτοβουλία των χωρικών γιά την δημιουργία νέων συνεταιρισμών, έστω καί αν αύτοί δέν αποτελοϋσαν την πλειοψηφία. Συν-

41. Βλ. Histoire du Parti, όπ.π., σελ. 315.

42. Βλ. Histoire du Parti, όπ.π., σελ. 440.

43. Βλ. Histoire du Parti, όπ.π., σελ. 459.

εταιρισμοί δημιουργοῦνταν ἀκόμα καί μέ μικρό ἀριθμό γεωργικῶν ἐκμεταλλεύσεων.

Προσπάθεια ἔγινε καί γιά τήν βελτίωση τοῦ νομικοῦ πλαισίου τῶν συνεταιρισμῶν, ὅπου προσδιορίζονταν τά καθήκοντα τῶν μελῶν καί οἱ οἰκονομικές τους δραστηριότητες. Τό Κράτος βοήθησε τούς συνεταιρισμούς στήν προμήθεια μηχανημάτων, στελεχῶν, χορήγησης ἀγροτικῆς πίστεως κλπ.

Ὑπῆρχε ὅμως ἓνα μεγάλο πολιτικό ἢ ἀκόμα καί ψυχολογικό πρόβλημα. Θά ἔπρεπε νά ἐξαλειφθῇ ἡ παλιά παραδοσιακή νοοτροπία, τῆς ἀτομιστικῆς ἀντίληψης τῶν γεωργῶν, ριζωμένη μέσα τους ἀπό πολλούς αἰῶνες: ἔπρεπε νά πεισθοῦν γιά τήν ὑπεροχή τῆς συλλογικῆς ἐκμετάλλευσης.

Γι' αὐτό καί σέ αὐτή τήν προσπάθεια κολλεκτιβοποίησης ὑπῆρξαν καί ὀρισμένες ἀντιδράσεις: ομάδες ἀτόμων ἀντιτάχθηκαν καί μέ συνθήματα⁴⁴ ἀνάλογα μέ τά: "στούς συνεταιρισμούς θά πεθάνετε ἀπό τήν πείνα", "ἡ κολλεκτιβοποίηση δέν εἶναι παρά ἓνα μέσο γιά νά ἀφαιρέσει ἀπό τόν γεωργό τή γῆ του", κλπ. προέτρεπαν τούς γεωργούς νά μή συμμετέχουν στούς συνεταιρισμούς.

Ἀς σημειωθεῖ ὅτι κατά τήν διάρκεια τῆς μαζικῆς κολλεκτιβοποίησης τῆς γεωργίας, στήν κτηνοτροφία ἡ ἐπιτυχία ἦταν πολύ μικρότερη. Ἐνῶ ἡ κολλεκτιβοποίηση τῆς καλλιεργήσιμης ἐπιφάνειας ἔφθασε τό 30 %, γιά τά βοοειδῆ δέν ἦταν παρά 6 % καί γιά τά πρόβατα 10 %⁴⁵.

Ἡ κατάσταση αὐτή, πού δημιουργήθηκε μέ τήν κτηνοτροφία, ἦταν καταστρεπτική γιά τήν οἰκονομία καθὼς καί γιά τήν ὀργάνωση τῆς γεωργίας σέ σοσιαλιστική βάση. Γι' αὐτό καί λήφθηκαν μέτρα γιά τήν καλύτερη ὀργάνωση τῆς κρατικῆς βοήθειας στούς συνεταιρισμούς δια μέσου τῶν Σταθμῶν τῶν μηχανημάτων καί τρακτέρ, τῶν κρατικῶν ἀγροτικῶν ἐπιχειρήσεων, τῆς ἀγροτικῆς πιστοδότησης, τῆς προμήθειας ἐπιλεγμένων σπόρων καί ζώων ράτσας. Τό 1957 ἐντατικοποίησαν τήν φύτευση καρποφόρων δένδρων, ἀμπελώνων καί ἐλαιῶν, γιά νά ἐνισχύσουν ἔτσι τήν συνεταιριστική οἰκονομία. Ἐπίσης, ἔδωσαν ἰδιαίτερη σημασία στόν σχηματισμό στελεχῶν προοριζομένων γιά τήν γεωργία, γενικά. Γιά τήν βραχυχρόνια ἀντιμετώπιση τῆς ἑλλείψεως στελεχῶν ἀπέσπασαν ὀρισμένα στελέχη πού ἦταν στήν Διοίκηση ἢ στό Κόμμα, γιά νά ἐργασθοῦν στούς γεωργικούς συνεταιρισμούς.

Τό 1957, ἦταν ἔτος ἀποφασιστικό γιά τήν ριζοσπαστική στροφή τῆς κολλεκτιβοποίησης τῆς γεωργίας. Ἡ κολλεκτιβοποίηση, γιά τό σύνολο τῆς χώρας ἔφθασε τό 58 % τῶν ἐκμεταλλευομένων γεωργικῶν γαιῶν. Σέ πολλά χωριά ἡ κολλεκτιβοποίηση ἔφθασε τό 100 % ἐνῶ σέ ἄλλες περιοχές τό 90 %. Τό 1957 σέ ὅ,τι ἀ-

44. Βλ. Histoire du Parti... ὅπ.π., σελ. 461.

45. ὅπ.π. σελ. 462.

φορὰ τήν συνολική παραγωγή τῶν συνεταιρισμῶν τὰ μὲν σιτηρὰ ἔφθασαν τὸ 50 %, τὸ βαμβάκι τὸ 75 % καί τῶν ζαχαροτεύτλων τὸ 90 %⁴⁶.

Ἡ παραγωγικότητα στοὺς συνεταιρισμοὺς ἦταν μεγαλύτερη καί σάν παράδειγμα τῆς αὐξημένης αὐτῆς παραγωγικότητας τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν εἶναι τὸ γεγονός ὅτι, τὸ 1955, ἐνῶ οἱ γεωργοί συνεταιρισμοὶ ἀποτελοῦσαν τὸ 9,84 %⁴⁷ τῶν γεωργικῶν ἐκμεταλλεύσεων, παρέδωσαν τὸ 13 % τῆς συνολικῆς ἐσοδιᾶς τῶν σιτηρῶν, 26 % τοῦ βαμβακιοῦ καί 73 % τῶν ζαχαροτεύτλων προορισμένων γιὰ παραγωγή ζάχαρης.

Ἡ οἰκονομική, κοινωνική καί μορφωτική βελτίωση τῶν κατόικων τῆς ὑπαίθρου σημειώθηκε σέ μεταγενέστερη περίοδο.

στ) Τὸ IV Συνέδριο τοῦ Κόμματος πού ἔγινε στά Τίρανα ἀπὸ τίς 13 ἕως τίς 20 Φεβρουαρίου 1961, μεταξὺ ἄλλων, καθόρισε καί τίς κατευθύνσεις τοῦ τρίτου πενταετοῦς προγράμματος (1960-1965)⁴⁸. Σέ ὅ,τι ἀφορᾷ τήν γεωργία, ὁ στόχος ἦταν νά αὐξηθεῖ ὁ ρυθμὸς τῆς παραγωγῆς της, πού θά εἶχε σάν ἀποτέλεσμα τήν περαιτέρω ὀλική καί μορφωτική ἀνύψωση τοῦ ἐπιπέδου τῶν ἐργατικῶν μαζῶν.

Στὸ πρῶτο στάδιο, ἡ μεταπολεμική Ἀλβανία ἐφάρμοσε κυρίως μιὰ πολιτική ἐκτακτικῆς ἀνάπτυξης τῆς γεωργίας, κι' αὐτό, γιατί ἡ χώρα στερεῖτο τῆς κατάλληλης ὑποδομῆς (ἐγγειοβελτιωτικά ἔργα), τῶν ἐξειδικευμένων στελεχῶν καί τοῦ κεφαλαιουχικοῦ ἐξοπλισμοῦ (μηχανήματα, λιπάσματα κλπ). Στὴ συνέχεια σύμφωνα μέ τὴ γραμμὴ πού καθόρισε τὸ IV Συνέδριο, ἡ πολιτική ἦταν νά ἐξασφαλισθεῖ μιὰ πιὸ γρήγορη ἀνάπτυξη τῆς γεωργίας, μέ τὴν ἐντατική πλέον ἐκμετάλλευσή της. Γιὰ τὴν διαδικασία ἐντακτικῆς ἀνάπτυξης χρειάζονται ὀρισμένες προϋποθέσεις καί, κυρίως, ἡ αὐξηση τῶν ἐπενδύσεων γιὰ νά γίνη δυνατὴ ἡ μηχανοποίηση τῆς γεωργίας, ἡ ἐκτέλεση ἐγγειοβελτιωτικῶν ἔργων, ἡ χρησιμοποίηση φυσικῶν καί χημικῶν λιπασμάτων, ἡ ἐκπαίδευση στελεχῶν κλπ. Ὁ βασικός, φυσικός, στόχος ἦταν ἡ αὐξηση τῆς παραγωγικότητας τῆς γεωργίας, πού σημαίνει ὅτι μέ μικρότερη προσπάθεια θά ἔχουμε μεγαλύτερο ἀποτέλεσμα, σέ ποιότητα καί ποσότητα παραγομένων προϊόντων, καί βελτίωση τῶν εἰσοδημάτων τῶν ἀγροτῶν.

Μέ τὴν κολλεκτιβοποίηση τῆς γεωργίας πού, ὅπως εἶδαμε πραγματοποιήθηκε κατὰ τὴν διάρκεια τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ δευτέρου πενταετοῦς προγράμματος, καί τὴν δημιουργία τῶν μεγάλων συνεταιριστικῶν καί κρατικῶν ἐκμεταλλεύσεων, δημιουργήθηκαν "οἰκονομίες κλίμακος" (economics of scale) μέ ἀποτέλεσμα τὴν αὐξηση τῆς παραγωγικότητας. Ἐπίσης, καί οἱ περισσότερες ἀπὸ τίς προϋποθέσεις πού ἀναφέραμε στὴν προηγούμενη παράγραφο εἶ-

46. ὅπ.π., σελ. 462-3.

47. ὅπ.π., σελ. 316.

48. Βλ. Histoire du Parti... ὅπ.π. σελ. 513.

χαν πραγματοποιηθεῖ.

Τό κύριο ὅμως ὄπλο γιά τήν ἐντατικοποίηση τῆς γεωργίας ἦταν ἡ χρησιμοποίηση τῆς νέας τεχνολογίας, γι' αὐτό καί τό κύριο μέσο ἦταν ἡ μετατροπή τῶν γεωργικῶν ἀρχαϊκῶν ἐκμεταλλεύσεων σέ ἐκσυγχρονισμένες, ἀπό τεχνικῆς καί οἰκονομικῆς πλευρᾶς, ἐκμεταλλεύσεις. Λόγω τῆς διακοπῆς τῶν σχέσεων μέ τήν Ρωσία δημιουργήθηκαν ὀρισμένα προβλήματα προμήθειας κεφαλαιουχικῶν (μηχανήματα, λιπάσματα) ἀγαθῶν πού ἡ Κυβέρνηση προσπάθησε μέν νά τό ξεπεράσει, ἐντούτοις ὅμως ἡ μηχανοποίηση στή γεωργία ἐγίνε μέ μικρότερο ρυθμό⁴⁹ ἀπό αὐτόν πού προέβλεπε τό γ' πενταετές πρόγραμμα. Γι' αὐτό, κατά τήν διάρκεια τῶν ἐτῶν 1961-1965, παρόλο πού ὑπῆρχε διαθέσιμη ἐφεδρία σέ ἐμψυχο ὑλικό καί καινούργια ἐδάφη (κυρίως στίς περιοχές τῶν λόφων) δέν μπόρεσαν νά τά ἐκμεταλλευθοῦν κατά τό ἐπιθυμητό μέτρο. Τά εἰσοδήματα καί γενικά ἡ ποιότητα ζωῆς τῶν γεωργῶν ὑπολείπονταν ἀπό τοῦς ἄλλους τομεῖς.

Ἡ αὔξηση βέβαια τῆς παραγωγῆς καί τῆς παραγωγικότητας στή γεωργία, θά ἔχει σάν ἀποτέλεσμα τήν οἰκονομική, κοινωνική καί πνευματική βελτίωση τοῦ λαοῦ τῆς ὑπαίθρου. Οἱ δημιουργηθεῖσες καινούργιες προϋποθέσεις στήν ὑπαίθρο ἔγιναν ἀφορμή γιά ἀλλαγές στόν τρόπο ζωῆς τῶν χωρικῶν, ἀπό πλευρᾶς διατροφῆς, ἐνδυμασίας κλπ. Ἀκόμα αὐξήθηκε ὁ ἀριθμός τῶν σχολείων, τῶν μαθητῶν, τῶν ὑγειονομικῶν καί πνευματικῶν ἰδρυμάτων κλπ. Ὅλα ὅμως αὐτά δέν ἦταν παρά ἡ ἀρχή γιά τήν ἐξαφάνιση τῆς ἀνισότη-
τας πού ὑπάρχει μεταξύ τῶν πόλεων καί τῆς ὑπαίθρου, ἀνισότητα στόν διαφορετικό βαθμό ἀνάπτυξης, μέ τήν εὐρεία της ἐννοια. Τήν ἀνάγκη ἐξάλειψης αὐτῆς τῆς ἀνισότητος, ἀνάλυσε ἡ ὀλομέλεια τοῦ Κόμματος τόν Ἰούνιο τοῦ 1963, καί καθόρισε, μέ λεπτομέρειες, τοὺς δρόμους, πού πρέπει νά ἀκολουθήσουν γιά νά ἀνυψωθῇ μέ πιό γρήγορο ρυθμό ἡ ὑλική καί πνευματική ζωή τοῦ λαοῦ τῆς ὑπαίθρου.

Αὐτό θά ἐπιτευχθεῖ μέ τήν αὔξηση τῆς παραγωγῆς, πού θά ἐπέλθει ὄχι μόνο μέ τήν αὔξηση τῆς ἀπόδοσης, ἀλλά καί μέ τήν τελειοποίηση τῶν σχέσεων παραγωγῆς, δηλ. π.χ., μέ τήν πιό ἀρμονική κατανομή μεταξύ γεωργίας καί κτηνοτροφίας, μέ τήν βελτίωση τοῦ δικτύου διανομῆς τῶν προϊόντων καί, γενικά, μέ τήν βελτίωση γιά μιὰ καλύτερη διαχείριση, τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς καί τῶν εἰσοδημάτων τῆς ὑπαίθρου⁵⁰. Ἀκόμη ἡ ὀλομέλεια ἀσχολήθηκε μέ ἰδιαίτερη προσοχή γιά τήν ἐναρμόνιση τῶν σχέσεων μεταξύ τῆς συσσώρευσης τοῦ κεφαλαίου καί τοῦ κεφαλαίου πού διατίθεται γιά τήν διαχείριση τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν, μέ σκοπό νά ἀποφευχθοῦν οἱ ὑπερβολικῆς δαπάνες διαχείρισης, καί

49. ὁπ.π., σελ. 543.

50. ὁπ.π., σελ. 545.

Έτσι νά μήν διατίθενται λιγότερα παραγωγικά κεφάλαια από αυτά πού έπιτρέπουν οι δυνατότητες τής οίκονομίας, μέ άντικειμενικό σκοπό τήν διεύρυνση τής παραγωγικής βάσης.

Ή όλομέλεια τής Κεντρικής Έπιτροπής παρατήρησε ότι σέ όρισμένες, κυρίως όρεινές περιοχές, τά έξασφαλισμένα είσοδήματα από τίς ίδιωτικές έκμεταλλεύσεις ήταν ίσα ή καί άνώτερα από τά είσοδήματα τών συνεταιριστικών έκμεταλλεύσεων, καί γι' αυτό πήραν μέτρα γιά νά βελτιώσουν τά είσοδήματα τών τελευταίων.

ζ) Τό V Συνέδριο του Κόμματος, πού διεξήχθηκε στά Τίρανα από 1-8 Νοεμβρίου 1966, καθόρισε καί τίς κατευθυντήριες γραμμές του τέταρτου πενταετούς προγράμματος (1966-70), καί ή άνάπτυξη τής γεωργίας ήταν ένας από τούς κύριους στόχους τών οίκονομικών πραγματοποιήσεων του⁵¹.

Ή βιομηχανία έπρεπε, περισσότερο από κάθε άλλη φορά, νά τεθεϊ στήν ύπηρεσία τής γεωργίας. Ή γεωργική παραγωγή, πού θά αύξανε μέ μέσο έτήσιο ρυθμό 11,5 % θά έπρεπε, σύμφωνα μέ τίς προβλέψεις, τό 1970, νά είναι 71 έως 76 τός εκατόν άνώτερη από τό 1965. Έξασφαλίζοντας ένα ρυθμό αύξησης τής άγροτικής παραγωγής πιδ γρήγορο από τόν ρυθμό τής βιομηχανικής παραγωγής θά έλαττώνονταν ή ύπάρχουσα διαφορά μεταξύ γεωργίας καί βιομηχανίας, καί θά μίκραιναν οι άνισότητες πού έξακολούθουσιν νά ύπάρχουν μεταξύ τών πόλεων καί τής ύπαίθρου.

Γιά τήν καινούργια πενταετία, ή γεωργία είχε σάν βασικό καθήκον τήν αύξηση, κατά προτεραιότητα, τών σιτηρών πού προορίζονται γιά τήν κατασκευή ψωμιού, τής πατάτας, του ριζιού καί τών διαφόρων έδώδιμων, γι' αυτό καί τό σύνθημα πού ρίχτηκε ήταν: "Νά έξασφαλισθί τό ψωμί στήν ίδια τήν χώρα".

Ό σκοπός αύτός θά μπορούσε νά έπιτευχθεϊ, κατά τήν διάρκεια του τετάρτου πενταετούς, μέ τήν αύξηση τής άπόδοσης τών καλλιεργειών καθώς καί μέ τήν έκχέρωση έκτασης 115.000 έκταρίων νέων γαιών πού άντιπροσωπεύει σχεδόν διπλάσια έκταση από τήν εκχερσωθείσα κατά τήν διάρκεια του τρίτου προγράμματος. Ακόμα δόθηκε ή κατεύθυνση όπως τό Κόμμα καί τό Κράτος βοηθήσουν όλες τίς μή κολλεκτιβοποιημένες γεωργικές εκμεταλλεύσεις, πού αποτελούσαν ακόμα τό 10 % περίπου τών γαιών τών γεωργών, νά ένωθοϋν σέ συνεταιρισμόν.

Ό γεωργικός κόσμος έδειξε μιá καταπληκτική ικανότητα καί προθυμία γιά τήν έπιτυχία του προγράμματος. Κατά τήν πρώτη περίοδο, μέχρι τό Μάρτιο του 1967⁵² πραγματοποιήθηκε πλήρως ή κολλεκτιβοποίηση τών γεωργικών εκμεταλλεύσεων μέχρι ακόμα καί τών χωριών τών όρεινών ζωνών. Οι συνεταιριστές-γεωργοί

51. όπ.π., σελ. 635.

52. όπ.π. σελ. 655.

πῆραν πολλές πρωτοβουλίες γιὰ τὴν ἐκχέρσωση ὅσο τὸ δυνατόν περισσότερων νέων γαιῶν, γιὰ νὰ ἐνισχύσουν, τὴν κοινὴ ἐκμετάλλευση καὶ τὴν κοινὴ ἐργασία. Ἐπίσης, στὸ σύνολο τῶν συνεταιριστῶν, μειώθηκαν τὰ ἰδιωτικὰ περιβόλια κατὰ 50-66 %, καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ζῶων κατὰ 50 % ἡ μεγαλύτερη δὲ μείωση ἔγινε στὶς πεδινὲς περιοχές. Τὸ γεγονός αὐτὸ βοήθησε πολὺ στὸ νὰ ἐξαφανισθεῖ ἀπὸ τὴν συνείδηση τῶν χωρικῶν ἡ ψυχολογία τοῦ μικροῦ ἰδιοκτητῆ καί, κατὰ συνέπεια, νὰ ἐνστερνισθοῦν περισσότερο τὴν ἰδέα τῆς συλλογικῆς σοσιαλιστικῆς ἰδιοκτησίας. Οἱ ἐργάτες μάλιστα τῆς κρατικῆς ἀγροτικῆς ἐπιχείρησης "Γεώργιος Δημητρώφ" πρότειναν τὴν ἐγκατάλειψη τῶν ἰδιωτικῶν περιβολιῶν.

Ἐπίσης οἱ ἐργαζόμενοι σὲ μὴ παραγωγικὲς ἐργασίες, ὅπως δημόσιοι ὑπάλληλοι, στρατιωτικοί, ἐκπαιδευτικοί, καλλιτέχνες κλπ., γιὰ 30 μέρες (γιὰ τίς γυναῖκες 15) ἀποσπῶταν ἀπὸ τίς ἐργασίες τους καὶ ἐργάζονταν σὲ παραγωγικοὺς τομεῖς, δηλ. στὰ ἐργοστάσια ἢ στὴν ὕπαιθρο.⁵³ Αὐτὸ βοήθησε τὰ μέγιστα τὸν γεωργικὸ τομέα, δεδομένου ὅτι στελέχη μὲ ὑψηλὸ πνευματικὸ ἐπίπεδο, ἀπασχολήθηκαν, ἔστω καὶ μερικὰ, στὶς συνεταιριστικὲς ἐκμεταλλεύσεις.

Βέβαια, τὰ παραπάνω, δέν ἔγιναν χωρὶς ἀντιδράσεις καὶ συγκρούσεις⁵⁴. Ἡ ἰδέα τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τοῦ ἀτομικοῦ συμφέροντος ἦταν βαθεῖα ριζωμένες ἀπὸ αἰῶνες, καὶ ὑπῆρχαν ἀκόμα στὸ πνεῦμα πολλῶν ἀτόμων. Κυρίως ἓνας ὀρισμένος ἀριθμὸς χωρικῶν, κατεχόμενοι ἀπὸ τὴν ψυχολογία τῶν μικρο-ἰδιοκτητῶν, ἦταν διστακτικοί καὶ δέν μποροῦσαν νὰ ἀκολουθήσουν τὸ παράδειγμα τῆς πλειοψηφίας καὶ νὰ δεχθοῦν νὰ ἀπαρνηθοῦν τὰ, ἔστω καὶ μικρά, περιβόλια τους.

Ἡ πλήρης κολλεκτιβοποίηση τῶν γεωργικῶν ἐκμεταλλεύσεων στὶς ὀρεινὲς περιοχές, ἡ μείωση τῆς ἐπιφάνειας τῶν ἰδιωτικῶν περιβολιῶν, καθὼς καὶ ἡ βοήθεια στὶς ὀρεινὲς ζῶνες δημιουργήσαν προβλήματα στὸ Κόμμα καὶ τὴν Κυβέρνηση πού ἀποφάσισαν νὰ λάβουν εἰδικὰ μέτρα, κυρίως γιὰ τοὺς συνεταιρισμοὺς τῶν ὀρεινῶν περιοχῶν. Πρόκειται κυρίως γιὰ τὴν πλήρη κατάργηση τοῦ φόρου εἰσοδήματος τῶν προσωπικῶν περιβολιῶν, καὶ τῶν νέων γεωργικῶν συνεταιρισμῶν στὶς ὀρεινὲς περιοχές, τὴν αὔξηση τῶν τιμῶν τοῦ ἀποθηκευμένου κρέατος, πού ὑποχρεωτικά παραδίδεται, στὸ ἐπίπεδο πού καθορίζεται ἡ τιμὴ γιὰ τὰ πλεονάσματα. Τὴ χορήγηση ἀτοκῶν δανείων στοὺς καινούργιους συνεταιρισμοὺς, τὴν αὔξηση τῶν ἐπενδύσεων τοῦ κράτους γιὰ ἔργα γεωργικῆς ὑποδομῆς στὶς ὀρεινὲς περιοχές κ.ἄ.

Γιὰ νὰ μικρύνει δὲ τὸ εἰσοδηματικὸ χάσμα μεταξὺ τῶν γεωργῶν καὶ τῶν ἄλλων ἐργαζομένων προβλέπεται μιὰ αὔξηση τῶν πραγ-

53. ὁπ.π. σελ. 656.

54. ὁπ.π. σελ. 657.

ματικών εισοδημάτων των μέν εργατών και ύπαλλήλων 9-11 %, των δέ γεωργών 20-25 %. Για την πραγματοποίηση αυτού του στόχου ήταν απαραίτητο νά αυξηθή η κυκλοφορία των αγαθών κατά 25-27 %⁵⁵.

η) Οί έπιτεύξεις τής γεωργίας κατά τήν διάρκεια του πέμπτου πενταετούς προγράμματος (1971-1975) ήταν ικανοποιητικές. 'Ο μέσος έτήσιος ρυθμός αύξησης τής παραγωγής ήταν 5,9 %.⁵⁶ Τό σύνολο δέ τής γεωργικής παραγωγής αύξήθηκε τό 1975, σέ σχέση μέ τό 1970 κατά 33 %⁵⁷. 'Ακόμα, οί έπιχειρήσεις και οί γεωργικοί συνεταιρισμοί έκαμαν σημαντική πρόοδο στην διαδικασία τους νά μεταμορφωθούν σέ σύγχρονες - από πλευράς τεχνολογικής έκμετάλλευσης - έπιχειρήσεις⁵⁸. Τό 1975 οί κρατικές γεωργικές έπιχειρήσεις και οί τεχνολογικά άνώτεροι συνεταιρισμοί, έξασφάλισαν τό 37 % των άρτοποιήσιμων σιτηρών τής χώρας και ή συμμετοχή τους στις άλλες καλλιέργειες ήταν περίπου 57 % για τό βαμβάκι, 58 % για τά ήλιοτρόπια, 68 % για τά ζαχαρότευτλα, 39 % για τίς έλιές, 60 % για τά έσπεριδοειδή, 62 % για τό γάλα, 49 % για τό κρέας κλπ.⁵⁹.

'Από πλευράς έκμηχάνισης τής γεωργίας, κατά τήν διάρκεια του πέμπτου πενταετούς προγράμματος ό άριθμός των τρακτέρ (ύπολογιζόμενη κάθε μονάδα σέ 15 ίππους) αύξήθηκε κατά 54 %. Οί άρδεύσιμες έκτάσεις καλύπτουν (τό 1975) τό 50 % των άροτραίων γαιών. 'Η ποσότητα των χρησιμοποιούμενων χημικών λιπασμάτων ήταν τό 1975 41 % περισσότερη από τήν ποσότητα του 1970 και κατά τήν ίδια περίοδο 90.000 έκτάρια καινούργιας γής τέθηκαν σέ καλλιέργεια.

Σέ σχέση μέ τό 1970, τό 1975 ή παραγωγή αύξήθηκε ως άκολούθως: για τό σύνολο των πεδινών καλλιεργειών 30 %, από τίς όποιες τό 35 % ήταν άρτοποιήσιμα σιτηρά, 76 % ζαχαρότευτλα, 70 % ήλιοτρόπια, 48 % βαμβάκι, 47 % φασόλια άσπρα. Για τά κτηνοτροφικά προϊόντα ή αύξηση ήταν τής κλίμακας των 35 %. Σπουδαίες έπιτυχίες έπετεύχθηκαν στην άνάπτυξη των όπωροφόρων δένδρων και των έλαιώνων.

55. όπ.π. σελ. 660.

56. Βλ. Mehmet Shehu, Rapport sur le VIe plan quinquennal (1976-1980), Editions "8 Nentori", Tirana, 1976, σελ. 8.

57. όπ.π., σελ. 6.

58. όπ.π., σελ. 17.

59. Βλ. όπ.π. σ. 18. 'Ανάλογα ποσοστά μέ μικρές διαφορές άναφέρονται στό άρθρο του K. Reimer: Fünfjahresplan 1976-1980 (πενταετές πρόγραμμα 1976-1980) (κού άναφέρεται σάν πηγή τό Zeri i Popullit, τής 25-7-76), στό Wissenschaftlicher dienst südosteuropa, τόμος XXV, τεύχος 8, 1976, σελ. 158-160.

Θ) Ἡ Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ Ἑργατικοῦ Κόμματος τῆς Ἀλβανίας ἐτοίμασε στὴν συνεδρίαση ἀπαρτίας τῆς 19ης καὶ 20ης Ἀπριλίου 1976⁶⁰ πού ἐγινε στὰ Τίρανα, τὸ διάγραμμα καὶ τίς γενικὲς κατευθύνσεις πού θά ἀκολουθήσει τὸ ἔκτο πενταετές πρόγραμμα (1976-1980), πού θά ἀρχίσει νά ἐφαρμόζεται ὀριστικὰ ἀπὸ τὴν 1 Νοεμβρίου 1976. Καί αὐτὸ τὸ διάγραμμα, ὅπως συνήθως γίνεται, δέν περιέχει ἀπόλυτους ἀριθμούς, ἀλλὰ μόνο προγνώσεις ἀνόδου τῶν ἀριθμητικῶν δεδομένων ἔναντι αὐτῶν τοῦ 1975, πού θεωρεῖται τὸ τελευταῖο ἔτος τοῦ προηγούμενου προγράμματος.

Ἡ ἀλβανικὴ γεωργικὴ παραγωγή πρέπει μέχρι τὸ 1980 νά αὐξηθῇ κατὰ 37-40 % καὶ στίς πεδινὲς καλλιέργειες κατὰ 45-48 % μὲ ἀπώτερο σκοπὸ νά ἀποκτήσει αὐτάρκεια στὰ εἶδη διατροφῆς.⁶¹ Ἡδη ἀπὸ τὸ 1976 προβλέπεται ἐπάρκεια στὰ δημητριακά, πού ἡ παραγωγή τους, σύμφωνα μὲ τίς προβλέψεις τῶν ἀλβανῶν προγραμματιστῶν, θά αὐξηθεῖ τὸ 1980 κατὰ 55 % ἔναντι τοῦ 1975. Μαζί μὲ αὐτά θά πρέπει νά ἐνισχυθῇ ἡ προσπάθεια νά αὐξηθεῖ ἡ καλλιέργεια τοῦ ἀραβόσιτου. Ἀλλες αὐξήσεις πού προτείνονται εἶναι 64-66 % γιὰ τὰ ζαχαρότευτλα, 20-22 % γιὰ τὰ ἡλιοτρόπια, 30-32 % γιὰ τὸ βαμβάκι, 48-50 % γιὰ τίς πατάτες, 50-52 % γιὰ τὰ λαχανικά καὶ 50 % γιὰ τίς ἐλιές. Στόν τομέα τῆς κτηνοτροφίας ἐλπίζουν νά αὐξηθῇ ἡ παραγωγή κρέατος καὶ 40-41 %, τοῦ γάλακτος κατὰ 35-36 %, τῶν αὐγῶν κατὰ 35-37 % καὶ τοῦ ἐρίου κατὰ 34-35 %. Ἡ συγκομιδὴ τῶν ὀπωρικῶν θά πρέπει νά ἀνέβει κατὰ 68-70 %. Προβλέπεται αὐξηση 58-60 % στὰ ἐσπεριδοειδῆ καὶ 63-65 % στὰ σταφύλια. Σ' αὐτά τὰ ἀποτελέσματα θά πρέπει ἐκτός τῶν ἄλλων νά συντελέσει καὶ ἡ αὐξηση κατὰ 8 % τῆς καλλιεργήσιμης ἐπιφάνειας. Γι' αὐτὸ θά δοθῇ μεγάλο βάρος πάλι στὴν ἀποξήρανση τῶν ἐλωδῶν παραλίων.

Ἀνάλογα ποσοστὰ αὐξησης⁶² παρουσιάζονται καὶ στὴν εἰσήγηση τοῦ ἔκτου πενταετοῦς προγράμματος μὲ περισσότερες λεπτομέρειες. Κυρίως προσδιορίζονται οἱ στόχοι, πού εἶναι ἀρρηκτα συνδεδεμένοι μὲ τὴν οἰκονομικὴ πολιτικὴ καθὼς καὶ τὴν γενικὴ πολιτικὴ τοῦ Κόμματος: "γιὰ νά ἀντιμετωπίσουμε μὲ ἐπιτυχία τὸ διπλὸ ἀποκλεισμό καὶ περικύκλωμα τῶν ἐχθρῶν, ἱμπεριαλιστῶν καὶ ἀναθεωρητῶν (ρεβεζιονιστῶν) πού προσπαθοῦν μὲ ὅλα τὰ μέσα νά πνίξουν τὴν οἰκονομία μας, γιὰ νά ἐξασφαλίσουμε τὴν ἀμυνα τῆς πατρίδας ἀκόμα καὶ στίς πιὸ δύσκολες συνθήκες, ἡ σθενερὴ ἀνάπτυξη τῆς γεωργίας μας, ἡ παραγωγή μέσα στὴ χώρα, τῶν σιτηρῶν πού θά μᾶς ἐπιτρέψουν νά ἐξασφαλίσουμε ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες τὸ ψωμὶ μας εἶναι ἓνα οἰκονομικὸ καθῆκον, μιὰ συνεχῆς

60. Βλ. Κ. Reiner, ὅπ.κ. σελ. 158.

61. ὅπ.κ. σελ. 159.

62. Βλ. Μ. Shehu, Rapport, ὅπ.κ. σ. 38 καὶ 55-64.

καί πρωταρχικής σημασίας πολιτική καί στρατηγική γιά τό Κόμμα μας καί τόν λαό μας"⁶³. Οἱ στόχοι αὐτοῦ τοῦ προγράμματος, χωρίς νά παραμελοῦν τούς ἄλλους παραγωγικούς τομεῖς, καί κυρίως τήν βιομηχανία, εἶναι ἡ ἐπίτευξη τῆς ρήσης τοῦ Λένιν: "Ὁ ἀγώνας γιά τό ψωμί εἶναι ἀγώνας γιά τόν σοσιαλισμό".⁶⁴ Περισσότερο ἀπό 80 % τῆς αὐξησης τῶν ἀρτοποιήσιμων σιτηρῶν (σιτάρι, ἀραβόσιτος, σίκαλη) ὑπολογίζεται ὅτι θά ὀφείλεται στήν αὐξηση τῆς παραγωγικότητάς τους δεδομένου ὅτι ἡ ἀπόδοσή τους ἦταν τό 1975 23 q/ha καί τό 1976 ἀνῆλθε σέ 28 q/ha, ὅπως εἶχε προβλεφθεῖ ἀπό τό πρόγραμμα. Γι'αὐτό καί ὑπάρχει ἡ πεποίθηση ὅτι ἡ ἀπόδοση τῶν σιτηρῶν τό 1980 θά φθάσει σίγουρα, καί ἴσως θά ξεπεράσει, τά 34 q/ha πού ἔχει προβλεφθεῖ ἀπό τό ἔκτο πενταετές πρόγραμμα.

Ἡ αὐξηση τῆς παραγωγικότητος, ὀφείλεται, ὅπως εἶναι φυσικό, στήν αὐξηση τοῦ λόγου κεφάλαιου πρὸς ἐργασία καί ἔδαφος. Πράγματι, τό Κράτος πραγματοποίησε μεγάλες ἐπενδύσεις στήν γεωργία, ὅπως ἡ ἐκτέλεση ἀποξηραντικῶν καί ἀρδευτικῶν ἔργων καί αὐξηση τόν ἀριθμό τῶν τρακτέρ καί ἄλλων γεωργικῶν μηχανῶν καί διέθεσε ἕνα ἱκανό ἀριθμό ἐκπαιδευμένων - ἀνώτερων καί μέσων - στελεχῶν. Ἐπρεπε, λοιπόν, ὅλες αὐτές οἱ ἐπενδύσεις νά ἀξιοποιηθοῦν.

Ἐκτός ἀπό τά σιτηρά, καί γιά ἄλλα προϊόντα προβλέπεται ἀνάλογη αὐξηση: ὅπως γιά τίς πατάτες 48-50 % καί γιά τά λαχανικά 50-52 %, μέ ἀπώτερο σκοπό νά εἰσαχθοῦν τά πιό πάνω προϊόντα στήν διατροφή τοῦ πληθυσμοῦ.

Ἐπίσης, προβλέπεται ἡ αὐξηση τῶν λεγόμενων βιομηχανικῶν καλλιεργείων, πού διευκολύνουν τήν καθετικοποίηση τῆς παραγωγῆς. Ἐτσι, προβλέπεται αὐξηση τῆς παραγωγῆς τῶν ζαχαροτευτλῶν κατὰ 64-68 %, τῶν ἡλιοτροπίων 22-24 %, τοῦ βαμβακιοῦ 32-35 %, τοῦ καπνοῦ 18-20 % καί τῶν ἐλιῶν 50 %, σέ σχέση μέ τό προηγούμενο (τό πέμπτο), πενταετές πρόγραμμα. Ὡς πρὸς τόν ἀριθμό τῶν τρακτέρ, πού οἱ μονάδες τους εἶναι τῶν 15 ἱππων, προβλέπεται νά αὐξηθοῦν κατὰ 20 % περίπου, τά δέ χρησιμοποιούμενα χημικά λιπάσματα κατὰ ἑκτάριο κατὰ 65 %, καί ἡ δυνατότητα ἀρδευσης κατὰ 18 %.

Ἡ παραγωγή τῶν φρούτων θά αὐξήσῃ κατὰ 68-70 %, τῶν ἐσπεριδοειδῶν κατὰ 60-65 % τῶν σταφυλῶν κατὰ 64-68 % κλπ. παρ' ὅλον πού παρουσιάζεται μιὰ τάση, ἀπό πολλές γεωργικές ἐκμεταλλεύσεις, ὑποτίμησης τῆς ἀνάγκης αὐξησης τῶν φρούτων.

Μιὰ ἰδιαίτερη σημασία πρέπει νά ἀποδοθεῖ στήν καλλιέργεια τῆς ἐλιάς, πού ἡ ἀπόδοσή της εἶναι ἀκόμα πολύ χαμηλή ἀπό ἔλλειψη τῶν ἀπαραίτητων φροντίδων.

63. ὁπ.π., σελ. 52-3.

64. ὁπ.π., σελ. 53.

Ἀκόμα ἀκολουθεῖται μιά πολιτική "ἰσορροπίας" μεταξὺ τῶν ἀπασχολουμένων στὴν ὑπαιθρο καὶ στὶς πόλεις, ὥστε νὰ ἀποφευχθῇ ἡ "ἀγροτική ἐξοδος" πού δημιουργεῖ προβλήματα ὄχι μόνο στὸν κοινωνικὸ ἀλλὰ καὶ στὸν οἰκονομικὸ τομέα.⁶⁵ Γιὰ μιά δεκαετία ἡ ἀναλογία τοῦ πληθυσμοῦ μένει ἡ αὐτή: 66 % διαβιοῦν στὴν ὑπαιθρο καὶ 34 % στὶς ἀστικές περιοχές. Γιὰ νὰ διατηρηθεῖ αὕτῃ ἡ ἰσορροπία προβλέπεται, κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ ἔκτου πενταετοῦς προγράμματος, αὕξη τῶν ἀπασχολουμένων στὴν γεωργία κατὰ 30 %, ὥστε νὰ διατηρηθεῖ ἡ ὑπάρχουσα σχέση μεταξὺ τῶν ἐργαζόμενων στὶς ἀστικές καὶ ἀγροτικές περιοχές.

Γιὰ νὰ ἐπιτευχθοῦν ὅλοι αὐτοὶ οἱ στόχοι στὸν ἀγροτικὸ τομέα, ἡ ὅλη ὀργάνωση πρέπει νὰ παρακολουθεῖται, ἀπὸ τὸν Ὑπουργό Γεωργίας μέχρι τὸ τελευταῖο στέλεχος, ὥστε νὰ ἐξασφαλισθεῖ ἡ ἐπιστημονικὴ ἐφαρμογὴ τοῦ ἀγροτικοτεχνικοῦ κώδικα.

Γενικά ἡ διαχείριση τῶν γαιῶν, ἡ χρῆση τῶν λιπασμάτων, ἡ διευθέτηση τῆς ὅλης ἐπιφάνειας τῆς γῆς, τὰ ἀποξηραντικὰ κλπ. ἔργα, ἡ συστηματικὴ κατανομή τῶν καλλιιεργειῶν, ἡ ἐπιλογή σπόρων ὑψηλῆς ἀπόδοσης κλπ. πρέπει νὰ παρακολουθοῦνται καὶ νὰ ἐλέγχονται ἐπισταμένως.

Τὸ ἔτος 1976 θεωρεῖται ὡς τὸ ἔτος μὲ τὴν πιὸ μεγάλη ἐπιτυχία στὸν ἀγροτικὸ τομέα μέχρι σήμερα.

Παράλληλα μὲ τὴν ἐντατικὴ ἐκμετάλλευση καὶ τὴν τεχνολογικὰ προηγμένη γεωργία εἶναι ἀπόλυτα ἀπαραίτητη ἡ ἀνάπτυξη τῆς κτηνοτροφίας καὶ γι' αὐτὸ προβλέπεται μιά αἰσθητὴ αὕξη τῶν μεγάλων καὶ μικρῶν ζώων. Γιὰ νὰ αὕξηθεῖ δὲ ἡ παραγωγικότητα πρέπει νὰ γίνεи ἡ σωστὴ ἐπιλογή τοῦ εἵδους (γένους, ράτσας), τῶν ζώων. Κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ ἔκτου πενταετοῦς προγράμματος προβλέπεται ἡ αὕξη τῆς ποσότητος τοῦ κρέατος κατὰ 40-41 %, τοῦ γάλακτος καὶ τῶν αὐγῶν κατὰ 35-37%, τοῦ ξριοῦ κατὰ 34-35 % κλπ. Γιὰ νὰ ἐξασφαλισθεῖ ἡ βασικὴ διατροφή τοῦ ζωικοῦ πληθυσμοῦ τὸ πρόγραμμα προβλέπει τὴν αὕξη τῶν ἐκτάσεων τῶν προοριζομένων γιὰ βοσκή, καθὼς καὶ τὴν καλλιέργεια φυτῶν πού προορίζονταν γιὰ τροφή τῶν ζώων.

Ἡ γεωργία ἀναπτύχθηκε βάσει προγραμματισμοῦ: κάθε πρόγραμμα εἶχε καὶ ὀρισμένο στόχο μὲ σχετικὸ, κάθε φορά, βαθμὸ ἐπιτυχίας, ὅπως ἀναλυτικότερα ἀναπτύξαμε. Στὴν ἀρχή (1944-46)

65. Στὶς σελ. 57-8 τῆς εἰσήγησος γιὰ τὸ 6 πενταετές πρόγραμμα (M. Shehu, ὀ.π.,) πρεσβεύεται ἡ ἀντίθετη, ἀπὸ τὴν καπιταλιστικὴ θεωρία ἀποψη, ὅτι δηλ. ἡ μείωση τοῦ ποσοστοῦ τῶν ἀπασχολουμένων στὸν πρωτογενῆ τομέα, σημαίνει οἰκονομικὴ πρόοδος. Αὕτῃ ἡ ἀποψη τῶν καπιταλιστικῶν οἰκονομικῶν βασίζεται στὸ γεγονός ὅτι ἡ παραγωγικότητα τῆς γεωργίας εἶναι τόσο ὑψηλὴ ὥστε μικρὸ ποσοστὸ ἀπασχολουμένων στὸν πρωτογενῆ τομέα ἐπάρκει γιὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὶς ἀνάγκες σὲ γεωργικὰ ἀγαθὰ στὸν ὑπόλοιπο πληθυσμό.

έγιναν οι βασικές απαλλοτριώσεις· τό 1946-51 τέθηκαν οι βάσεις του κολλεκτιβισμού ενώ τό 1951-55, λόγω της χαμηλής παραγωγής, παρατηρείται μιá όπισθοχώρηση του κολλεκτιβιστικού συστήματος, τό 1956-60 όμως χαρακτηρίζεται από τήν προσπάθεια της πλήρους κολλεκτιβοποίησης, όπου αυτό ήταν δυνατό. Ό στόχος του προγράμματος του 1960-65 ήταν ή βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των γεωργών για νά μικρύνει τό υπάρχον χάσμα μεταξύ των γεωργών και των εργαζομένων στους άλλους τομείς. Τά προγράμματα των έτών 1966-70, 1971-75 και 1976-80 αποβλέπουν σέ υψηλότερους ρυθμούς ανάπτυξης του γεωργικού από τόν βιομηχανικό τομέα μέ άντικειμενικό σκοπό τήν σμίκρυνση του υπάρχοντος άκόμη χάσματος μεταξύ των δύο αύτών τομέων.

Έντούτοις, μέ τόν γενικό προγραμματισμό στή γεωργία παρουσιάσθηκαν και άντίθετες άπόψεις από όρισμένους όπαδούς του φιλελευθερισμού και της τεχνοκρατίας⁶⁶. Πρόκειται, κυρίως, για τούς πρώην διευθύνοντες του Ύπουργείου Γεωργίας, όρισμένα περιφερειακά στελέχη καθώς και για τόν Abdyl Këllezi και τήν ομάδα του, πού έδειξαν ιδιαίτερη έχθρότητα για τόν προγραμματισμό. Οι παραπάνω αντιτάχθηκαν στον γενικό προγραμματισμό στή γεωργία, βασιζόμενοι σέ όρισμένα άδύνατα σημεία πού παρουσιάσθηκαν, κυρίως στον τομέα της διευθέτησης του χώρου, των άρδεύσεων, στήν καλλιέργεια του άραβοσίτου, στήν κτηνοτροφία, στήν καλλιέργεια όπωροφόρων δένδρων κλπ.

β) Έξελίξεις στον δευτερογενή τομέα.

Είσαγωγικά, πριν άναπτύξουμε τήν εξέλιξη του βιομηχανικού τομέα (συμπεριλαμβανομένης και της έξορυκτικής βιομηχανίας) θεωρούμε άπαραίτητο νά αφιερώσουμε μιá παράγραφο για τόν όρυκτό πλούτο της Άλβανίας, λόγω της σπουδαιότητας του τομέα αυτού.

Ό τομέας των μεταλλείων και λατομείων ήταν ιδιαίτερης σημασίας για τήν Άλβανία, όπως περιληπτικά άναφέρθηκε και στο πρώτο κεφάλαιο της παρούσης μελέτης. Τά κυτίάσματα των μεταλλικών και μή μεταλλικών όρυκτων της Άλβανίας⁶⁷ είναι σχετικά πλούσια και γνωστά ήδη από τήν έποχή της άρχαίας Έλλάδας και της ρωμαϊκής αύτοκρατορίας.

Η πρώτη παραχώρηση για τήν έκμετάλλευση των μεταλλείων έγινε τό 1875 πού, άφού άλλαξε διάφορους ιδιοκτήτες, τό 1918 άγοράσθηκε από τήν Società Italiana della Miniere di Selenizza-Albania (SIMSA) μέ έδρα τήν Ρώμη. Τήν ίδια έποχή, έκτός από τούς Ίταλούς, Αύστρούγγροι και Γάλλοι έκμεταλλεύθηκαν διάφορα μεταλλεύματα και έγιναν και οι πρώτες έπιστημονικές δημοσιεύσεις για τήν ύπαρξη του όρυκτου πλούτου της Άλβα-

66. Βλ. Μ. Shehu, Rapport... όπ.π., σελ. 20.

67. Βλ. S. Skendi, όπ.π., σελ. 173 κ.έπ.

νίας. Ἀπό τό 1938, σχεδόν ὅλες οἱ παραχωρήσεις, γιά τήν ἐκμετάλλευση τῶν πιδό σπουδαίων μεταλλικῶν πηγῶν, ἔγιναν στούς Ἰταλοῦς. Κατά τήν διάρκεια δέ τῆς Ἰταλικῆς κατοχῆς (1939-44) οἱ ἐξορυκτικές ἐργασίες ἐνετάθηκαν, καί, κατά συνέπεια, τά ὀρυκτά προϊόντα αὐξήθηκαν σημαντικά.

Μετά τήν καθεστωτική ἀλλαγῇ, τό θέμα τοῦ ὀρυκτοῦ πλούτου ρυθμίστηκε καί αὐτό νομοθετικά καί "ὅλες οἱ ἀλβανικές βιομηχανίες καί ἐπιχειρήσεις τοποθετοῦνται ὑπό κρατικόν ἔλεγχον" (Ν. 19/23.12.1944). Μέ τόν Ν. 36/23.1.1945 δημεύτηκαν οὐσιαστικά ὅλες οἱ ἐπιχειρήσεις, γερμανικές, ἱταλικές ἢ ἀλβανικές. Ἡ πρώτη δήμευση (Ν. 49/29.3.1945) ἔγινε στήν ἐπιχείρηση AGIP (agienca Generale Italiana Petroli) πού εἶχε τό μονοπώλιο τῆς διανομῆς πετρελαίου. Ἡ ἐθνικοποίηση ὁλόκληρου τοῦ μεταλλευτικοῦ πλούτου ἐπιτεύχθηκε οὐσιαστικά μέ τόν Ν. 183/5.1.1946 καί, τελικά, ἡ Συνταγματική Συνέλευση τῆς 14.3.1946 μέ τό ἀρθρο 5 τοῦ Συντάγματος τῆς Λαϊκῆς Δημοκρατίας τῆς Ἀλβανίας μεταβίβασε στό Κράτος "τόν πλοῦτο τοῦ λαοῦ, συμπεριλαμβανομένων τῶν ὀρυχείων καί ὄλων τῶν ἄλλων πηγῶν".

Στήν ἀρχή ἡ ἐκμετάλλευση τῶν ὀρυχείων γινόταν ἀπό τό Ἀλβανικό Κράτος καί στή συνέχεια, δηλαδή, ἀπό τίς ἀρχές τοῦ 1947 μέχρι τήν 1 Ἰουλίου 1948, δημιουργήθηκαν ὁρισμένες μικτές ἀλβανο-γιουγκοσλαβικές ἐταιρεῖες. Ἡ παραγωγή, κατά τήν περίοδο αὕτη, ἦταν σέ χαμηλότερα ἐπίπεδα ἀπό τήν ἐποχή τῆς ἐκμετάλλευσης ἀπό τίς ἱταλικές ἐπιχειρήσεις. Τοῦτο ὀφείλεται, προφανῶς, στήν ἔλλειψη τῶν ἀπαραίτητων κεφαλαίων καί εἰδικότητων (know how).

Μετά τήν διακοπή τῶν σχέσεων τῆς Ἀλβανίας μέ τόν Τίτο, ἄν καί δέν δημιουργήθηκε σοβιετο-αλβανική ἐταιρεία ἐκμετάλλευσης τῶν ὀρυχείων, ὅμως ἡ Ἀλβανία δέχτηκε τήν βοήθεια τῆς Ρωσίας σέ μηχανικούς καί ἄλλους εἰδικούς ἐπιστήμονες καθώς καί σέ μηχανήματα καί ἄλλα κεφαλαιουχικά ἀγαθά ἀπαραίτητα γιά τόν ἐξοπλισμό τῶν μεταλλευτικῶν ἐπιχειρήσεων.

Στά ὀρυχεῖα δόθηκε ἐξαιρετική βαρύτητα σέ ὅ,τι ἀφορᾷ τίς ἐπενδύσεις ἀπό τό πρῶτο ἀκόμα διετές οἰκονομικό πρόγραμμα. Σύμφωνα μέ στοιχεῖα τῆς ἐφημερίδας Bushkini⁶⁸ ὁ κύριος ὄγκος τῶν σοβιετικῶν ἐπενδύσεων ἔγινε στά μεταλλεῖα, μέ κύρια ἐμφαση στή βιομηχανία πετρελαίων, κυρίως γιά τήν ἀνοίξη πηγαδιῶν. Καί στά συνεχόμενα προγράμματα δόθηκε ἡ ἀνάλογη ἐμφαση.

Ἀνάμεσα ἀπό τά ἐκμεταλλεύσιμα ὀρυκτά της εἶναι τό πετρέλαιο, ἡ ἀσφαλτος καί τό κάρβουνο. Ἀπό τά μεταλλευτικά προϊόντα ἐξαιρετική σημασία ἔχει ἡ παραγωγή χρωμίου, καί τά ἀποθέματά του θεωροῦνται πολύ σημαντικά, καί ὑπολογίζεται⁶⁹

68. Βλ. S. Skendi, ὁπ.π., σελ. 178 κ.ἐπ.

69. ὁπ.π., σελ. 189.

ὅτι ἡ Ἀλβανία παράγει περισσότερο ἀπὸ 50 % τοῦ συνόλου τῶν ὀκτῶ σοσιαλιστικῶν Κρατῶν.

Ἀκόμη ὑπάρχουν κυττάσματα χρυσοῦ, ἀργύρου, βωξίτου, νί-
κελ καὶ διαφόρων ἄλλων μὴ μεταλλευτικῶν ὀρυκτῶν.

Συμπερασματικά, μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι μεταπολεμικά τὰ ὀ-
ρυκτά παίζουν ἡγετικό ρόλο στὴν οἰκονομική ζωὴ τῆς χώρας.

Κυρίως βιομηχανία

Σέ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν κυρίως βιομηχανία ἔχουμε νὰ παρατηρή-
σουμε ὅτι πρὶν ἀπὸ τὴν καθεστωτική ἀλλαγὴ δέν ὑπῆρχε βασικά
βιομηχανία, μὲ τὴν σημερινή της ἔννοια· ὑπῆρχαν μικροβιομηχα-
νίες μὲ βιοτεχνικό χαρακτήρα.

Μὲ τὴν καθεστωτική ἀλλαγὴ καὶ ἡ βιομηχανία ἀκολούθησε τὸ
διαδοχικό δρόμο τῆς πλήρους ἐθνικοποίησης ἀφενὸς, ἀφετέρου δέ
ἡ ἀνάπτυξή της ἐπετεύχθηκε βάσει ὀλοκληρωτικῶν προγραμμάτων,
πού τὸ καθένα ἔδινε καὶ ἓνα ὀρισμένο στόχο.

α) Στὴν πρώτη περίοδο, ἡ ἐκβιομηχάνιση ἀρχισε μὲ τὴν ἐ-
θνικοποίηση. Ἀρχικά μὲ τὸν Νόμο 41 τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ 1945
ἐθνικοποιήθηκαν ὅλες οἱ ἐπιχειρήσεις πού ἀνῆκαν σέ ἄτομα πού
εἶχαν χαρακτηριστεῖ σάν "ἐχθρὸς τοῦ λαοῦ"⁷⁰. Ἐξ ἄλλου σύμφω-
να μὲ τὸν Νόμο 37/13.1.1945 ἔπρεπε νὰ πληρωθοῦν σέ ἀσυνήθιστο
μικρὸ χρονικὸ διάστημα φόροι ἐπὶ τῶν κερδῶν τοῦ πολέμου πού
ἢ μὴ πληρωμή τους ἐπέτρεπε στὴν Κυβέρνηση νὰ δημεύσει ὅλα τὰ
ὑπάρχοντα ἀποθέματα. Τὸ 1945 ἀκόμη ὅλες οἱ ἰταλικές καὶ γερ-
μανικές ἰδιοκτησίες δημεύτηκαν καὶ ἀνακλήθηκαν συγχρόνως ὅλες
οἱ χορηγηθῆσες παραχωρήσεις σέ ἄλλοδαπούς.

Στὸν Πίνακα 2 μποροῦμε νὰ παρατηρήσουμε τὸν ρυθμὸ μὲ τὸν
ὁποῖον ἡ ἐθνικοποίηση τῆς βιομηχανίας ἐπιτεύχθηκε⁷¹

Πίνακας 2

Ἐθνικοποιημένες βιομηχανικές ἐγκαταστάσεις
(σέ % ἐπὶ τοῦ συνόλου)

Ἔτος	ποσοστὸ ἐθνικοποιημένων ἐπιχειρήσεων
1944	3 %
1945	7 %
1946	79 %
1947	100 %

70. Βλ. B. Bardhoshi-Th. Kareco, ὁ.π. σελ. 33 κ.ἐπ. καὶ Histoire du Par-
ti... ὁ.π. σελ. 280.

71. Βλ. S. Skendi, ὁ.π. σελ. 191 κ.ἐπ.

β) Ἡ δεύτερη περίοδος ἀρχίζει τὸ 1948 μὲ τὸ μονοετές πρόγραμμα, πού ἀκολουθήθηκε ἀπὸ τὸ διετετές τοῦ 1949-50 καί συνεχίστηκε μὲ τὰ πενταετῆ προγράμματα.

Τὸ μονοετές βιομηχανικὸ πρόγραμμα χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν στενὴ συνεργασία μὲ τὴν Γιουγκοσλαβία, πού σταμάτησε τὸ 1948. Ἡ παραγωγή ἔφθασε μόνο τὸ 84,4 % τοῦ προγραμματισθέντος στόχου καί ἀποδόθηκε ἀκριβῶς στὸ "σαμποτάρισμα" τῆς Γιουγκοσλαβίας.⁷²

Γιὰ τὴν ἐπίτευξη ὑψηλοῦ ρυθμοῦ ἐκβιομηχάνισης, ἡ Ἀλβανία ἐκτὸς ἀπὸ τὴν βοήθεια πού περίμενε ἀπὸ τὴ Σοβιετικὴ Ἑνώση, ᾗθελε νὰ βασισθεῖ κυρίως στὶς δικές της δυνάμεις, πράγμα πού εἶχε σάν ἀποτέλεσμα ἕνα σχετικὰ ὑψηλὸ ποσοστὸ κεφαλαιοποίησης τοῦ Ἐθνικοῦ Εἰσοδήματος. Γι' αὐτό, παρὰ τὴν μὴ πλήρη ἐπιτυχία τοῦ μονοετοῦς προγράμματος, μολαταῦτα ἡ συνολικὴ βιομηχανικὴ παραγωγή διπλασιάστηκε σὲ σχέση μὲ τὸ 1938⁷³. Ἀκόμα ἡ ἀλβανικὴ βιομηχανία διευρύνθηκε, ἀπὸ πλευρᾶς παραγομένων προϊόντων.

γ) Τὸ διετετές πρόγραμμα, 1949-50, ἔλαβε ὑπόψη τοῦ τὴν ἀλλαγὴ αὐτῆ τοῦ προσανατολισμοῦ καί ἀποκλήθηκε ρεαλιστικὸ, καί οἱ στόχοι τοῦ πραγματοποιήθηκαν κατὰ 91,4 %.⁷⁴ Αὐτὸ τὸ πρόγραμμα ἔδωσε ἰδιαίτερη βαρύτητα στὴν παραγωγή ὀρυκτῶν καί ἰδιαίτερα τοῦ πετρελαίου, βιτύνιου (bituma), χρωμίου, ἀνθρακός, χαλκοῦ. Τὸ 1950, ἡ συνολικὴ βιομηχανικὴ παραγωγή πολλαπλασιάστηκε ἐπὶ τέσσερα σὲ σχέση μὲ τὸ 1938.⁷⁵ Ἀκόμα ἄλλαξε καί ἡ διάρθρωση τῆς οἰκονομίας: τὸ 1950 ἡ βιομηχανικὴ παραγωγή ἀποτελοῦσε τὸ 27,4 % τῆς συνολικῆς παραγωγῆς ἐνῶ τὸ 1938 ἦταν 9,8 %. Ἡ ἐκβιομηχάνιση ἀρχισε λοιπὸν μὲ τὴν ἐκμετάλλευση τῶν ὑπαρχόντων πλουτοπαραγωγικῶν πόρων, δηλ. μὲ τὴν ἐξορυκτικὴ βιομηχανία.

δ) Τὸ πρῶτο πενταετές πρόγραμμα (1951-55) συνεχίστηκε βασικά στὸ ἴδιο πρότυπο τοῦ προηγούμενου διετοῦς, ἀλλὰ δίνοντας ἰδιαίτερη ἐμφαση καί βαρύτητα στὴν βιομηχανία,⁷⁶ μὲ ἀποτέλεσμα νὰ παραμεληθεῖ κατὰ τὴν ἴδια περίοδο ἡ γεωργία, ὅπως ἤδη ἀναφέραμε, καί αὐτὴ ἡ δυσαναλογία, μεταξὺ ἀνάπτυξης γεωργίας

72. Βλ. B. Bardhoshi-Th. Kareco, ὁ.π. σελ. 51 κ.επ.

73. ὁ.π. σελ. 54.

74. Βλ. S. Skendi, ὁ.π. σελ. 191, Histoire du Parti... ὁ.π. ὅπου ἀναφέρεται ὅτι τὸ διετετές πρόγραμμα πραγματοποιήθηκε κατὰ 91 %.

75. Βλ. Histoire du Parti, ὁ.π. σελ. 382 καὶ S. Skendi, ὁ.π. σελ. 192 (πύξινος 12).

76. Βλ. S. Skendi, ὁ.π. σελ. 191 καὶ B. Bardhoshi-Th. Kareco, ὁ.π. σελ. 57.

καί βιομηχανίας, διαρκώς διευρυνόταν.⁷⁷ Ὁ προβλεπόμενος ρυθμός ανάπτυξης ἦταν ὑψηλότερος ἀπό ὅ,τι στό προηγούμενο πρόγραμμα καί συγκεκριμένα 27,7 % ἔναντι 10,6 % πού πραγματοποιήθηκε κατὰ τό διετές πρόγραμμα. Τό 1955, τελευταῖο ἔτος τοῦ πρώτου πενταετοῦς προγράμματος ἡ συνολική βιομηχανική παραγωγή πολλαπλασιάστηκε ἐπὶ 11,5 σέ σχέση μέ τό 1938, δηλαδή 3 φορές περισσότερο ἀπό τό 1950, μέ ἀποτέλεσμα νά ἀλλάξει ἡ διάρθρωση τῆς οἰκονομίας: Τό 1938 ἡ βιομηχανική παραγωγή ἀντιπροσώπευε τό 9,8 % τῆς συνολικῆς παραγωγῆς, τό 1950 τό 27,4% καί τό 1955 τό 43,5 %.

ε) Τό δεύτερο πενταετές πρόγραμμα (1956-1960), πού καθαρτίστηκε σύμφωνα μέ τίς κατευθύνσεις πού ἔγιναν ἀποδεκτές ἀπό τό τρίτο Συνέδριο τοῦ κόμματος τῆς ἐργασίας τῆς Ἀλβανίας, ἔδωσε καί αὐτό βαρύτητα στήν ανάπτυξη τῆς βιομηχανίας, κυρίως στήν μεταλλευτική (minière) βιομηχανία μέ σκοπό νά γίνεи πλήρης ἐκμετάλλευση τῶν παραγωγικῶν ἱκανοτήτων τῆς χώρας.⁷⁸ Συνέχισε δηλ. καί αὐτό τούς στόχους τοῦ α' πενταετοῦς προγράμματος. Ἡ συνολική βιομηχανική παραγωγή πολλαπλασιάστηκε ἐπὶ 2,2 σέ σχέση μέ τό 1955 (τελευταῖο ἔτος τοῦ πρώτου πενταετοῦς προγράμματος) καί ἐπὶ 25 ἀπό τό 1938⁷⁹. Ἡ πιό μεγάλη αὐξηση παρατηρήθηκε ὅπως ἦταν φυσικό, στή βιομηχανία minière, στήν ἠλεκτρική καί μηχανική βιομηχανία καθώς καί στήν βιομηχανία κατασκευῆς οἰκοδομικῶν ὑλικῶν, παράλληλα ἀναπτύχθηκαν σέ μικρότερο βαθμό καί οἱ κλάδοι τῆς ἐλαφρᾶς βιομηχανίας καί τῆς βιομηχανίας τροφίμων. Ἡ βιομηχανική παραγωγή τό 1960 ἀνέρχονται στά 57,1 % τῆς συνολικῆς παραγωγῆς ἔναντι 9,8 % τό 1938. Τό ἴδιο ἔτος (1960) τό 32,7 % τοῦ Ἐθνικοῦ εἰσοδήματος προέρχονταν ἀπό τήν βιομηχανία ἔναντι 4 % τό 1938.

Κατά τήν διάρκεια αὐτοῦ τοῦ προγράμματος αὐξήθηκε τό ποσοστό τῆς σοσιαλιστικοποίησης σέ ὅλους τούς τομεῖς τῆς παραγωγῆς. Ἔτσι τό 1960, ὁ σοσιαλιστικός τομέας ἀντιπροσώπευε τό 99 % τῆς συνολικῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς, τό 80 % τῆς συνολικῆς γεωργικῆς παραγωγῆς, 100 % τοῦ χοντρικοῦ ἐμπορίου, 90% τοῦ λιανικοῦ ἐμπορίου. Ἀπό τόν σοσιαλιστικό τομέα προέρχονταν τό 90 % περίπου τοῦ ἔθνικοῦ εἰσοδήματος.

ζ) Τό τρίτο πενταετές πρόγραμμα (1960-1965) ἔδωσε καί αὐτό βαρύτητα στήν ανάπτυξη τῆς βιομηχανίας, καί ὑπογραμμίστηκε ἰδιαίτερα ὅτι, γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς βιομηχανίας, θά ἔπρεπε νά χρησιμοποιηθοῦν κυρίως οἱ ἐγχώριες πρῶτες ὕλες, γιά νά ἐξασφαλισθεῖ ἡ προτεραιότητα στήν βαριά βιομηχανία, καί

77. Βλ. B. Bardhoshi-Th. Kareco, ὁ.π. σελ. 60.

78. Βλ. B. Bardhoshi-Th. Kareco, ὁ.π. σελ. 61 κ.ἐπ.

79. Βλ. Histoire du Parti... ὁ.π., σελ. 475 καί B. Bardhoshi-Th. Kareco, ὁ.π., σελ. 62 κ.ἐπ.

στήν παραγωγή τῶν μέσων παραγωγῆς.

Σύμφωνα μέ τήν Μαρξιστική-Λενινιστική θεωρία, ἡ βαριά βιομηχανία εἶναι ἡ βάση τῆς σοσιαλιστικῆς ἐκβιομηχάνισης καί γι'αυτό θά πρέπει ἡ παραγωγή τῶν μέσων παραγωγῆς νά αὐξάνει μέ ρυθμούς ὑψηλότερους ἀπό τήν παραγωγή τῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν. Ὁ Λένιν ἔλεγε ὅτι χωρίς βαριά βιομηχανία δέν μπορεῖ νά ὑπάρξει βιομηχανία καί χωρίς βιομηχανία ἡ ἀνεξαρτησία μιᾶς χώρας εἶναι ἀβέβαιη.

Ὁ μακροχρόνιος στόχος, ὁ ὁποῖος συνίσταται στό νά μεταμορφωθεῖ ἡ Ἀλβανία σέ βιομηχανική χώρα δέν μπορεῖ νά περιορίσει τήν βιομηχανική ἀνάπτυξη μόνο στούς κλάδους τῆς ἐξορυκτικῆς βιομηχανίας. Θά ἦταν μιᾶ ἀνάπτυξη καί μιᾶ ἐκμετάλλευση μονόπλευρη καί ἐκτατική τῶν πρώτων ὑλῶν καί θά παρέλυε τήν ἀνάπτυξη τῶν ἄλλων κλάδων τῆς οἰκονομίας. Μέ αὐτές τίς συνθηκες ἡ Ἀλβανία θά ἔμενε πάντοτε ὑποτεταγμένη σέ ἄλλες χώρες. Γιά αὐτόν τόν λόγο, τό τρίτο πενταετές πρόγραμμα, παράλληλα μέ τήν ἀνάπτυξη τῆς ἐξορυκτικῆς βιομηχανίας στό σύνολό της, προέβλεπε ἐπίσης καί τήν ἀνάπτυξη τῆς βαριᾶς μεταποιητικῆς βιομηχανίας.

Τό πρόγραμμα ἔθετε συγκεκριμένους στόχους γιά τήν συνέχιση τῆς ἐκβιομηχάνισης τῆς χώρας. Προγραμματίστηκε νά ἀναπτυχθοῦν περισσότερο οἱ κλάδοι πού εἶχαν πρόσφατα δημιουργηθεῖ καί νά τεθοῦν οἱ βάσεις καί γιά ἄλλους κλάδους ὅπως: ἡ βιομηχανία ἐπεξεργασίας μεταλλεύματος χαλκοῦ, σιδηρονικελίου, χρώμιου, σιδηρομεταλλευμάτων, ἡ χημική βιομηχανία παραγωγῆς ἀζωτούχων καί φωσφορούχων λιπασμάτων κλπ.

Ὁ κύριος ὅμως στόχος ἦταν ἡ αὐξηση τῆς ἡλεκτρικῆς ἐνέργειας, βασικός παράγοντας γιά τήν ἐκβιομηχάνιση τῆς χώρας καί γι'αὐτό προγραμματίστηκε ὑψηλότερος ρυθμός ἀπό τόν μέσο, δηλ. ἡ παραγωγή τῆς ἡλεκτρικῆς ἐνέργειας προβλέπεται νά αὐξηθεῖ κατὰ 69 % σέ σχέση μέ τό 1960 καί μέ ἐτήσιο ρυθμό 10,9% ἔναντι 8,7 % πού εἶχε προβλεφθεῖ γιά τήν αὐξηση τῆς συνολικῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς.⁸⁰

Ἡ αὐξηση τοῦ συνολικοῦ ὄγκου βιομηχανικῆς παραγωγῆς εἶχε προβλεφθεῖ ἀπό τό πενταετές πρόγραμμα σέ 52 % μέ μέσο ἐτήσιο ρυθμό 8,7 %. Ἡ αὐξηση ἀφοροῦσε 54 % γιά τά κεφαλαιουχικά ἀγαθά καί 50 % γιά τά καταναλωτικά ἀγαθά, σύμφωνα μέ τόν βασικό στόχο, νά δοθεῖ δηλ. μεγαλύτερη βαρὺτητα στήν παραγωγή τῶν μέσων παραγωγῆς⁸¹. Ἡ πραγματοποιηθεῖσα ὅμως αὐξηση ἦταν 30 % σέ σχέση μέ τό 1960 καί ὁ μέσος ἐτήσιος ρυθμός 6,8 % ἔ-

80. Βλ. Histoire du Parti... ὁ.π., σελ. 514 καί B. Bardhoshi-Th. Kareco, ὁ.π., σελ. 66-8.

81. Βλ. B. Bardhoshi-Th. Kareco, ὁ.π. σελ. 72.

ναντι του προγραμματισθέντος 8,6 %. ⁸² Η μή πλήρης επιτυχία του τρίτου πενταετούς προγράμματος αποδίδεται στην σοβιετική αντίδραση: σταμάτησαν τις συμφωνηθείσες πιστώσεις, παραβίασαν τις συμφωνίες, ανακάλεσαν τους ειδικούς επιστήμονες κλπ. Μολαταύτα, η επιτυχία του προγράμματος, και ιδιαίτερα σέ δ,τι άφορα την βιομηχανία, υπήρξε σημαντική, και τοϋτο όφείλεται στην κινητοποίηση των έγχώριων δυνάμεων και στην βοήθεια της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας.

Κατά την διάρκεια του προγράμματος άλλαξε η διάρθρωση της βιομηχανίας, μέ την καθιετικοποίησή της, πού είχε σάν σκοπό την επί τόπου έπεξεργασία των ύπαρχόντων στην χώρα πρώτων ύλδων και άλλων πλουτοπαραγωγικών πόρων. Τό τρίτο πενταετές πρόγραμμα προέβλεπε λοιπόν νά άνυψώσει άκόμη πιό πολύ τό έπίπεδο έπιτόπιας έξεξεργασίας των μεταλλευτικών πόρων και γεωργικών πρώτων ύλδων, και έτσι νά διευθύνει την βάση της άξιοποίησης των φυσικών πλουτοπαραγωγικών πόρων.

η) Τό τέταρτο πενταετές πρόγραμμα (1966-1970) έδωσε και αυτό σάν κύριο στόχο την συνεχή διαδικασία της σοσιαλιστικής έκβιομηχάνισης της χώρας, μέ την έπιτάχυνση των ρυθμών της αύξησης της βιομηχανικής παραγωγής. Η συνολική βιομηχανική παραγωγή σέ σχέση μέ τό 1965 αύξήθηκε μέ μέσο έτήσιο ρυθμό 12,9 %. Η παραγωγή όμως των μέσων παραγωγής αύξήθηκε μέ ταχύτερο ρυθμό άπό των καταναλωτικών άγαθών. ⁸³

Κυρίως η χημική βιομηχανία, η μηχανική (mecanique) βιομηχανία, οι βιομηχανίες ήλεκτρικής ένεργείας, χαλκού, σιδηρονικελίου, πετρελαίου, γυαλιού και κεραμικών, έπρεπε νά άναπτυχθούν μέ πιό γρήγορους ρυθμούς. Θά παράγονταν γιά πρώτη φορά στη χώρα λαμαρίνες, άζοτοϋχα και φωσφοροϋχα λιπάσματα, χάρτης διαφόρων ποιότητων, ήλεκτρικοί γλόμποι και άλλα είδη.

Η πραγματοποίηση της έπιτάχυνσης των ρυθμών έκβιομηχάνισης κατά την διάρκεια του τετάρτου πενταετούς βασίζονται στις έπιτεύξεις των προηγούμενων πενταετών σ'αυτόν τόν τομέα και στην δυνατότητα άξιοποίησης των νέων παραγωγικών ικανοτήτων, έπωφελούμενοι έπίσης σ'αυτόν τόν τομέα άπό την βοήθεια της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας.

θ) Στο έκτο συνέδριο του Κόμματος της Έργασίας της Άλβανίας, πού συγκλήθηκε τό 1971 έγινε ό άπολογισμός των άποτελεσμάτων του τετάρτου πενταετούς προγράμματος και συγχρόνως ένέκρινε τις κατευθύνσεις του πέμπτου πενταετούς προγράμματος (1971-1975) γιά τά άποτελέσματα του όποίου έχουμε νά παρατηρήσουμε ότι η συνολική βιομηχανική παραγωγή άντιπροσώπευε τό 1975 τό 57 % της συνολικής παραγωγής έναντι 52 % τό

82. Βλ. Β. Bardhoshi-Th. Kareco, ό.π. σελ. 74.

83. Βλ. Β. Bardhoshi-Th. Kareco, ό.π., σελ. 80.

1970.⁸⁴ Αὐτό σημαίνει ὅτι τό ποσοστό τοῦ δευτερογενῆ τομέα αὐξάνει σέ σχέση μέ τούς ἄλλους τομεῖς. Τό 1975, σέ σχέση μέ τό 1970, ἡ παραγωγή κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν αὐξήθηκε κατά 57 % καί ἡ παραγωγή καταναλωτικῶν ἀγαθῶν κατά 45 %. Ἐπομένως καί σέ αὐτό τό πρόγραμμα δόθηκε ἰδιαίτερη σημασία στήν βαριά βιομηχανία. Τό 1975 ἡ παραγωγή τῆς βιομηχανίας τροφίμων αὐξήθηκε κατά 51 % σέ σχέση μέ τό 1970 καί ἡ παραγωγή τῆς ἐλαφρᾶς βιομηχανίας κατά 34 %. Ἡ αἰσθητή αὐτή αὐξηση τῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν εἶχε σάν ἀποτέλεσμα νά μειωθῇ ὁ ὀγκος τῶν εἰσαγωγῶν. Τό 1975, οἱ ἀνάγκες σέ καταναλωτικά ἀγαθά ἱκανοποιήθηκαν κατά 85 % ἀπό τήν ἐγχώρια παραγωγή.

Ὅσο γιά τήν ἐπιτυχία τοῦ πέμπτου πενταετοῦς προγράμματος ἔχουμε νά παρατηρήσουμε ὁρισμένες ἀδυναμίες, στό σύνολό του. Ὅρισμένοι κλάδοι ὅπως τῶν μεταλλευμάτων (mineraies) τῆς μηχανικῆς βιομηχανίας, τῆς ἐνέργειας καί τῆς ἐλαφρᾶς βιομηχανίας, ἔφθασαν καί μάλιστα ξεπέρασαν τούς στόχους τοῦ προγράμματος. Στό σύνολό του ὅμως δέν ἔφθασε τήν αὐξηση τῶν διαφόρων μεγεθῶν πού εἶχαν προγραμματιστεῖ κατά τό ἔκτο συνέδριο τοῦ Κόμματος. Αὐτό ἀποδίδεται σέ διάφορες ὀργανωτικές ἀδυναμίες ἢ στήν μέθοδο ἐργασίας, σέ ὅ,τι ἀφορᾷ τήν διεύθυνση καί διαχείριση τῆς οἰκονομίας. Ἐπίσης προξενήθηκαν σοβαρές ζημιές ἀπό ἀντιδραστικούς, ὅπως ἀπό τήν ὁμάδα τῶν Abdul Kellezië καί Κοζο Theodhosi κυρίως στόν τομέα τοῦ πετρελαίου.

Τό κύριο μέλημα τοῦ πέμπτου πενταετοῦς προγράμματος, σέ ὅ,τι ἀφορᾷ τήν ἐκβιομηχάνιση, εἶναι νά αὐξήσῃ ἡ ἐπιτόπια ἐκμετάλλευση τῶν ὑπαρχόντων πρῶτων ὑλῶν. Αὐτή ἡ τάση ἐκφράζει ὅχι μόνο τήν ποσοτική ἀνάπτυξη ἀλλά καί τήν ποιοτική βελτίωση τῆς βιομηχανίας. Ἔτσι, ἐνῶ κατά τήν διάρκεια τῆς περιόδου 1961-1970 ἡ ἐξόρυξη πετρελαίου τριπλασιάστηκε σέ σχέση μέ τήν περίοδο 1951-1960, ἡ ἐπεξεργασία του τετραπλασιάστηκε.⁸⁵ Αὐτό τό πενταετές χαρακτηρίζεται ἀπό τό γεγονός ὅτι γίνεται ἕνα καινούργιο βῆμα γιά τήν μετέπειτα αὐξηση τῆς ἐπεξεργασίας τοῦ πετρελαίου καί τῶν ἄλλων ὀρυκτῶν, μέ ἀποτέλεσμα νά αὐξηθεῖ ἡ προστιθεμένη ἀξία.

Γιά νά ἐπιτευχθεῖ ἡ ἀνάπτυξη τῆς βαριᾶς βιομηχανίας προϋποθέτει συνεχῆ αὐξηση τῆς ἐνέργειας καί ἰδιαίτερα τῆς ἡλεκτρικῆς. Γι' αὐτόν τόν λόγο παρατηρεῖται μιά συνεχῆς αὐξηση τῆς ἡλεκτρικῆς ἐνέργειας ἀπό τό ἕνα πενταετές στό ἄλλο. Ἔτσι ἡ ἡλεκτρική ἐνέργεια τοῦ δεύτερου πενταετοῦς, σέ σχέση μέ τό πρῶτο, πολλαπλασιάστηκε ἐπὶ 2,8, τοῦ τρίτου σέ σχέση μέ τό δεῦτερο πολλαπλασιάστηκε ἐπὶ 4,8 καί τοῦ τετάρτου σέ σχέση μέ τό τρίτο ἐπὶ 2,5. Ὁ ἴδιος δρόμος, ἀλλά μέ ρυθμούς πιό γρή-

84. Βλ. Mehmet Shehu, Rapport... ὁ.π., σελ. 15.

85. B. Bardhoshi-Th. Kareco, ὁ.π. σελ. 94 κ.ἐπ.

γορους, ακολουθείται κατά τήν διάρκεια του πέμπτου πενταετοῦς. Προβλέπεται ὅτι γιά τό 1975 ἡ παραγωγή ἡλεκτρικῆς ἐνέργειας θά ἀνυψωθεῖ σέ δισεκατομμύρια ὥρες σέ κιλοβάτ ἐναντι 943,5 ἑκατομμύρια ὥρες σέ κιλοβάτ τό 1970.⁸⁶

Ἡ τάση αὐτή, φαίνεται καί ἀπό τό γεγονός ὅτι τό 1972, σέ σχέση μέ τό 1938, ἡ συνολική βιομηχανική παραγωγή πολλαπλασιάστηκε ἐπὶ 78,3 ἐνῶ ἡ παραγωγή ἡλεκτρικοῦ βιομηχανικοῦ ρεύματος πολλαπλασιάστηκε ἐπὶ 135.

Θ) Στό πρόγραμμα καί στίς κατευθύνσεις τοῦ VIIου Συνεδρίου τοῦ Κόμματος γιά τό ἕκτο πενταετές ἀναπτυξιακό πρόγραμμα (1976-1980), ὡς πρὸς τόν δευτερογενῆ τομέα, ἔχομε νά παρατηρήσουμε τά πῶς κάτω.

Καί σ' αὐτό τό πρόγραμμα προβλέπεται ἡ ἐπιτάχυνση τῶν ρυθμῶν τῆς αὐξησης τῆς παραγωγῆς τῶν κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν. Ἡ συνολική βιομηχανική παραγωγή προβλέπεται νά αὐξηθεῖ τό 1980 σέ σχέση μέ τό 1975 κατὰ 41-44 %⁸⁷. καί ἡ παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας στήν βιομηχανία κατὰ 15-17 %. Γιά τά κεφαλαιουχικά ὅμως ἀγαθὰ ἡ αὐξηση τῆς παραγωγῆς προβλέπεται νά εἶναι κατὰ 62 % γιά τήν ἴδια περίοδο. Αὐτή ἡ προτεραιότητα πού δίνεται στήν βαριά βιομηχανία θά ἐπιτρέψει νά ἐξασφαλίσῃ μιὰ πῶς πλατειά βάση γιά νά στηριχθεῖ ἡ χώρα στίς δυνάμεις, νά ὑψωθῇ τό ἐπίπεδο χρησιμοποίησης σέ πλάτος καί σέ βάθος τῶν πρώτων ὑλῶν καί τῶν ἄλλων πλουτοπαραγωγικῶν πόρων τῆς χώρας, νά αὐξηθοῦν οἱ ἐξαγωγές καί νά ἐπιτευχθεῖ μιὰ σχετική μείωση τῶν εἰσαγωγῶν (substitution effect).

Ἡ πρόβλεψη αὐξησης τῶν διαφόρων κλάδων τῆς βιομηχανίας φαίνεται στόν πίνακα 3.

Στό 6 πενταετές πρόγραμμα δίνεται ἰδιαίτερη σπουδαιότητα στήν βιομηχανία πετρελαίου ἀπό τήν ὁποία ἐξαρτᾶται ἡ γρήγορη ἀνάπτυξη ὅλων τῶν κλάδων τῆς βιομηχανίας. Γιά τό 1980, σέ σχέση μέ τό 1975 ἡ ἐξόρυξη ἀργοῦ πετρελαίου θά αὐξηθεῖ κατὰ 11 % καί τοῦ φυσικοῦ ἀερίου κατὰ 48 % περίπου. Γιά τήν βιομηχανία πετρελαίου προβλέπεται νά γίνουν ἐρευνες γιά τήν ἀνακάλυψη καινούργιων κυττασμάτων γιά νά αὐξηθοῦν τά ἀποθέματα σέ πετρέλαιο καί ἀέριο (gaz), σύμφωνα μέ τίς ἐπιστημονικές καί οἰκονομικές ἀπαιτήσεις. Αὐτό προϋποθέτει μιὰ ποιοτική ἐξύψωση τοῦ ἐπιπέδου ἐργαζόμενων στήν βιομηχανία πετρελαίου.

Ὅσο γιά τήν βιομηχανία ὀρυκτῶν, προβλέπεται πρῶτον ἡ αὐξήσῃ τους διὰ τῆς ἐπέκτασης τῶν ὑπαρχόντων ὀρυχείων, μέ σκοπὸ νά ἐπιτευχθεῖ ἡ ἐκμετάλλευσή τους σέ βάθος, καί ἡ μελέτη τῶν δυναμικοτήτων τους, καί δεύτερον νά γίνουν ἐρευνες γιά τήν ἀνακάλυψη καινούργιων τυχόν κοιτασμάτων γιά τά βασικά ὀρυκτά (χρῶμιο, χαλκὸ, ἀνθρακὰ, σιδηρονικέλιο κτλ.).

86. Ὡ.π. σελ. 96.

87. Βλ. M.Shehu, Rapport ... Ὡ.π. σελ. 39 κ.ἐπ.

Πίνακας 3

Ποσοστιαία αὐξηση τῶν διαφόρων κλάδων τῆς βιομηχανίας
μεταξύ τῶν ἐτῶν 1975-1980⁸⁸

Βιομηχανικοί κλάδοι		Αὐξηση τὸ 1980 σέ σχέση μέ τὸ 1975
1.	Βιομηχανία πετρελαίου	27-29
2.	" ἄνθρακα	63-65
3.	" χρωμίου	71-73
4.	" χαλκοῦ	40-42
5.	" σιδηροنيκελίου	500-510
6.	" ἠλεκτρικοῦ	145-150
7.	" μηχανική	40-42
8.	" χημική	140-145
9.	" οἰκοδομικῶν ὑλικῶν	50-53
10.	" ξύλου καί χάρτου	18-20
11.	" γυαλιοῦ καί κεραμικῶν	20-23
12.	" ἐλαφρά	22-24
13.	" τροφίμων	23-25

Ἡ βιομηχανία ἠλεκτρισμοῦ θά ἀναπτυχθεῖ μέ πιό γρήγορους ρυθμούς ἀπό αὐτοὺς τοῦ συνόλου τῆς βιομηχανίας. Γιά τὸ 1980, σέ σχέση μέ τὸ 1975, ἡ παραγωγή ἠλεκτρικῆς ἐνέργειας προβλέπεται νά πολλαπλασιασθεῖ ἐπὶ 2,2 περίπου, ἡ δέ ὑδροηλεκτρικὴ ἐνέργεια θά τριπλασιαστεῖ, δεδομένου ὅτι θά ἀρχίσει νά λειτουργεῖ πλήρως τὸ μεγάλο ὑδροηλεκτρικὸ κέντρο τῆς Fierze. Ἐπίσης, προβλέπεται κατὰ τὴν διάρκεια αὐτοῦ τοῦ προγράμματος νά ἀρχίσει ἡ κατασκευὴ τοῦ πιό δυνατοῦ ὑδροηλεκτρικοῦ κέντρου τῆς χώρας, στοῖ Κομαν, πάνω στόν Δρίνο, καθὼς καί πολλά ἄλλα ὑδροηλεκτρικά κέντρα μικρότερης δύναμης.

Ὁ ρόλος τῆς βιομηχανίας μηχανῶν πρὸς τὸ παρὸν ἀρκεῖται κυρίως στόν ρόλο τῆς συντήρησης τῶν ὑπαρχόντων αὐτοκινήτων καί τῶν ἄλλων μηχανῶν, γιά νά εἶναι δυνατό νά ἐξασφαλισθεῖ ἡ συνέχεια καί ἡ ἀνανέωση τῶν παραγωγικῶν ἱκανοτήτων. Ἀργότερα θά παίξει ἓνα σπουδαῖο ρόλο γιά τὴν ἐνίσχυση τῆς τεχνικῆς βάσης ὅλων τῶν τομέων τῆς οἰκονομίας. Γιά τὴν πραγματοποίηση τοῦ στόχου αὐτοῦ ἀρκεῖται στήν παραγωγή, καί μάλιστα στήν αὐξησὶ τῆς ὅσο τὸ δυνατό περισσότερων ἀνταλλακτικῶν. Τὸ 1980, σέ σχέση μέ τὸ 1975, ἡ κατασκευὴ ἀνταλλακτικῶν θά αὐξηθῇ κατὰ 63 % καί θά εἶναι δυνατό νά ἱκανοποιήσῃ ἐπιτόπια τὸ 95% τῶν ἀναγκῶν τῆς οἰκονομίας σέ ἀνταλλακτικά. Ἐπίσης ἡ μηχανικὴ βιομηχανία εἶναι ἀκόμα σέ θέση νά συναρμολογεῖ καθὼς καί νά

88. ὁ.π. σελ. 42.

κάνει άλλες μηχανολογικές εργασίες για την εγκατάσταση των καινούργιων βιομηχανικών μονάδων.

Η μέ εξαιρετικά ταχείς ρυθμούς αύξηση της χημικής βιομηχανίας θα βοηθήσει κυρίως την ανάπτυξη της γεωργίας.

Η βιομηχανία των οικοδομικών υλικών θα αναπτυχθεί για να ενισχύσει το μεγάλο δγκο των οικοδομικών εργασιών που θα γίνουν σε όλη την χώρα και σε όλους τους τομείς. Ίδιαίτερη αύξηση θα παρουσιάσει το τσιμέντο, που υπολογίζεται σε 55 % περίπου.

Στήν έπεξεργασία του ξύλου και του χάρτου θα δοθεί προσοχή να γίνει πλήρης έκμετάλλευση μέχρι την τελική έπεξεργασία, δηλαδή, να μειωθούν τα ένδιάμεσα άπορρήματα και ύπόλοιπα.

Και για την έλαφρά βιομηχανία και την βιομηχανία τροφίμων προβλέπεται σημαντική αύξηση, για όρισμένα μάλιστα προϊόντα φτάνει μέχρι το 80 % (ζάχαρι) ή και 84 % (λίπη). Το κύριο όμως μέλημα αυτού του κλάδου είναι η βελτίωση της ποιότητας, και της διάρθρωσης της παραγωγής, να οργανωθεί δηλαδή καλύτερα η άποθήκευση, η έγκαιρη έπεξεργασία χωρίς άπορρίματα των φυτικών και ζωικών πρώτων ύλων.

Συνοψίζοντας το κεφάλαιο για την βιομηχανία, παρουσιάζουμε την εξέλιξη των διαφόρων μεγεθών στους επόμενους πίνακες.

Πίνακας 4

Έξέλιξη της συμμετοχής του δευτερογενή τομέα στο Έθνικό Είσοδημα (%)

έτος	% του δευτερογενή τομέα στο Συνολικό Έθνικό Είσοδημα
1938	4
1960	33,7
1970	44

Πίνακας 5

Πολλαπλασιασταία αύξηση της βιομηχανικής παραγωγής

έτος	1938	1950	1955	1960	1972
φορές	1	4	19,5	25	78,3
		1	3		
			1	2,2	

Στόν πίνακα 6 βλέπουμε τους μέσους ετήσιους ρυθμούς βιομηχανικής ανάπτυξης, σύμφωνα με κάθε πενταετές πρόγραμμα, καθώς και τους ρυθμούς αύξησης των διαφόρων βιομηχανικών κλά-

Πίνακας 6

Μέσος ἐτήσιος ρυθμός αὐξησης τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς ἀνάλογα
μέ τὰ πενταετῆ προγράμματα

	Πρῶτο πενταετές 1951-55	Δεύτερο πενταετές 1956-1960	Τρίτο πενταετές 1960-65	Τέταρτο πενταετές 1966-70
Μέσος ἐτήσιος ρυθμός τῆς συνολικῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς	22,6	16,9	6,8	12,9
Βιομηχανία ἡλεκτρικῆς ἐνέργειας	37,5	19,5	10,9	21,3
" πετρελαίου	7,4	33,1	4,7	15,2
" ἄνθρακα	36,5	7,8	6,2	11,9
" χρώμιου	18,5	19,1	1,4	9,3
" χαλκοῦ	3,2	13,8	38,7	25,1
" σιδηρο-νικέλαιου	-	-	8,8	22,7
" μηχανικῆ	18,4	19,0	16,1	25,7
" χημικῆ	64,5	28,5	19,3	47,6
" οἰκοδομικῶν ὑλικῶν	32,7	15,7	14,4	21,1
" γυαλιοῦ καί κεραμικῶν	61,4	25,7	22,7	16,5
" ξυλίας καί χαρτιοῦ	35,4	17,2	2,3	10,0
" ἐλαφρά	50,1	17,0	6,4	11,5
" τροφίμων	14,9	15,4	6,1	5,8

Ἡ συνεχῆς αὐξουσα βαρύτητα ποῦ δόθηκε, ὅπως εἶδαμε, στήν
παραγωγή τῶν κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν φαίνεται καί ἀπό τόν πίνα-
κα 7.

Πίνακας 7⁹⁰

Διάρθρωση τῆς συνολικῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς σέ δύο ὁμάδες
"Α" καί "Β" γιά τὰ ἔτη 1955, 1960, 1965 καί 1970
(σέ ποσοστά μέ τιμές τοῦ 1971)

	1955	1960	1965	1970
Συνολική βιομηχανική παραγωγή	100,0	100,0	100,0	100,0
ἀπό τήν ὁποία				
- Παραγωγικά ἀγαθὰ (ὁμάδα "Α")	47,0	49,1	49,7	56,6
- Καταναλωτικά ἀγαθὰ (ὁμάδα "Β")	53,0	50,9	50,3	43,4

89. Βλ. B. Bardhoshi-Th. Kareco, ὁ.π. σελ. 80.

90. Βλ. B. Bardhoshi-Th. Kareco, ὁ.π. σελ. 78.

Έπειδή δέ η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας είναι βασική για την όλη βιομηχανική παραγωγή, δόθηκε σ'αυτήν έντελως ιδιαίτερη βαρύτητα, όπως φαίνεται από τον πίνακα 8.

Πίνακας 8

Πολλαπλασιασταία αύξηση της παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας κατά την διάρκεια των διάφορων προγραμμάτων

Προγράμματα Α (1951-55) Β (1956-60) Γ (1960-65) Δ (1966-70)

φορές	1	2,8		
		1	4,8	
			1	2,5

Πέρα από τον γενικό στόχο, δηλ. την αύξηση της βιομηχανικής παραγωγής με υψηλούς ρυθμούς, κατά την διαδικασία της βιομηχανικής ανάπτυξης έδωσαν ιδιαίτερη προσοχή στην παραγωγή ορισμένων προϊόντων, με αποτέλεσμα να αλλάξει η διάρθρωση της βιομηχανίας, όπως βλέπουμε στον πίνακα 9.⁹¹

Πίνακας 9

Διάρθρωση της συνολικής βιομηχανικής παραγωγής κατά κλάδο βιομηχανίας κατά τα έτη 1938, 1950, 1965 και 1970 (σε ποσοστά μέ τιμές του έτους 1971)

Συνολική βιομηχανική παραγωγή από την οποία	1938 100,0	1950 100,0	1965 100,0	1970 100,0
βιομηχανία πετρελαίου	7,8	6,9	6,2	6,8
" χρώμιου	0,7	1,3	1,0	0,8
" κάρβουνου	0,4	1,4	1,5	1,4
" χαλκού	-	2,0	2,7	4,5
" σιδηρο-νικελαίου	-	-	1,1	1,7
" βιτνιού	5,3	2,6	0,3	0,1
" ηλεκτρικής ενέργειας	2,1	1,0	2,4	8,5
" χημική	-	0,3	0,9	3,3
" μηχανική	4,4	4,0	5,7	9,8
" οίκοδομικών υλικών	4,1	3,6	4,5	6,4
" γυαλιού και κεραμικών	-	0,1	0,7	0,8
" ξύλου και χαρτιού	4,3	6,6	0,0	7,0
" έλαφρά	25,6	0,6	23,1	21,9
" ειδών διατροφής	44,9	66,0	40,7	29,5
" Διάφορες	0,3	0,2	0,2	1,4

91. βλ. δ.π. σελ. 84.

Τὰ δεδομένα τοῦ πίνακα 9 μαρτυροῦν μίᾳ αἰσθητῇ ἀλλαγῇ πρὸς ὄφελος τῆς παραγωγῆς κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν καὶ κατὰ συνέπεια μίᾳ κάμψη τῆς ἐλαφρᾶς βιομηχανίας. Ἡ κάμψη βέβαια εἶναι σέ σχέση μέ τῇ βαριά βιομηχανία, γιὰτί, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸν πίνακα 10, ἡ ποσοστιαία αὐξηση κατὰ τὴν ἐξεταζόμενη περίοδο εἶναι σημαντικὴ καὶ στὸν τομέα αὐτόν.⁹²

Πίνακας 10

Ρυθμός αὐξησης τῆς παραγωγῆς τῆς ἐλαφρᾶς βιομηχανίας καὶ τῆς βιομηχανίας τροφίμων

	1938	1950	1960	1965	1970
Συνολικὴ βιομηχανικὴ παραγωγή	1,0	1,4	23,2	34,5	54,5
ἐλαφρά βιομηχανία καὶ βιομηχανία τροφίμων	1,0	5,7	23,4	31,5	42,2
Ὁρισμένα βασικὰ προϊόντα					
βαμβάκερά	1,0	3,2	61,4	69,3	122,7
ὕφασματ ⁹³	-	-	3,5	3,9	8,5
Εἴδη σκουφιῶν	1,0	0,1	18,3	29,9	55,8
Παπούτσια	1,0	1,3	6,1	9,4	16,7
Ζυμαρικά	1,0	6,9	18,4	23,3	31,2
Τυριά	1,0	1,1	5,3	5,2	8,5
Λίπη	1,0	0,7	1,5	2,2	4,2
Ζάχαρη	-	1,0	21,8	24,6	25,2
Μπύρα	1,0	4,7	15,3	23,5	25,7

Κατὰ τὴν διαδικασία ἐκβιομηχάνισης τῆς χώρας δόθηκε βαρὺτητα στὴν ἰσορροπία, ἀπὸ πλευρᾶς περιφερειακῆς, ἀνάπτυξη. Ἔτσι σέ ὁρισμένες περιοχές, ποὺ ἦταν ἀπὸ τίς πρὶ καθυστερημένες, ὅπως τὸ Fier, ἐκβιομηχανίστηκαν. Αὐτὸ εἶχε σάν ἀποτέλεσμα νὰ ἀλλάξη ὁ γεωργικὸς χάρτης τῆς Ἀλβανίας. Ἐγίναν καινούργια βιομηχανικὰ κέντρα ὅπως στὸ Cerrik, Bulqizë, Krabë, Librazhd, Memaliaj, Maliq, Patos, Puke κλπ. Τὸ 1960 ὁ ἀστικὸς πληθυσμὸς τῆς χώρας ἀνέρχονταν σέ 30,90 % τοῦ συνολικοῦ πληθυσμοῦ.

Συμπερασματικὰ παρατηροῦμε ὅτι στὴν ἀρχή, στὸ πρῶτο ἀλλὰ καὶ δεῦτερο πενταετές πρόγραμμα, οἱ μέσοι ἐτήσιοι ρυθμοὶ εἶναι πολὺ ὕψηλοί καὶ ἐξηγεῖται ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ βασικὸ ἐπίπεδο τῆς βιομηχανίας ἦταν πολὺ χαμηλό, καὶ, κατὰ συνέπεια, οἱ πρῶτες γενόμενες ἐπενδύσεις πολὺ ἀποδοτικές. Σέ ὅλες τίς ὑπανάπτυκτες χώρες, ἐπειδὴ ἡ παραγωγικὴ βάση εἶναι μικρὴ, ἡ πο-

92. ὁ.π.π., σελ. 85.

93. Σέ σχέση μέ τὸ 1953.

σοστιαία αύξηση είναι σχετικά ύψηλή. Γι' αυτό, στην προκείμενη περίπτωση σημασία έχει τό συνολικό προϊόν, σέ απόλυτους αριθμούς, πράγμα, όμως πού δέν μπορέσαμε νά βρούμε πουθενά. Μεγαλύτερη σημασία έχουν οί ρυθμοί αύξησης κατά τό τελευταίο πενταετές καί αυτό γιά δύο λόγους: πρώτο γιατί ή παραγωγική βάση έχει σχετικά διευρυνθεϊ καί, κατά συνέπεια, τό 1 % έχει διαφορετική άξία σέ απόλυτους αριθμούς στό πρώτο καί στό τελευταίο πρόγραμμα: δεύτερο, γιατί, όπως ήδη αναφέραμε, οί πρώτες επενδύσεις είναι οί πιό άποδοτικές καί, κατά συνέπεια, γιά νά αύξηθι τό προϊόν κατά 1 % θά πρέπει νά καταβληθεϊ μεγαλύτερη προσπάθεια, από πλευράς όγκου επένδυσης, καί, επομένως, από πλευράς βραχυχρόνιας θυσίας.

Χάρη στους ύψηλούς ρυθμούς αύξησης τής βιομηχανικής παραγωγής πού είναι πολύ πιό ύψηλοί από τους ρυθμούς αύξησης του πληθυσμού, έπιτεύχθηκε ή αύξηση τής παραγωγής κατά κάτοικο, έξαιρετικά αίσθητή όπως φαίνεται στόν πίνακα 11.⁹⁴

Πίνακας 11

Βιομηχανική παραγωγή κατά κάτοικο γιά όρισμένα προϊόντα
κατά τά έτη 1938, 1950, 1955, 1960 καί 1971.

μονάδα μέτρησης		1938	1940	1955	1960	1970
Ήλεκτρική ενέργεια	ώρες Κιλβ.	8,9	17,6	61,8	120,9	442
Άργό πετρέλαιο	χιλιόγρμ.	103,9	108,4	150,9	452,4	496
Κάρβουνο	"	3,7	33,6	141,2	180,7	283
Μέταλλο χρωμίου	"	6,7	42,9	88,5	180,8	218
Τσιμέντο	"	8,7	13,1	32,3	45,3	162
Βαμβακερά ύφάσματα	μέτρα	0,3	0,9	13,5	15,7	21
Ζάχαρι	χιλιόγρ.	-	0,5	5,1	8,2	7,6

γ) Μεταβολές στόν τριτογενή τομέα

1) Έμπόριο

Στήν άρχή θά έξετάσουμε τήν κίνηση των έμπορευμάτων στό έσωτερικό καί στή συνέχεια θά αναφερθοῦμε στό έξωτερικό έμπόριο.

αα) έσωτερικό έμπόριο

Τό 1938, τό έσωτερικό έμπόριο ήταν πολύ περιορισμένο καί μόνο στά μεγάλα άστικά κέντρα υπήρχαν όρισμένοι μεγαλέμποροι πού διακινούσαν τό έσωτερικό έμπόριο. Αυτό ήταν φυσιολογικό, άν λάβουμε υπόψη μας ότι τό 87 % του ένεργου πληθυσμού άπασχολείτο στή γεωργία, καί, κατά συνέπεια, ό βαθμός αύτοκατα-

94. Βλ. Β. Bardhoshi-Th. Kareco, ό.π., σελ. 82.

νάλωσης ἦταν πολύ ὑψηλός. Ἀδύω δέ τοῦ χαμηλοῦ εἰσοδήματος ἡ ζήτηση γιὰ προϊόντα τοῦ δευτερογενῆ τομέα ἦταν, βασικά, ἀνυπαρκτή γιὰ τὸ μεγαλύτερο τμῆμα τοῦ πληθυσμοῦ.

Μετά τὴν καθεστωτική ἀλλαγὴ, ὅπως ἔγινε καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους τομεῖς παραγωγῆς, ἐκδόθηκε μιὰ σειρά Νόμων καὶ Διαταγμάτων, ποὺ ἀπέβλεπαν στὸν ἔλεγχο ὅλου τοῦ ἐσωτερικοῦ ἐμπορίου. Συγκεκριμένα, βάσει τοῦ Ν. 19/15.12.1944⁹⁵ τέθηκαν σέ κρατικό ἔλεγχο ὅλες οἱ βιομηχανικὲς καὶ ἐμπορικὲς ἐπιχειρήσεις, μέ τὸν Νόμο δέ 24/15.12.1944 κατασχέθηκαν τρόφιμα, ἱατρικά προϊόντα, οἰκοδομικά ὑλικά καὶ μεταφορικά μέσα. Μὲ τὸν ἴδιο Νόμο οἱ τοπικὲς ἀρχὲς κατέγραψαν ὅλα τὰ καταναλωτικά ἀγαθὰ καὶ ἀπαγόρευσαν νὰ ἀγοράζουν ἢ νὰ πωλοῦν κατεσχεμένα προϊόντα χωρὶς εἰδικὴ κυβερνητικὴ ἀδεία. Μὲ τὸν Νόμο 25/15.12.1944 κατασχέθηκαν ὅλες οἱ περιουσίες τῶν πολιτικῶν φυγάδων καὶ ὁ Νόμος 37/13.1.1945 ρύθμιζε τὴν φορολογία τῶν κερδῶν τοῦ πολέμου. Τέλος μέ τὸν Νόμο 40/14.1.1945, ποὺ ἀναφέρονταν στὴν γενικὴ διάθεση τῶν κατασχεθέντων ἰδιωτικῶν ἰδιοκτησιῶν, τοποθετήθηκε τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν καταστημάτων χοντρικῆς καὶ λιανικῆς πώλησης τῆς χώρας στὰ χέρια τῶν Ἀρχῶν. Ἔτσι τὸ καλοκαίρι τοῦ 1945 τὸ Κράτος πῆρε ὅλες τίς ἰδιωτικὲς ἐπιχειρήσεις χοντρικοῦ ἐμπορίου καὶ τὰ περισσότερα καταστήματα λιανικῆς πώλησης.

Ὁ Νόμος 92/27.7.1945 δημιούργησε τὴν κρατικὴ ἐπιχείρηση γιὰ τὴν ἀγορά καὶ πώληση σταριοῦ, ἀραβόσιτου, κριθαριοῦ, σίκαλης, βρώμης καὶ τὰ ἐπόμενα ἔτη δημιουργήθηκαν ἑκατοντάδες κρατικὲς ἐπιχειρήσεις, ὅλων τῶν ἐμπορικῶν δραστηριοτήτων σέ χοντρικὸ καὶ λιανικὸ ἐμπόριο. Ὁ Νόμος/Διάταγμα 418/22.3.1947⁹⁶, ποὺ περιεῖχε 69 ἀρθρα γιὰ τὴ δημιουργία κρατικῶν ἐπιχειρήσεων σέ ὅλα τὰ οἰκονομικά πεδία, ἔδωσε ὀριστικὴ μορφή στὸν κρατικὸ ἔλεγχο καὶ χειρισμὸ σχεδόν ὅλων τῶν καταστημάτων τῆς χώρας, χοντρικῆς καὶ λιανικῆς πώλησης.

Τὸ πρῶτο μεταπολεμικὸ ἀλβανικὸ Σύνταγμα (Μάρτιος 1946) ἀναγνώρισε τρεῖς τομεῖς στὴν οἰκονομία τῆς χώρας: τὸν Κρατικό, τὸν συνεταιριστικὸ καὶ τὸν ἰδιωτικὸ τομέα. Σύμφωνα μέ τὸ ἀρθρο 5 τοῦ Συντάγματος, εὐνοοῦνταν ὁ κρατικὸς καὶ συνεταιριστικὸς τομέας σέ βάρος τοῦ ἰδιωτικοῦ. Ὑπῆρχαν δέ, τουλάχιστον μέχρι τὸ 1955⁹⁷), τρεῖς κύριες ἀγορὲς στὴν Ἀλβανία: ἡ ἐγγυημένη, ποὺ λειτουργοῦσε μέ κρατικὸς λειτουργούς, ἡ ἐλεύθερη ἢ ἐμπορικὴ ποὺ οἱ τιμές της ἦταν 5 μέ 10 φορές ὑψηλότερες ἀπὸ τίς τιμές τῆς ἐγγυημένης ἀγορᾶς καὶ ἡ ἀνταλλακτικὴ ὅπου κυρίως γινόταν ἀνταλλαγή μεταξύ βιομηχανικῶν καὶ ἀγροτι-

95. Βλ. S. Skendi, ὁ.π., σελ. 206.

96. Δημοσιεύτηκε στὸ Bashkimi τὴν 26/3/1947.

97. Βλ. S. Skendi, ὁ.π., σελ. 209.

κῶν προϊόντων. Ὑπῆρχε καί μιὰ τέταρτη ἀγορά πολυτίμων μεταλλων καί συναλλάγματος, κυρίως δολλαρίων, ἡ ὁποία ὅμως ἀτόνισε. Στοιχεῖα γιὰ τὴν κυκλοφορία τῶν ἀγαθῶν ἔχουμε μόνο μετὰ τὸ 1950, καί τὰ παρουσιάζουμε στὸν πίνακα 12.

Πίνακα 12⁹⁸

Κυκλοφορία τῶν ἀγαθῶν τοῦ λιανικοῦ ἐμπορίου
(σέ τιμές τῶν ἀντιστοιχῶν ἐτῶν)

Ἔτη	Σύνολο σέ ἐκατομύρια λέκ	Αὔξηση ἐπὶ τοῖς ἐκατὸ σέ σχέση μὲ τὸ 1950
1950	560	100,0
1960	2.253	402,3
1965	2.759	492,6
1970	4.008	715,7
1972	4.835	863,3

Ἡ αὔξηση τῆς κυκλοφορίας τῶν ἀγαθῶν διευκολύνθηκε καί ἀπὸ τὴν αὔξηση τῶν ἐμπορικῶν καταστημάτων σέ ὅλη τὴ χώρα, ὅπως φαίνεται στὸν πίνακα 13.⁹⁹

Πίνακας 13

Καταστήματα λιανικοῦ ἐμπορίου

Ἔτος	Καταστήματα λιανικοῦ ἐμπορίου			Ἀριθμὸς κατοίκων γιὰ κάθε κατάστημα λιανικοῦ ἐμπορίου		
	Σύνολο	Πόλη	Χωριό	Σύνολο	Πόλη	Χωριό
1950	1357	822	535	898	304	1.811
1960	4362	2.485	1.877	372	202	598
1965	5037	2.884	2.153	370	215	578
1970	8030	4.611	3.419	366	155	414
1972	9087	5.337	3.750	247	143	395

Χάρη στὴν αὔξηση τῆς κυκλοφορίας τῶν ἀγαθῶν, ὁ λαὸς, στὸ σύνολό του, προμηθεύτηκε τὸ πλεονέκτημα τῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν. Τὸ ὑπόλοιπο τμήμα καταναλώθηκε ἀπευθείας ἀπὸ τοὺς ἀγροτικούς συνεταιρισμούς. Ἡ αὔξηση τῆς κυκλοφορίας δὲν ἦταν μόνο ποσοτική ἀλλὰ καί ποιοτική: ἄλλαξε δηλαδὴ ἡ διάρθρωση τῶν ἐμπορευσίμων ἀγαθῶν.

98. Βλ. Β. Bardhoshi-Th. Kareco, ὁ.π., σελ. 246.

99. Βλ. Β. Bardhoshi-Th. Kareco, ὁ.π., σελ. 250. Ὁ πίνακας αὐτὸς καταρτίσθηκε ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς σύμφωνα μὲ τὶς στατιστικὲς ἐπετηρίδες.

Καταρχὴν αὐξήσε με ἐπιταχυνόμενους ρυθμούς ἡ πώληση τῶν ἀγαθῶν πρώτης ἀνάγκης. Ἔτσι, τὸ 1972 οἱ πωλήσεις, σὲ σχέση με τὸ 1950, ἦταν 5 φορές πιὸ πολὺ γιὰ τὸ κρέας καὶ ψάρια, 10 γιὰ τὰ λίπη, περίπου 20 γιὰ τὸ γάλα, 6 γιὰ τὴν ζάχαρη, 12 γιὰ τὰ λαχανικά καὶ φρούτα, 5 γιὰ τὰ βαμβακερά ὑφάσματα, 19 γιὰ τὰ παπούτσια, 11 γιὰ τὰ ἐπιπλα καὶ τὰ οἰκιακά σκεύη κτλ. Ἡ μεγάλη αὐτὴ ποσοστιαία αὐξηση ἐξηγεῖται ἀπὸ τὸ γεγονός τοῦ ἀρχικά ἐξαιρετικοῦ χαμηλοῦ ἐπιπέδου καὶ τοῦ μεγάλου ποσοστοῦ αὐτοκατανάλωσης στὰ γεωργικά προϊόντα.

Καὶ στὴ συνέχεια, κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ πέμπτου πενταετοῦς προγράμματος (1971-1975) αὐξήσε τὸ ἐμπόριο με ἐπιταχυνόμενους ρυθμούς. Ἡ κυκλοφορία τῶν ἀγαθῶν κατὰ τὴν διάρκεια αὐτοῦ τοῦ προγράμματος αὐξήσε κατὰ 35 %¹⁰⁰. Τὸ 1975, σὲ σχέση με τὸ 1970, ἡ προμήθεια διάφορων ἀγαθῶν αὐξήθηκε με τοὺς πιὸ κάτω ρυθμούς: ζάχαρη 30 %, λίπη 27 %, κρέας 27 %, λαχανικά 22 %, γάλα 43 %, τυρὶ 60 %, αὐγά 180 %, παπούτσια 25 %, εἶδη σκουφιδῶν 51 %, ἐπιπλα καὶ οἰκιακός ἐξοπλισμός 26 %.

Ἐπίσης ἄλλαξε καὶ ἡ διάρθρωση τῶν διακινούμενων ἀγαθῶν: τὰ τρόφιμα ἀποτελοῦσαν τὸ 1950 τὸ 35,4 % τοῦ συνόλου τῶν ἐμπορευσίμων ἀγαθῶν καὶ τὸ 1972 40,4 %. Αὐτὸ γίνεται γιὰ νὰ ἱκανοποιηθοῦν καλύτερα οἱ πρωταρχικὲς - βασικὲς ἀνάγκες διατροφῆς. Ὅσο ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη προχωρεῖ, τόσο ἡ ὀριακὴ ροπὴ πρὸς κατανάλωση ἀγαθῶν πρώτης ἀνάγκης μικραίνει.¹⁰¹

ββ) ἐξωτερικὸ ἐμπόριο

Τὸ ἀλβανικὸ ἐξωτερικὸ ἐμπόριο ἐξαρτᾶται ἀπὸ τίς πολιτικὲς σχέσεις τῆς Ἀλβανίας με τίς ἄλλες χώρες. Ἔτσι βλέπουμε ὅτι, πρὶν ἀπὸ τὸν δεῦτερο παγκόσμιον πόλεμον ἡ Ἀλβανία εἶχε μετὴν Ἰταλίας τίς περισσότερες ἐμπορικὲς σχέσεις τόσο ὅσο ἀφορᾷ τὸ ὕψος τῶν εἰσαγόμενων ὅσο καὶ τῶν ἐξαγόμενων προϊόντων. Αὐτὸ φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸν πίνακα 14.

Τὸ ἐμπορικὸ ἰσοζύγιον αὐτῆς τῆς περιόδου εἶναι ἐντονα ἐλλειμματικόν. Γιὰ τὸ 1937 ἡ ἀξία τῶν ἐξαγωγῶν καλύπτει μόνον τὸ 50,1 %, τῶν εἰσαγωγῶν καὶ γιὰ τὸ 1938 οἱ ἐξαγωγές καλύπτουν μόνον τὸ 40,3 % τῶν εἰσαγωγῶν. Ἄν πάρουμε δὲ μιὰ πιὸ μεγάλη περίοδο, ὅπως τὴν περίοδο 1927-1939, τὸ ἀνοίγμα εἶναι ἀκόμη μεγαλύτερον, ἀφοῦ ἐξαγωγές καλύπτουν μόνον τὸ 36,2 % τῶν εἰσαγωγῶν.

Ἡ διάρθρωση τοῦ ἐμπορικοῦ ἰσοζυγίου τῆς Ἀλβανίας εἶχε ὅλα τὰ χαρακτηριστικά μιᾶς ὑπανάπτυκτης ἀγροτικῆς οἰκονομίας.

100. Βλ. Μ. Shehu, ὅπ.π., σελ. 29.

101. Βλ. Θ.Ν.Τσιλοβαρζδου, "Ὅριακή ροπὴ πρὸς κατανάλωσιν τῶν ἀγροτικῶν καὶ βιομηχανικῶν προϊόντων ἐπὶ αὐξομειώσεως τοῦ εἰσοδήματος", Θεσσαλονίκη, 1980.

Πίνακας 14¹⁰²

Κατανομή του διεθνούς εμπορίου, κατά χώρα,
για τó 1937 καί 1938

Χώρα προέλευσης ή προορισμού	Άξια σε χιλιάδες δλ- βανικά χρυσά φράγκα		Έπί τοίς εκατό του συνόλου	
α) Είσαγωγές	1937	1938	1937	1938
Ίταλία	4.881	8.327	24.0	36.7
Γιουγκοσλαβία	2.272	2.520	11.2	11.1
Ρουμανία	2.173	2.285	20.7	10.1
Ήνωμένες Πολιτείες	933	1.355	4.6	6.0
Γερμανία	957	1.255	4.7	5.6
Ίαπωνία	1.488	799	7.3	3.5
Άγγλία	1.000	786	4.9	3.5
Ελλάδα	633	735	3.1	3.3
Άλλες χώρες	5.973	4.578	29.5	20.2
Σύνολο	20.316	22.668	100.0	100.0
β) Έξαγωγές				
Ίταλία	7.998	6.133	78.6	67.2
Ελλάδα	928	1.424	9.1	15.6
Ήνωμένες Πολιτείες	861	435	8.5	4.8
Άγγλία	69	169	0.7	1.9
Γιουγκοσλαβία	72	66	0.7	0.7
Άλλες χώρες	247	902	2.4	9.8
Σύνολο	10.175	9.129	100.0	100.0

Τό 80 % τών εξαγωγών αποτελείτο από γεωργικά προϊόντα καί άκατέργαστες πρώτες ύλες, καί τό μεγαλύτερο ποσοστό τών εισαγωγών αποτελείτο από μηχανήματα καί βιομηχανοποιημένα προϊόντα.

Κατά τήν περίοδο 1939-1945, κατά τήν διάρκεια τής όποιας ή Άλβανία ήταν ούσιαστικά ένωμένη μέ τήν Ίταλία, ή τελευταία δέν έθεσε είδικούς περιορισμούς στις άλβανικές οικονομικές σχέσεις μέ τίς ξένες χώρες. Σύμφωνα μέ τά έπίσημα στατιστικά στοιχεία, μετά τό 1939 ή Άλβανία είσήγαγε από τήν Ίταλία πολύ περισσότερα από ό,τι έξήγαγε, πού είχε σαν αποτέλεσμα ή Άλβανία νά έπωφεληθεϊ διπλά από αύτήν τήν σχέση: πρώτα, έπερνε προϊόντα πού δέν μπορούσε νά τά άποκτήσει από άλλη χώρα καί σέ χαμηλότερες τιμές από αυτές πού έπικρατούσαν στις διεθνείς άγορές καί δεύτερο πλήρωνε για τά είσαγόμενα

102. Βλ. S. Skendi, ό.π., σελ. 226.

ἀγαθὰ μέ τό ἐθνικό της νόμισμα. Ἀκόμη, μετά τήν κατοχή, ἡ Ἰταλία ἔστειλε στήν Ἀλβανία βοήθεια ὄλων τῶν εἰδῶν πού συμπεριλάμβαναν μεγάλες ποσότητες ἀπό τρόφιμα καί καταναλωτικά ἀγαθὰ. Στήν πραγματικότητα, πολλοί ἔμποροι τῆς χώρας, γιά τήν περίοδο 1939-1943, ἔγιναν πλούσιοι, ἐξάγοντες τήν εἰσαγόμενη βοήθεια ἀπό τήν Ἰταλία στήν Ἑλλάδα καί Γιουγκοσλαβία.

Μέ τό νέο καθεστῶς, τό ἐξωτερικό ἐμπόριο πέρασε ἀπό διάφορες φάσεις. Στίς ἀρχές, τό 1944, βάσει τῆς συμφωνίας πού ἔγινε μεταξύ τῆς Συμμαχικῆς Στρατιωτικῆς Ἐνωσης τῆς Ἰταλίας καί τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀπελευθερωτικοῦ Ἀλβανικοῦ Στρατοῦ, ἔλαβε ἡ Ἀλβανία ἀπό τήν Ἰταλία βοήθεια καί τρόφιμα σέ χαμηλή τιμή. Στή συνέχεια ἡ UNRRA βοήθησε πολύ τήν ἀλβανική οἰκονομία, στέλνοντάς της ζωτικά ἀγαθὰ σέ μιὰ ἐποχή πού ἡ προμήθειά τους δέν ἦταν δυνατόν νά γίνεи ἀπό ἄλλη πηγή, ἄν ἐξαίρεσουμε ὀρισμένες εἰσαγωγές ἀπό τήν Γιουγκοσλαβία. Τά διάφορα ἀγαθὰ πού στάλθηκαν ἀπό τήν UNRRA, μέ μορφή βοήθειας, ἦταν συνολικῆς ἀξίας 26.551.000 δολλαρίων.

Μέ τήν ἐγκαθίδρυση τοῦ νέου καθεστώτος μετά ἀπό τίς σχετικές νομοθετικές ἀλλαγές, τό ἐξωτερικό ἐμπόριο διενεργεῖται ἀπό τό Κράτος. Σύμφωνα μέ τό ἄρθρο 2 τοῦ Νόμου 20/15.12.1944 (βλ. Gazeta, Zyrtare τῆς 23.12.1944) "ἡ ἐξαγωγή καί ἡ εἰσαγωγή ὄλων τῶν προϊόντων, εἴτε πρόκειται γιά ἀγροτικά προϊόντα ἢ μεταποιημένα εἶδη, ἀπαγορεύεται, ἐκτός ἄν δοθεῖ εἰδική ἀδεια ἀπό τό Ὑπουργεῖο Οἰκονομικῶν". Ἀκόμα, σύμφωνα μέ τό ἄρθρο 5 τοῦ Ἀλβανικοῦ Συντάγματος τοῦ Μαρτίου τοῦ 1946 "τό ἐξωτερικό ἐμπόριο εἶναι κάτω ἀπό τόν ἔλεγχο τοῦ Κράτους". Μέ τό ἀρ. 7/2.6.1945 ὑπουργικό διάταγμα εἰσάγονται στενοί ἀνταλλακτικοί ἔλεγχοι καί δέν ἐπιτρέπεται ἡ ἀγορά καί πώληση ἄλλοδαποῦ συναλλάγματος καί ἡ ἀνταλλαγή μέ τήν ἄλλοδαπή γίνεται μόνο μέσω τῆς Κρατικῆς Τράπεζας (βλ. Gazeta Zyrtare [ἐφημερίδα τῆς Κυβέρνησης] τῆς 9-6-1945).

Ἀπό τό 1946 μέχρι τό 1948, ὅλες οἱ ἀλβανικές εἰσαγωγές καί ἐξαγωγές διενεργοῦντο ἀπό τήν Ἀλβανο-Γιουγκοσλαβική Ἐταιρεία ἐσαγωγῶν καί ἔξαγωγῶν, ἓνας κοινός κρατικός ὀργανισμός τῆς Ἀλβανικῆς καί Γιουγκοσλαβικῆς κυβέρνησης. Δημιουργήθηκαν ἀκόμη διάφοροι κρατικοί ὀργανισμοί πού διαχειρίζονταν τίς εἰσαγωγές-ἐξαγωγές (βλ. ἄρθρο 1 Ν.Δ. 17/16-5-1949 καί τήν Gazeta Zyrtare τῆς 25-5-1949) μέ ἀποτέλεσμα νά δημιουργηθοῦν στενότεροι οἰκονομικοί καί πολιτικοί δεσμοί μεταξύ τῶν δύο χωρῶν.

Σύμφωνα μέ ἐπίσημες ἀνακοινώσεις τῆς Γιουγκοσλαβίας,¹⁰³ αὐτή χορήγησε στήν Ἀλβανία, καί γιά τήν περίοδο 1945-1948, 14.099.820 δολλάρια γιά στρατιωτικό ὑλικό καθῶς καί 2 δισεκατομμύρια δηνάρια ὑπό μορφήν δανείου.

103. Βλ. S. Skendi, ὁ.π., σελ. 230.

Μετά τό 1948, τό έξωτερικό έμπόριο έλέγγετο από τό 'Αλ-βανικό 'Υπουργείο Έμπορίου.

Στόν πίνακα 15 θά δοϋμε τήν άξία τών εισαγωγών, κατά χώρα, από τίς χώρες τοϋ άνατολικοϋ συνασπισμοϋ, στόν πίνακα 16 τήν διάρθρωση τών κυριότερων εισαγόμενων προϊόντων καί στόν πίνακα 17 τό έξαγωγικό έμπόριο μέ τίς μή σοσιαλιστικές χώρες.

Πίνακας 15¹⁰⁴

Άξία εισαγωγών κατά χώρα, γιά τά έτη 1952/53-1954-55
(σέ έκατομμύρια ρούβλια)

Χώρα	1952-53	1953-54	1954-55	Σύνολο
Σοβιετική Ένωση	22.2	26.7	28.6	77.5
Τσεχοσλοβακία	14.2	14.2	9.9	38.3
Ρουμανία	11.2	7.0	8.0	26.2
Πολωνία	8.1	8.6	8.1	24.8
Άνατολική Γερμανία	7.4	5.4	5.9	18.7
Βουλγαρία	5.4	7.3	3.3	16.0
Ούγγαρία	4.2	4.3	4.8	13.3
Σύνολο	72.7	73.5	68.6	214.8

Πίνακας 16

Τά κυριότερα εισαγόμενα προϊόντα γιά τό 1952-53

Προϊόν	Ποσότητα
Σιτάρι	30.000 τόνοι
Άραβόσιτος	20.000 "
Τσιμέντο	18.000 "
Δυναμίτης	200 "
Χαρτί	13.000 "
Καλώδια	

Άποτέλεσμα τής ταχείας έκβιομηχάνισης, τόσο στή βαριά όσο καί στήν έλαφρά βιομηχανία, ήταν ή άλλαγή τής διάρθρωσης τοϋ έξωτερικοϋ έμπορίου. Προπολεμικά, τά έξαγόμενα είδη περιορίζονταν σέ μερικά άγροτικά προϊόντα, όπως άκατέργαστα δέρματα, ζώα, τυρί, αύγά, έλιές κ.ά. ένώ σήμερα έξάγονται ποικίλα προϊόντα, κυρίως έπεξεργασμένα, όπως καθαρό βιτάνιο, χαλκός, τσιγάρα, φρούτα καί λαχανικά κονσερβοποιημένα κ.ά. Τό 1970 ¹⁰⁵ ο άριθμός τών έξαγόμενων ειδών άνέρχονταν σέ 200, έναντι τών 40 έξαγόμενων τό 1938. Λόγω αύτής τής εξέλιξης, μεταμορφώθηκε κυρίως ή διάρθρωση τών έξαγόμενων προϊόντων, ο-

104. Βλ. S. Skendi, ό.π., σελ. 236.

105. Βλ. B. Bardhoshi-Th. Kareco, ό.π., σελ. 87.

Πίνακας 17¹⁰⁶

Τό ἀλβανικό ἐξωτερικό ἐμπόριο μέ τίς μή σοσιαλιστικές
χῶρες γιά τό 1954 (σέ δολλάρια Ἀμερικῆς)

Χώρα προέλευσης ἢ προορισμοῦ ἀλβανικές εἰσαγωγές ἀλβανικές ἐξαγωγές

Αὐστρία	4.000	5.000
Βέλγιο-Λουξεμβούργο	5.000	20.000
Καναδάς	5.000	-
Δανία	5.000	-
Ἰταλία	147.000	32.000
Μεξικό	-	5.000
Ὀλλανδία	5.000	-
Νορβηγία	-	5.000
Ἑλβετία	1.000	-
Τουρκία	-	5.000
Ἀγγλία	10.000	-
Ἡνωμένες Πολιτεῖες	-	8.000
Νοτιοαφρικανική Ἑνωση	-	13.000
Οὐραγουάη	46.000	11.000
Δυτική Γερμανία	4.000	18.000
Σύνολο	232.000	122.000

πως αὐτή ἐμφανίζεται στόν πίνακα 18, ἀπό τόν ὁποῖο φαίνεται ἡ αἰσθητή βελτίωση τῶν ἐξαγωγῶν, πού εἶναι ἀποτέλεσμα τῶν ποσο-
τικῶν καί ποιοτικῶν ἀλλαγῶν πού ἐπῆλθαν μέ τήν ἀνάπτυξη τῆς βιο-
μηχανίας. Ἀκόμα καί ὁ ἀριθμός τῶν κρατῶν πού ἔχει ἐμπορικές σχέ-
σεις ἡ Ἀλβανία ἔχει αὐξηήσει σημαντικά καί ἔφθασε στόν ἀριθμό
40¹⁰⁷.

Ἡ μέ γρήγορο ρυθμό ἀνάπτυξη τῆς βιομηχανίας ἦταν ὁ κύ-
ριος λόγος τῆς ἀλλαγῆς καί τῆς διάρθρωσης τοῦ ἐμπορικοῦ ἴσο-
ζυγίου. Ἐνῶ προπολεμικά (1938) μόνο τό 15 % τῶν ἐξαγωγῶν
προήρχοντο ἀπό κατεργασμένα προϊόντα τό 1970 τό ποσοστό αὐτό
ἀνῆλθε σέ 58,7 %, ὅπως λεπτομερέστερα φαίνεται στόν πίνακα
18¹⁰⁸.

2) Συγκοινωνίες

Ἐνα ἀπό τά βασικότερα ἔργα ὑποδομῆς, ἀπαραίτητα γιά τήν
ὁμαλή ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομίας εἶναι καί οἱ συγκοινωνίες. Ἡ
Ἀλβανία, λόγω τοῦ ὀρεινοῦ χαρακτήρα της, στό ἐσωτερικό κυρίως
τῆς χώρας (Ἰλλυρικές ἢ Ἀλβανικές Ἀλπεις) καθιστᾷ τήν ἐπι-
κοινωνία δυσχερῆ, κυρίως εἶναι δύσκολη ἡ χάραξη σιδηροδρομι-

106. Βλ. S. Skendi, ὅπ.π., σελ. 237.

107. Βλ. B. Bardhoshi-Th. Kareco, ὅπ.π., σελ. 88.

108. ὅ.π., σελ. 87.

Πίνακας 18

Έξαγωγές κατεργασμένων καί άκατέργαστων έμπορευμάτων κατά τήν
διάρκεια τών έτών 1938, 1950, 1955, 1960, 1965 καί 1970

	1938	1950	1955	1960	1965	1970
Σύνολον έξαγωγών άπό τίς όποιες κατεργασμένα προϊόντα	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
άκατέργαστα προϊόντα	15,0	37,3	23,8	45,6	53,3	58,7
	85,0	62,7	76,2	54,4	46,7	41,3

κοϋ δικτύου.

αα) Όδική συγκοινωνία

Άπό τούς ρωμαϊκούς καί βυζαντινούς άκόμα χρόνους υπήρχε μιά βασική όδική χάραξη, πού ένωσε τήν Άνατολή καί τή Δύση. Ή Άππία όδός, πού κατέληγε στό Μπρίντιζη, συνεχιζόταν μέ τήν Έγνατία όδό πού άπό τό Δυρράχιο, μέσω της Άπολλωνίας κατέληγε στήν άφειτηρία της, τήν Κωνσταντινούπολη. Ύπήρχαν καί μερικοί άλλοι δευτερεύοντες δρόμοι, στους μεταγενέστερους χρόνους τού μεσαίωνα. Κατά τήν τουρκική κατοχή παραμελήθηκαν οι δρόμοι καί έτσι τό 1912, όταν ή Άλβανία έγινε ανεξάρτητη χώρα, υπήρχαν μόνο 160 χιλιόμετρα καρόδρομου.¹⁰⁹

Ή κύρια όδική χάραξη έγινε, για λόγους στρατιωτικής άναγκαιότητας άπό τούς Αύστροούγγρους κατά τήν διάρκεια τού α΄ παγκοσμίου πολέμου. Όταν οι Αύστροούγγροι έγκατέλειψαν τήν Άλβανία είχαν κατασκευάσει 650 χιλιόμετρα αυτοκινητόδρομου καί 130 χιλιόμετρα δευτερεύοντες δρόμους. Ύποχωρώντας όμως κατέστρεψαν πολλούς άπό τούς δρόμους πού είχαν κατασκευάσει. Στή συνέχεια οι Ίταλοί καί οι Γάλλοι κατασκεύασαν αυτοκινητόδρομους καί σιδηροδρομικές γραμμές, πολλές όμως άπό αυτές καταστράφηκαν.

Τό κύριο όδικό σύστημα πού κατασκευάστηκε στήν Άλβανία κατά τήν περίοδο 1920-1939 βασίζονταν στό όδικό σύστημα πού άναπτύχθηκε άπό τίς κατοχικές δυνάμεις, κατά τόν α΄ παγκόσμιο πόλεμο, προσπαθώντας, κυρίως, νά διορθώσουν τούς κατεστραμμένους δρόμους. Άπό τό 1925-1937 ίταλοί καί γερμανοί τεχνικοί, μέ χρήματα πού προήρχονταν άπό τίς χώρες τους, κατασκεύασαν δρόμους καί γέφυρες. Έτσι, τό 1937 ή Άλβανία είχε 2.224 χιλιόμετρα αυτοκινητόδρομου καί 611 χιλιόμετρα υπό κατασκευήν. Άκόμη υπήρχαν 4.371 μόνιμες γέφυρες μέ συνολικό μήκος 13.085 μέτρα καί 1.234 πρόχειρες γέφυρες μέ συνολικό μήκος 4.793 μέτρα.

109. Βλ. S. Skendi, ό.π., σελ. 239.

Τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1939, μέ τήν ἰταλική εἰσβολή οἱ Ἱταλοί διόρθωσαν ἢ κατασκεύασαν ἓνα σημαντικό ὁδικό δίκτυο, πού τό χρησιμοποίησαν γιά τούς στρατιωτικούς τους στόχους δηλ. τήν εἰσβολή στήν Ἑλλάδα καί Γιουγκοσλαβία. Φεύγοντας δέ τόν Σεπτέμβριο τοῦ 1943, μετά τήν συνθηκολόγηση, οἱ Ἱταλοί διακήρυτταν ὅτι ἄφησαν στήν Ἀλβανία 2.366 χιλιόμετρα αὐτοκινητόδρομου καί 467 χιλιόμετρα δευτερεύοντες δρόμους.

Τό 1942, τό ὁδικό σύστημα στήν Ἀλβανία, βρισκόταν στό πιό καλό σημεῖο. Ἀργότερα ὅμως ὁ ἐμφύλιος πόλεμος καί ὁ ἀνταρτοπόλεμος ἐναντίον τῶν γερμανικῶν δυνάμεων κατέστρεψαν τίς μεγάλες γέφυρες καί οἱ αὐτοκινητόδρομοι ἦταν σέ κακή κατάσταση. Ἔτσι, ὅταν οἱ Ἀλβανοί Παρτιζάνοι τόν Νοέμβριο τοῦ 1944 πῆραν τήν ἀρχή, ἀντιμετώπισαν ἓνα σοβαρό συγκοινωνιακό πρόβλημα. Ἕνας μέγας ὅμως ἀριθμός ἰταλῶν μηχανικῶν καί ἄλλων ἐιδικῶν ἔμειναν ὡς τό 1945 καί συνετέλεσαν στήν ἐπιδιόρθωση τῶν δρόμων καί γεφυριῶν. Στή συνέχεια μέ τό σύστημα κυρίως τῆς ἐθελοντικῆς ἐργασίας κατασκευάστηκαν πολλοί δρόμοι. Σύμφωνα μέ τόν Ν. 747/20.12.1949 κινητοποιήθηκε ὅλος ὁ ἄρρη πληθυσμός ἡλικίας μεταξύ 18 καί 45 ἐτῶν, γιά ὁρισμένες μέρες κάθε χρόνο, γιά τήν συντήρηση καί κατασκευή τῶν δρόμων. Γιά τίς ἐργασίες αὐτές ἀρμόδιο εἶναι τό Ὑπουργεῖο Ἐπικοινωνιῶν, στό ὁποῖο ὑπάγεται καί ἡ Διεύθυνση Δρόμων καί Γεφυριῶν, πού ἔχει ὑπό τόν ἑλεγχό της ἓνα ἀριθμό κρατικῶν οἰκοδομικῶν ἐπιχειρήσεων, στίς κυριότερες πόλεις, γνωστές σάν Κρατική ἐπιχείρηση Κατασκευῆς Δρόμων καί Γεφυριῶν (Ndermarie e Shtetit e Nderimevet-Rfuga-Ura).

Γιά νά ἀντιμετωπισθεῖ ἡ δύσκολη κατάσταση πού δημιουργήθηκε τά πρῶτα χρόνια τῆς ἀπελευθέρωσης, καί γιά νά ἐξασφαλισθεῖ ἡ δυνατότητα μεταφορᾶς τροφίμων καί ταξειδιωτῶν, θεωρήθηκε ἀπαραίτητη ἡ ἐθνικοποίηση τῶν μεταφορικῶν μέσων καί ἡ συγκέντρωση στά χέρια τοῦ Κράτους, πού ἐγίνε τό 1945, παρά τήν ἀντίδραση τῶν κατόχων μεταφορικῶν μέσων, ἀλβανῶν καί ξένων.

Τό μονοετές κρατικό πρόγραμμα τό 1948¹¹⁰ ἔκανε ἐπενδύσεις ὕψους 83.955.000 leks γιά τήν κατασκευή καινούργιων δρόμων καί γιά τήν διατήρηση τῆς ἀσφάλτου παλαιότερων. Τό διετές κρατικό πρόγραμμα τῶν ἐτῶν 1949-50 χορήγησε ἐπενδύσεις ὕψους 92 ἑκατομμυρίων leks γιά τό 1949 καί 86 ἑκατομμυρίων leks γιά τό 1950. Τό ἴδιο πρόγραμμα προσδιόρισε ὅτι μόνο οἱ δρόμοι πού χρησιμοποιοῦνται ἀπό βαριά ὀχήματα ἀπό καί πρός τά ὄρυχεῖα θά ἔπρεπε νά ἀσφαλτοστρωθοῦν. Αὐτοί οἱ δρόμοι συμπεριλαμβάνουν, τόν δρόμο Brogozhine-Lushnjë-Ura Vajzurore (γιά τήν μεταφορά τῶν πετρελαιοειδῶν) καί τό δρόμο Rubik-Vorrë-Shengjik (γιά τήν μεταφορά μεταλλεύματος χαλκοῦ καί χρωμίου). Τό πρῶ-

110. Βλ. S. Skendi, ὁ.π. σελ. 245.

το πενταετές πρόγραμμα (1951-55) χρηματοδότησε για να ασφαλτοστρωθούν δρόμοι 140 χιλιομέτρων και να κατασκευασθούν 300 χιλιόμετρα καινούργιων δρόμων. Για τις τηλεπικοινωνίες δόθηκαν κατά το πρώτο πενταετές πρόγραμμα 3.2 δισεκατομμύρια leks αλλά δεν γίνεται διαχωρισμός για το ποσό που δόθηκε για την κατασκευή των δδών.

Κατά το δεύτερο πενταετές πρόγραμμα (1956-60) οι στόχοι που είχαν τεθεί για τις μεταφορές, γενικά, εκπληρώθηκαν. Κατά τα τρίτα και τέταρτα πενταετή προγράμματα αύξηθηκαν τα μεταφορικά μέσα. Τουτό, αποδεικνύεται, έμμεσα, από την αύξηση της κυκλοφορίας των αγαθών όπως φαίνεται στον πίνακα 12.

Τό ίδιο συνέβη και για τό 5 πενταετές πρόγραμμα που ή ταχεία αύξηση της παραγωγής διαφόρων προϊόντων, συνοδεύθηκε και από την συνεχή ανάπτυξη των μεταφορικών μέσων. Τό οδικό, σιδηροδρομικό και τηλεπικοινωνιακό δίκτυο ενισχύθηκε και έξαπλώθηκε ακόμα πιο πολύ. Κατά την διάρκεια του 5ου πενταετούς ο όγκος των μεταφερθέντων έμπορευμάτων αύξήθηκε κατά 45 % και των ταξειδιωτών κατά 38 %¹¹¹. Κατά τό έκτο πενταετές ή οδική μεταφορά των έμπορευμάτων θά συγκεντρωθεί κυρίως στις άπομακρυσμένες ζώνες της χώρας.

ββ) σιδηροδρομική

Η πρώτη σοβαρή προσπάθεια κατασκευής σιδηρογραμμών έγινε τό 1927 και ήταν ή γραμμή που έωννε τό Δυρράχιο μέ τά Τίρανα, ή γραμμή όμως συμπληρώθηκε μόνο τό 1949. Οι Έταλοί έκαναν σοβαρές προσπάθειες για να ένώσουν σιδηροδρομικά την Άλβανία μέ την Έλλάδα και την Γιουγκοσλαβία, χωρίς όμως να κατορθώσουν να τελειώσουν τό έργο αυτό. Μέ την καθεστωτική αλλαγή έγιναν όρισμένες σιδηροδρομικές γραμμές. Αρχικά την επίβλεψη ανέλαβε ή κοινή Γιουγκοσλαβικο-αλβανική Σιδηροδρομική Έταιρεία, μέ την βοήθεια της έθελοντικής έργασίας της αλβανικής και γιουγκοσλαβικής νεολαίας, και συμπλήρωσαν τις γραμμές που είχαν χαράξει οι Έταλοί, και ένώθηκαν σιδηροδρομικά α) τό Δυρράχιο μέ τά Τίρανα (37 χιλιόμετρα) β) τό Kashar μέ τό Ysberish (7 χιλιόμετρα) και γ) τό Peqin-Elbesan (35,9 χιλιόμετρα).

Οι αλβανοί σιδηρόδρομοι έλέγχονται από τό Έπουργείο τηλεπικοινωνιών που έχει μιά ειδική Διεύθυνση, (τήν Διεύθυνση των Σιδηροδρόμων) που όργανώνει κάθε τι που έχει σχέση μέ τους σιδηροδρόμους. Τό σιδηροδρομικό ύλικό τό προμηθεύθηκαν αρχικά από την Γιουγκοσλαβία και στη συνέχεια από την UNRRA, Σοβιετική Ένωση, Ρουμανία και Πολωνία.

Τά διάφορα αναπτυξιακά προγράμματα άσχολήθηκαν μέ την ανάπτυξη του σιδηροδρομικού δικτύου. Συγκεκριμένα κατά τό 5

111. Βλ. Μ. Shehu, ό.π., σελ. 23 κ.έπ.

πενταετές πρόγραμμα (1971-75) ἡ διὰ σιδηροδρόμου μεταφορά ἐμπορευμάτων διπλασιάστηκε. Κατά τὸ ἕκτο πενταετές ἡ μεταφορά διὰ σιδηροδρόμου, στὴν ἀνάπτυξη τῆς ὁποίας δίνεται προτεραιότητα, προβλέπεται νὰ ἀυξηθεῖ κατὰ 62 % περίπου καὶ νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ 1980 τὸ 38 % περίπου τοῦ ὅγκου τῶν μεταφερομένων ἀγαθῶν διὰ μέσου τοῦ Ὑπουργείου Τηλεπικοινωνιῶν. Γενικὰ ἡ σιδηροδρομικὴ συγκοινωνία εἶναι περιορισμένη γιατί ἡ ὀρεινὴ διάρθρωση τῆς Ἀλβανίας αὐξάνει σημαντικὰ τὸ κόστος κατασκευῆς σιδηρογραμμῶν.

γγ) Ποτάμιες καὶ θαλάσσιες συγκοινωνίες

Ἀξιόλογη ποτάμια ναυσιπλοΐα δέν ὑπάρχει. Μόνο μικρά τμήματα τῶν ποταμῶν Drin καὶ Bojane εἶναι πλωτά. Οἱ τρεῖς κύριες λίμνες τῆς Ἀλβανίας, δηλαδή τῆς Shkodër, τῆς Ἀχρίδας (πού τὴν μοιράζεται μέ τὴν Γιουγκοσλαβία) καὶ τῆς Πρέσπας (πού τὴν μοιράζεται μέ τὴν Γιουγκοσλαβία καὶ Ἑλλάδα), εἶναι πλωτές μόνο γιὰ μικρά πλοῖα, ἀλλὰ δέν χρησιμοποιοῦνται ἐμπορικὰ πλοῖα μετὰ ἀπὸ τὸν δεῦτερο παγκόσμιον πόλεμον.

Ὅσο γιὰ τὴν θαλασσοπλοΐα ἔχουμε νὰ παρατηρήσουμε ὅτι καταρχήν, ὑπάρχουν πέντε κύρια λιμάνια, πού ἔχουν ἀρκετές εὐκολίες γιὰ τὰ πλοῖα. Πρόκειται, κατὰ σειρά σπουδαιότητος γιὰ τὸ Δυράχιο, Vlorë, Sarandë, Shëngjin καὶ Porto Palermo.

Τὸ Δυράχιο, τὸ κύριο λιμάνι, ἀναπτύχθηκε σὲ πρώτη τάξεως λιμάνι, μέ ἱταλικά χρήματα πρὶν ἀπὸ τὸν δεῦτερο παγκόσμιον πόλεμον καὶ χρησιμοποιήθηκε σάν κύρια βάση ἀπὸ τοὺς Ἰταλοὺς γιὰ τίς στρατιωτικὰς τοὺς ἐπιχειρήσεις ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος καὶ Γιουγκοσλαβίας. Ἐντούτοις οἱ Γερμανοί, φοβούμενοι εἰσβολὴ τῶν συμμάχων, τὸ κατέστρεψαν ἐντελῶς τὸ καλοκαίρι τοῦ 1944. Τὸ παρὸν πολιτικὸ καθεστῶς, μέ σοβιετικὴ, κυρίως, τεχνικὴ βοήθεια τὸ ἔχει ἐπισκευάσει, καὶ μάλιστα τὸ ἔχει συνδέσει καὶ σιδηροδρομικῶς μέ διάφορα ὄρυχεῖα.

Ἡ Vlorë τὸ δεῦτερο λιμάνι σὲ σπουδαιότητα, εἶναι τὸ καλύτερο φυσικὸ λιμάνι τῆς Ἀλβανίας καὶ ἐξουσιάζει τὸ στρατηγικὰ σπουδαῖο νησί Sazh.

Πρὶν ἀπὸ τὸν β' παγκόσμιον πόλεμον δέν ὑπῆρχε ἐμπορικὴ ναυτιλία ἐκτὸς ἀπὸ ἓνα μικρὸ ἀριθμὸ πλοίων πού διεξήγαγε τὸ παράκτιον ἐμπόριον. Ἡ διαχείριση τῶν περισσώτερων πλοίων γίνονταν ἀπὸ τοὺς Ἰταλοὺς ἐφοπλιστές καὶ ὑπῆρχε καθημερινὴ ἐξυπηρέτηση μεταξὺ Μπάρι καὶ Δυρραχίου. Τὸ μικρὸ ναυπηγεῖο τοῦ Δυρραχίου ἦταν ἱκανὸ νὰ κατασκευάσει μικρὰ ψαροκάϊκα. Σήμερα ἔχει ἀναπτυχθεῖ ἀρκετὰ τόσο ἡ ἐμπορικὴ ναυτιλία ὅσο καὶ τὰ ναυπηγεῖα, δεδομένου ὅτι ἡ θαλάσσια μεταφορὰ γινώρισε μιὰ καινούργια ἀνάπτυξη καὶ ἡ ἱκανότητα τῶν λιμανιῶν αὐξήθηκε. Κατά τὸ ἕκτο πενταετές προβλέπεται νὰ αὐξηθεῖ ἡ μέν ἀκτοπλοΐα κατὰ 50 % περίπου ἡ δὲ θαλάσσια μεταφορὰ μέ τὴν ἀλλοδαπὴ κατὰ 35%.

δδ) 'Αεροπορικές συγκοινωνίες

Παρά τήν μικρή έκταση τῆς χώρας λόγω τοῦ ὀρεινοῦ χαρακτήρα τῆς Ἀλβανίας ἡ ἀνάγκη τῆς διὰ ἀέρος μεταφορᾶς ἐγίνε αἰσθητή ἀπό τόν α' παγκόσμιον πόλεμον. Στήν ἀρχή παραχωρήθηκε ἡ ἐκμετάλλευση τῶν ἐσωτερικῶν ἀερογραμμῶν σέ γερμανική ἐταιρεία (τό 1924) καί στήν συνέχεια σέ Ἰταλική (τό 1935) πού ἡ ἐκμετάλλευσή τους ἀποδείχθηκε ἀσύμφορη. Τά Τίρανα συνδέθηκαν ἀκόμη, προπολεμικά, μέ τήν Ρώμη, τό Μπρίντιζι, τήν Θεσσαλονίκη καί τή Σόφια.

Μεταπολεμικά δέν λειτούργησαν ἀεροπορικές πολιτικές πτήσεις. Μέ τό ἐξωτερικό συνδέονταν στήν ἀρχή μέ τό Βελιγράδι, ἀργότερα, μέ κάποιες δυσκολίες, μέ τή Μόσχα καί μέ τίς ἄλλες πρωτεύουσες τῶν ἀνατολικῶν χωρῶν. Μέ τήν Ἑλλάδα συνδέθηκε τόν Μάρτιο τοῦ 1978, μέ ἐβδομαδιαία πτήση, μέ τή γραμμή Ἀθήνα-Γιάννενα-Τίρανα.

Οἱ τηλεπικοινωνίες πῆραν καί αὐτές τήν φυσιολογική ἐξέλιξη τῶν διαφόρων ἔργων ὑποδομῆς. Παρόλα αὐτά ὑπάρχουν ἀκόμα πολλές ἀδυναμίες κυρίως σ' ὅ,τι ἀφορᾷ τήν ἔρευνα καί τήν πλήρη τεχνική χρησιμοποίηση σέ λογική βάση τοῦ δημιουργηθέντος τεχνικοῦ ὕλικου καί στήν ἐργασία συντήρησης τῶν μέσων μεταφορᾶς καί τήν καλύπτερη ἐναρμόνιση τῶν ἀναγκῶν τῶν διαφόρων κλάδων τῆς Οἰκονομίας, τόν συντονισμό τῶν διαφόρων τύπων μεταφορῶν κλπ.

Κατά τήν διάρκεια τοῦ ἔκτου πενταετοῦς, οἱ διάφοροι τύποι μεταφορῶν θά ἀναπτυχθοῦν καί θά ἐντατικοποιηθοῦν καί θά γίνεи προσπάθεια γιά ἕνα καλύπτερο συντονισμό μεταξύ τους. Ὁ ὄγκος τῆς μεταφορᾶς ἐμπορευμάτων, κατά τήν διάρκεια τοῦ ἔκτου πενταετοῦς προβλέπεται νά αὐξησῇ κατά 30-32 % καί ἰδιαίτερα οἱ μεταφορές πού θά ἐνεργηθοῦν ἀπό τίς ἐπιχειρήσεις πού προέρχονται ἀπό τό ὑπουργεῖο τῶν τηλεπικοινωνιῶν θά αὐξησοῦν περίπου 35 %.

Γ'

Ἐξελίξεις γενικῶν οἰκονομικῶν μεγεθῶν

Στό κεφάλαιο αὐτό θά ἀσχοληθοῦμε μέ τίς ἐξελίξεις τῶν γενικῶν οἰκονομικῶν μεγεθῶν, πού βελτιώνουν τήν εὐμάρεια καί ἀνυψώνουν τό ἐπίπεδο τῶν κατοίκων.

Γιά τά γενικά οἰκονομικά μεγέθη θά ἀκολουθήσουμε τήν ἑ-
δια σειρά τῶν ἐξελίξεων, πέρνοντας σάν ἔτος βάση τό 1938. Θά
ἀσχοληθοῦμε α) μέ τό ἐθνικό εἰσόδημα καί τήν κατανομή του,
β) μέ τίς δημογραφικές ἐξελίξεις, γ) τήν ἀπασχόληση δ) τήν
ἐκπαίδευση σέ ὅλες τίς βαθμίδες τῆς καί ε) μέ τίς κοινωνικές
παροχές.

α) Ἐξέλιξη ἐθνικοῦ εἰσοδήματος

Παίρνοντας σάν ἔτος βάση τό 1938 ἡ ποσοστιαία αὐξηση τοῦ
συνολικοῦ εἰσοδήματος καί τοῦ μέσου κατά κεφαλὴν εἰσοδήματος
ἐμφαίνονται στὸν πίνακα 19.

Πίνακας 19¹¹²

Αὐξηση τοῦ Ἐθνικοῦ Εἰσοδήματος

	Συνολικό Ἐθνικό Εἰσόδημα	Μέσο κατά κεφαλὴν Εἰσόδημα
1938	1.0	1.0
1950	1.7	1.4
1960	4.0	2.0
1965	5.4	3.0
1970	8.3	4.0
1975	13.3	5.6

(Πρόγραμμα)

Ἡ ἴση κατανομή τοῦ εἰσοδήματος μεταξὺ τῶν διαφόρων ὁμά-
δων πολιτῶν δέν ἔχει ἐπιτευχθεῖ ἀκόμη. Ὑπάρχει διαφορὰ μετα-
ξύ τῶν εἰσοδημάτων τῶν ἀγροτῶν καί τῶν ἐργαζομένων σέ ἄλλες
δραστηριότητες. Ἐντούτοις ὅμως ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῶν ὑψηλῶν
καί τῶν χαμηλῶν μισθῶν διαρκῶς μικραίνει. Κατά τήν διάρκεια
μάλιστα τῶν τελευταίων ἐτῶν, λήφθηκαν ὀρισμένα μέτρα πού εἴ-
χαν σάν ἀποτέλεσμα ἀπὸ τῆ μιὰ μεριά νά μειωθοῦν οἱ ὑψηλοί μι-
σθοί καί νά αὐξηθοῦν οἱ χαμηλοί ἀπὸ τήν ἄλλη. "Ἐτσι ἡ "ψαλί-
δα" μεταξὺ τῶν ὑψηλῶν καί τῶν χαμηλῶν μισθῶν μειώθηκε τόσο

112. Βλ. Β. Bardhoshi-Th. Kareco, ὁ.π. σελ. 233.

στό επίπεδο των επιχειρήσεων όσο και στο έθνικό επίπεδο. Έπίσης γίνεται προσπάθεια, να ενισχυθούν οίκοномиκά οι αγροτικοί συνεταιρισμοί ώστε τα εισοδήματα ενός γεωργού-συνεταιριστή να πλησιάζουν με τον μισθό των εργαζόμενων στον κρατικό τομέα. Ο μελλοντικός σκοπός είναι, διαδοχικά, να εφαρμοσθεί ο έγγυημένος μισθός και για τους αγροτικούς συνεταιρισμούς. Άλλωστε ένας από τους στόχους των κυβερνήσεων είναι η βελτίωση της συνεχοῦς εὐμάρειας ὁλοκλήρου τοῦ λαοῦ, χωρίς νά ἐπιτρέπονται μεγάλες διαφορές στο βιοτικό επίπεδο μεταξύ των τάξεων, των ομάδων και των διάφορων στρωμάτων της κοινωνίας¹¹³.

Γιά τήν παρούσα εὐμάρεια τῶν κατοίκων σημασία ἔχει τό ποσοστό τοῦ Ἑθνικοῦ Εἰσοδήματος πού διατίθεται γιά κατανάλωση. Ἡ αὐξηση αὐτή γίνεται σέ συνδυασμό μέ τήν παρούσα καί τή μελλοντική εὐμάρεια, δηλ. τήν ἐπένδυση. Τό ποσοστό τοῦ ἑθνικοῦ εἰσοδήματος, πού διατίθεται γιά κατανάλωση¹¹⁴, ἔχει ὑποστεί μιά πτώση, πράγμα πού σημαίνει ὅτι διατίθεται μεγαλύτερο ποσοστό γιά ἐπένδυση. Παρόλα αὐτά ὁ ρυθμός αὐξησης τοῦ τμήματος τοῦ Εἰσοδήματος πού διατίθεται γιά κατανάλωση εἶναι μεγαλύτερος ἀπό τό ρυθμό αὐξησης τοῦ πληθυσμοῦ, κατά τά διάφορα πενταετῆ προγράμματα, ὅπως φαίνεται καί στόν πίνακα 20.

Πίνακας 20

Αὐξηση τοῦ κεφαλαίου πού διατίθεται
γιά κατανάλωση καί τοῦ πληθυσμοῦ

Πενταετῆ προγράμματα	Αὐξηση τοῦ πληθυσμοῦ (%)	Αὐξηση τοῦ καταναλωτικοῦ κεφαλαίου (%)
1951-1955	13	62
1956-1960	17	43
1961-1965	16	24
1966-1970	14	30
1971-1975	14,5	50-55

Ἀπό τόν πιό πάνω πίνακα φαίνεται ἡ αἰσθητή βελτίωση τῆς εὐμάρειας τῶν κατοίκων, ἀφοῦ ὑπάρχει διαφορά μεταξύ αὐξησης τοῦ πληθυσμοῦ καί αὐξησης τῆς κατανάλωσης ἐπ'ὲς αὐξησης τῆς δεύτερης. Σημειώνουμε ὅτι κατά τά δύο τελευταῖα πενταετῆ προγράμματα (τό 4ο 1966-1970 καί τό 5ο 1971-1976) ἡ σχέση μεταξύ αὐξησης τοῦ πληθυσμοῦ καί αὐξησης τοῦ τμήματος τοῦ Εἰσοδήματος πού διατίθεται γιά κατανάλωση ἦταν 1/2 στό 4ο πενταετές καί στό 5ο ἐξελλίσσεται σέ 1 μέ 3 περίπου. Στά πιό πάνω ἂν λάβουμε ὑπόψη μας καί τήν πτώση τῶν τιμῶν, ὅπως αὐτές παρου-

113. ὁ.π. σελ. 230.

114. ὁ.π. σελ. 235.

σιάζονται στὸν πίνακα 21 τότε καὶ τὰ πραγματικά εἰσοδήματα τῶν κατοίκων ἔχουν ἐπίσης αὐξηθεῖ. Τό 1970 τὰ πραγματικά εἰσοδήματα κατὰ κάτοικον αὐξήθηκαν κατὰ 91 % σέ σχέση μέ τό 1950 καί τό 1975 αὐξήθηκε κατὰ 14-17 % σέ σχέση μέ τό 1970.

Πίνακας 21¹¹⁵

Ἐτήσιο κέρδος τοῦ λαοῦ ἀπό τήν πτώση τῶν τιμῶν καί τὰ ἄλλα ληφθέντα εὐεργετικά μέτρα (σέ ἑκατομμύρια lek)

Ἔτη	
1η Ἀπριλίου 1950	30
28 Ἰουνίου 1951	14.1
1η Ὀκτωβρίου 1954	30
30 Ἀπριλίου 1956	150
26 Νοεμβρίου 1956	75
1 Νοεμβρίου 1957	120
28 Ἀπριλίου 1958	130
28 Ἀπριλίου 1959	131
29 Ἀπριλίου 1960	91
28 Ἀπριλίου 1961	85
1η Νοεμβρίου 1967	50
1η Μαΐου 1969	15
6 Νοεμβρίου 1969	170

Τά πραγματικά εἰσοδήματα, καί ὅταν ἀκόμη δέν αὐξάνουν, μένουν τουλάχιστον σταθερά, δεδομένου ὅτι δέν παρουσιάζεται ποτέ αὐξηση ἢ διακύμανση τῶν τιμῶν. Ἡ ἀξία αὐτῆς τῆς σταθερότητας τῶν τιμῶν εἶναι ἰδιαίτερα ἀντιληπτή στίς μέρες μας, πού ὁ πληθωρισμός ἐξανεμίζει τίς τυχόν αὐξήσεις τῶν ὀνομαστικῶν μισθῶν, ἐξαιρουμένης βέβαια τῆς περίπτωσης πού ἐφαρμόζεται ἡ τιμαριθμική αὐξηση.

Ἡ πτώση τῶν τιμῶν ἄρχισε πρῶτα ἀπό τὰ βασικά προϊόντα διατροφῆς, ἐνδύσης καί ὀρισμένων βασικῶν ὑπηρεσιῶν, ὅπως ἡ τιμή τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος, τοῦ νεροῦ κλπ. Ἀπό τό 1965 δέ ἔχουν τελείως καταργηθεῖ οἱ ἄμεσοι φόροι καί δασμοί.

β) δημογραφικές ἐξελίξεις

Οἱ δημογραφικές ἐξελίξεις, ὅπως μπορέσαμε νά τίς παρακολουθήσουμε χρησιμοποιώντας διάφορα στοιχεῖα,¹¹⁶ παρουσιάζονται στοὺς ἐπόμενους πίνακες.

115. ὁ.π. σελ. 240.

116. S. Skendi, ὁ.π., σελ. 47-59, 30vjet κλπ., ὁ.π., σελ. 29 κ.έπ., Statistical Year Book, United Nations, σελ. 67 κ.έπ., B. Bardhoshi-Th. Kareco, ὁ.π., σελ. 205 κ.έπ.

Πίνακας 22

Έμφαίνουν τήν εξέλιξη του συνολικού πληθυσμού

1930	1.003.000	1952	1.246.000
1938	1.046.000	1953	1.250.000
1945	1.115.350	1954	1.260.000
1946	1.132.000	1955	1.394.310
1947	1.154.000	1960	1.607.300
1948	1.186.000	1970	2.135.600
1950	1.208.943	1973	2.296.800
1951	1.200.000	1974	2.400.000
		1975	2.482.000

Παίρνοντας σάν έτος-βάση τό 1938 παρακολουθοῦμε τήν ποσοστιαία αύξηση του πληθυσμοῦ στόν πίνακα 23.

Πίνακας 23

Έμφαίνουν τήν ποσοστιαία αύξηση του πληθυσμοῦ

1930	96	1952	119
1938	100	1953	120
1945	107	1954	120
1946	108	1955	133
1947	110	1960	154
1948	113	1970	204
1950	116	1973	220
1951	115	1974	229
		1975	237

Στήν αύξηση αύτή του πληθυσμοῦ συνετέλεσε καί ἡ μείωση τῆς θνησιμότητας πού άνέρχονταν τό 1938 σέ 17 ο/οο καί τό 1972 έπεσε σέ 8 ο/οο δηλαδή μειώθηκε κατά 2.2 φορές μέ συνέπεια ἡ αύξηση του πληθυσμοῦ νά εἶναι 24,8 σ/ρο, τό 1972 έναντι 16,9ο/οο τό 1938.¹¹⁷

γ) Άπασχόληση:

Ἡ κοινωνική διάρθρωση του πληθυσμοῦ εξέλιχθηκε έπ'ώφε- λεία τῆς έργατικῆς τάξης πού αύξάνει μέ ρυθμό γρηγορότερο άπό ὅ,τι αύξάνει ὁ συνολικός πληθυσμός καί καταλαμβάνει συνε- χῶς μεγαλύτερο ποσοστό στό σύνολο τῶν άπασχολούμενων. Τοῦτο φαίνεται καί στόν πίνακα 24, πού έγινε άπό τήν έξεργασία δια- φόρων στατιστικῶν στοιχείων.¹¹⁸

117. Βλ. Β. Bardhoshi-Th. Kareco, ὅπ.π., σελ. 206.

118. Βλ. Β. Bardhoshi-Th. Kareco, ὅπ.π., σελ. 208.

Πίνακας 24

Κοινωνική σύνθεση τοῦ πληθυσμοῦ
(σέ ποσοστά σέ σχέση μέ τό σύνολο τοῦ πληθυσμοῦ)

	1950	1960	1971
Κοινωνική διάρθρωση τοῦ πληθυσμοῦ	100	100	100
Ἑργατική τάξη	11,2	29,1	33,8
Ἀγρότες	74,3	58,7	53,5
Υπάλληλοι	10,1	11,3	12,7
Βιοτέχνες	4,4	0,9	-

Ἡ αὐξηση τῆς ἐργατικῆς τάξης, εἶναι συνδεδεμένη μέ τούς ταχεῖς ρυθμούς ἀνάπτυξης τῆς βιομηχανίας καθώς καί μέ τόν ἐκ-
συγχρονισμό τῆς γεωργίας. Στόν πίνακα 25 βλέπουμε αὐτήν τήν
ἐξέλιξη.¹¹⁹

Πίνακας 25

Αὐξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐργατῶν

Ἔτη	Ἀριθμός ἐργατῶν	ρυθμός αὐξησης σέ σχέση μέ τό 1950	Ποσοστό τῶν ἐργατῶν σέ σχέση μέ τόν ἀριθμό τῶν ἐργατῶν καί ὑπαλλήλων
1950	54.969	100	66,5
1955	98.390	178,9	71,9
1960	153.943	279,8	75,1
1965	203.740	370,5	75,9
1970	307.052	558,5	78,3
1972	343.228	623,6	77,2

Τό 1939 ὁ ἀριθμός τῶν ἐργατῶν ἀνέρχονταν σέ 15.000 καί
ἐπομένως, μέχρι τό 1972 πολλαπλασιάστηκε ἐπὶ 23.

Στόν πίνακα 26 βλέπουμε τήν κατανομή τοῦ ἐργατικοῦ δυνα-
μικοῦ στούς διαφόρους κλάδους, τοῦ κρατικοῦ τομέα.¹²⁰

119. Ὡ.π., σελ. 211.

120. Ὡ.π., σελ. 212.

Πίνακας 26

Μέσος αριθμός τών εργατῶν στόν κρατικό τομέα, ανάλογα
μέ τόν κλάδο τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος

	1950		1972		Πολλαπλασιασταία αύξηση τό 1972 σέ σχέση μέ τό 1950
	Σέ χί- λιους κα- τοίκους	ἐπί %	Σέ χί- λιους κα- τοίκους	%	
Σύνολο εργατῶν	82,6	100,0	444,0	100,0	5,4
Βιομηχανία	20,7	25,0	150,3	33,0	7,2
Κατασκευές	17,9	21,7	53,0	11,9	3,0
Γεωργία	7,5	9,1	84,5	19,0	11,2
Μεταφορά καί σύνδεση	7,0	8,6	19,0	4,3	2,7
Ἐμπόριο καί ἀπόθεμα	8,9	10,8	41,3	9,3	4,6
Δημοτικές ὑπηρεσίες	0,9	1,1	15,0	3,4	16,6
Ἐκπαίδευση & κουλτούρα	7,4	9,0	37,5	8,5	5,1
Δημόσια ὑγεία	3,3	4,0	22,5	5,1	6,7
Διοίκηση	8,3	10,1	10,7	2,5	1,3
Πιστωτικά Ἴνστιτούτα	0,5	0,6	1,5	0,5	0,6
Διάφορα	-	-	8,5	1,9	-

Ἡ συμμετοχή τών γυναικῶν στόν κρατικό τομέα ἀνέρχεται
σέ 40 %.

δ) Ἐκπαίδευση

Πρίν ἀπό τόν δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο τό 80 % τῶν κατοίκων ἦταν ἀναλφάβητο, δέν ὑπῆρχε ἀνώτατη ἐκπαίδευση καί οἱ Ἀλβανοί σπουδάζαν σέ διάφορα Εὐρωπαϊκά Πανεπιστήμια. Τό 1936-37 σπουδάζαν σέ ἀλλοδαπά πανεπιστήμια 363 φοιτητές μέ δικά τους ἔξοδα καί 65 μέ κρατικές ὑποτροφίες.¹²¹ Τό 1938 ὑπῆρχαν 649 σχολεῖα στοιχειώδους ἐκπαίδευσης μέ 54.450 μαθητές καί 1.350 δασκάλους. Ἀκόμα ὑπῆρχαν 18 σχολεῖα μέσης καί ἐπαγγελματικῆς ἐκπαίδευσης, μέ 5.677 σπουδαστές καί 251 καθηγητές. Τό 1938, τό 30 % τῶν κοριτσιῶν πήγαιναν σχολεῖο καί τό 37,7 τῶν ἀγοριῶν.

Κατά τήν διάρκεια τῆς ἰταλικῆς κατοχῆς (1939-1943) ἡ ἰταλική γλῶσσα καί παιδεία διεισδύσε στά ἀλβανικά σχολεῖα. Ὁταν ὅμως ἀρχισε τό ἀντιστασιακό κίνημα, τό 1941, ἡ ἐκπαίδευση παρέλυσε καί τά σχολεῖα μετατράπηκαν σέ κέντρα τῆς ἀντίστασης καί ἐπάνδρωσης τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ πολέμου.

121. Βλ. S. Skendi, ὁ.π., σελ. 274 κ.ἐπ.

αα) Στοιχειώδης ἐκπαίδευση

Μετά τήν καθεστωτική ἀλλαγὴ ἡ παιδεία εἶναι δωρεὰ καὶ καθλήθηκε προσπάθεια νὰ διαδοθεῖ α) σέ ὅλη τὴ χώρα ᾧ προπόλεμικά τὸ 80 % τῶν χωριῶν δέν εἶχαν καθόλου σχολεῖα καὶ μόνο στίς 6 μεγαλύτερες πόλεις ὑπῆρχαν σχολεῖα μέσης ἐκπαίδευσης β) σέ ὅλες τίς τάξεις: ἔγιναν εἰδικὰ σχολεῖα γιὰ τοὺς ἐργαζόμενους, παράλληλα μέ τὰ κανονικά σχολεῖα. Ἡ στοιχειώδης ἐκπαίδευση εἶναι ὑποχρεωτική γιὰ 8 χρόνια καὶ τὸ 1972 ὑπῆρχαν 1443 ὀκτατάξια σχολεῖα μέ 21.525 διδακτικό προσωπικό.

ββ) Μέση ἐκπαίδευση

Ὁ ἀριθμός τῶν σχολείων τῆς μέσης καὶ ἐπαγγελματικῆς ἐκπαίδευσης ἀπὸ 18 πού ἦταν τὸ 1938 ἔφτασαν σέ 150 τὸ 1972 μέ 3.617 διδακτικό προσωπικό.

γγ) Ἀνώτερη καὶ Ἀνώτατη Ἐκπαίδευση

Γιὰ νὰ δημιουργηθοῦν στελέχη αὐτόχθονα, θὰ ἔπρεπε νὰ ἱδρυθοῦν ἀνώτερες καὶ ἀνώτατες σχολές. Χρονολογικά ἡ πρώτη ἀνώτερη Σχολὴ ἱδρύθηκε τὸ 1946. Πρόκειται γιὰ τὸ Παιδαγωγικό Ἰνστιτοῦτο διετοῦς φοίτησης. Στὴ συνέχεια ἱδρύθηκαν καὶ ἄλλα ἱνστιτοῦτα, πού ἐνώθηκαν καὶ σχημάτισαν τὸ Πανεπιστήμιο τῶν Τιράνων. Μετὰ ἱδρύθηκε ἡ Γεωπονικὴ Σχολή, ἡ Σχολὴ Καλῶν Τεχνῶν, ἡ Γυμναστικὴ Ἀκαδημία καὶ τὸ τριετές Παιδαγωγικό Ἰνστιτοῦτο, καθὼς καὶ πολλὰ παραρτήματα τῶν σχολῶν αὐτῶν στίς διάφορες περιοχές. Τὸ διδακτικό προσωπικό τῶν ἀνωτέρων καὶ ἀνωτάτων σχολῶν ἀνέρχεται σέ 1283 ἄτομα καὶ προετοιμάζουν φοιτητές γιὰ 58 διαφορετικὲς εἰδικότητες. Τὸ 1972 ἱδρύθηκε καὶ ἡ Ἀκαδημία Ἐπιστημῶν.

Στόν πίνακα 27 μπορούμε νὰ δοῦμε τὴν εξέλιξη τῶν σπουδαστῶν, σέ ὅλες τίς βαθμίδες, ἀπὸ τὸ 1938 μέχρι τὸ 1972.¹²²

Πίνακας 27

Ἀριθμός μαθητῶν καὶ φοιτητῶν (σέ χιλιάδες)

	1938	1955	1960	1970	1972	πολλαπλασια- στὴ αὐξηση ἀπὸ 1938-1972
Σύνολο μαθητῶν καὶ φοιτητῶν	56,3	178,0	311,5	661,2	698,9	12,4
Σχέση μαθητῶν καὶ φοιτητῶν μέ τόν συνολικό πληθυσμό	1/18,5	1/6,8	1/5,2	1/3	1/3	-
Στά ὀκτατάξια σχολεῖα	54,6	170,8	274,3	555,3	556,6	10,3
Στά σχολεῖα μέσης ἐκπαίδευσεως	1,7	6,8	29,9	80,4	102,2	60,1
Στά γενικά σχολεῖα	0,8	2,0	15,8	30,3	35,9	45,0
Στά ἐπαγγελματικά σχολεῖα	0,9	4,8	14,1	50,1	68,3	76,0
Στὴ ἀνώτερη ἐκπαίδευση	-	0,3	6,7	25,5	30	-

122. Βλ. Β. Bardhoshi-Th. Kareco, ὁπ.π. σελ. 253.

Ἀποτέλεσμα τῆς αὔξεσης τοῦ ἀριθμοῦ τῶν σπουδαστῶν, σέ ὅλες τῖς βαθμίδες ἦταν ὅτι τό 1972 ἡ ἀλβανική οἰκονομία ἀπασχολοῦσε 19.000 ἀνώτερα καί 45.502 μεσαῖα στελέχη.

Παράλληλα ἀναπτύχθηκαν διάφορα μορφωτικά ἰδρύματα, πού ἀνυψώνουν τό γενικό μορφωτικό ἐπίπεδο τῶν λαῶν.

Στόν πίνακα 28 παρουσιάζονται διάφορα μορφωτικά ἰδρύματα.¹²³

Πίνακας 28

Μορφωτικά ἰδρύματα

	1938	1950	1960	1972	Πολλαπλασιαστέα αὔ- ξηση τό 1972 σέ σχέ- ση μέ τό 1950
Καλλιτεχνικά ἐπαγγελματικά ἱνστιτοῦτα	-	4	18	28	70
Θεατές (σέ χιλιάδες)	-	138	931	7.396	53,5
Κινηματογράφοι	17	35	72	110	3,1
Θεατές (σέ χιλιάδες)	561	2352	7767	10.112	4,3
Μορφωτικά κέντρα σέ πόλεις	-	11	29	41	3,7
Μορφωτικά κέντρα σέ χωριά	-	-	135	442	-
Μορφωτικές ἐστίες	-	127	1058	1.423	11,2
Δημόσιες Βιβλιοθήκες	5	12	16	42	3,5
Βιβλία (σέ χιλιάδες)	25	202	736	2.223	11,0
Μουσεῖα	2	7	13	1.428	204,0
Οἰκίες-Μουσεῖα	-	2	12	42	21,0

Ἕνας μέγας ἀριθμός βιβλίων, ἐφημερίδων καί περιοδικῶν δημοσιεύονται ἐπίσης.¹²⁴

ε) Κοινωνικές παροχές

Ἡ πρώτη κοινωνική παροχή εἶναι ἡ βελτίωση τῆς υἱείας ἐνός λαοῦ. Οἱ ὑγειονομικές ὑπηρεσίες παρέχονται δωρεάν στίς πόλεις καί στήν ὑπαιθρο. Μεγάλη σημασία δίνεται ἀκόμη στήν προληπτική ἱατρική καί στήν υἱεία τῆς μητέρας. Αὐτό εἶχε σάν ἀποτέλεσμα, μαζύ μέ τήν βελτίωση τῆς διατροφῆς καί τῶν λοιπῶν συνθηκῶν διαβίωσης, ὁ μέσος ὀρος ζωῆς ἀπό 38 χρόνια πού ἦταν πρίν ἀπό τόν πόλεμο νά φτάσει στά 58.

Στόν πίνακα ὑπ'ἀριθ. 29 δίνονται μερικοί δεῖκτες τῆς ἀναπτύξεως τῶν ὑγειονομικῶν ὑπηρεσιῶν.

123. Βλ. B.Bardhoshi-Th. Kareco, ὄπ.π., σελ. 256

124. Τό 1972 δημοσιεύθηκαν 801 βιβλία μέ 9 ἑκατομμύρια ἀντίτυπα, 54 ἑκατομμύρια φύλλα ἐφημερίδων καί 3 ἑκατομμύρια ἀντίτυπα διαφόρων περιοδικῶν (βλ. B.Bardhoshi-Th. Kareco, ὄπ.π., σελ. 256-7.)

Πίνακας 29¹²⁵

Ἀριθμός ἱατρῶν καί κλινῶν στά νοσοκομειακά καταστήματα

	1938	1950	1960	1972	Πολλαπλασιασταία αύξηση τό 1972 σέ σχέση μέ τό 1938
Ἀριθμός ἱατρῶν καί ὁδοντιάτρων	122	149	478	2.223	18,2
Ἀριθμός κατοίκων γιά ἓνα γιατρό	8.527	8.156	3.362	1.009	8,5:1
Ἀριθμός κλινῶν στούς ὑγειονομικούς ὀργανισμούς	1.000	5.300	8.600	16.150	16,1
Κλίνες γιά 1000 κατοίκους	0,98	4,4	5,8	7	7,1

Τά ποσά πού διατίθενται γιά τίς διάφορες μορφωτικές καί κοινωνικές παροχές φαίνονται στόν πίνακα 30

Πίνακας 30¹²⁶

Δαπάνες τοῦ προϋπολογισμοῦ προοριζόμενες γιά τίς κοινωνικές καί μορφωτικές ὑπηρεσίες

	σέ ἑκατομύρια lek				Πολλαπλασιασταία αύξηση τό 1970 σέ σχέση μέ τό 1950
	1950	1960	1965	1970	
Σύνολον	97,8	599,9	767,2	1.209,3	12,3
Ἐκπαίδευση καί κουλτούρα	58,6	250,1	333,4	553,8	9,4
Δημόσια ὑγεία	31,4	153,0	171,4	2.697	8,3
Κοινωνικές παροχές	6,6	103,0	141,9	1.258	20,6
Κοινωνικές ἀσφαλίσεις	1,2	93,3	120,3	258,8	215,6

Κατά τήν διάρκεια τῶν δύο τελευταίων δεκαετιῶν οἱ δαπάνες εἶναι πολύ σημαντικές γιά νά ἀνταπεξέλθουν στά μορφωτικά καί κοινωνικά μέτρα πού λήφθηκαν ἀπό τήν Κυβέρνηση. Αὐτό ἔχει σάν ἀποτέλεσμα νά αὐξάνει συνεχῶς τό ποσό πού διατίθεται κατὰ κάτοικο γιά κοινωνικές παροχές, ὅπως φαίνεται στόν πίνακα 31.

125. Βλ. B. Bardhoshi-Th. Kareco, ὁπ.π., σελ. 258.

126. ὁπ.π., σελ. 243.

Πίνακας 31¹²⁷

Κέρδη του λαού προερχόμενα από δαπάνες του Κρατικού
Προϋπολογισμού για μορφωτικές και κοινωνικές παροχές

	σε lek	
	1960	1971
1) Δαπάνες στους κοινωνικούς και μορφωτικούς τομείς, κατά κάτοικο	373	657
Στόν τομέα εκπαίδευση και κουλτούρα	153	318
Στόν τομέα της δημοσίας υγείας	98	141
2) Δαπάνες για τις κοινωνικές ασφαλίσσεις και τις κοινωνικές παροχές (για κάθε εργαζόμενο)	574	824
3) Δαπάνες στόν κοινοτικό τομέα (για κάθε κάτοικο πόλης)	224	429

"Έτσι τό έμμεσο κέρδος του λαού σε κοινωνικές παροχές από 30 περίπου lek κατά κάτοικο πού ήταν τό 1947 άνήλθε σε 657 lek τό 1971.

Γιά τήν κατοικία, βασικός παράγοντας τής εύμάρειας ενός λαού, καταβλήθηκε προσπάθεια νά αύξηθεῖ ἡ "κατοικήσιμη ἐπιφάνεια". Κατά τήν διάρκεια τῶν ἐτῶν 1951-1970 περισσότερος από τόν μισό πληθυσμό κατοίκησε σε καινούργια διαμερίσματα ἢ κατοικίες. Στόν πίνακα 32 βλέπουμε διαχρονικά, τόν ἀριθμό τῶν κατασκευασθέντων οἰκιῶν.

Πίνακας 32¹²⁸

Ἀριθμός τῶν κατασκευασθέντων οἰκιῶν

Πενταετή Προγράμματα	Συνολικός ἀριθμός τῶν κατα- σκευασθέντων οἰκιῶν καί δια- μερισμάτων	Κατασκευασθεῖσες οἰκίες στήν ὕπαιθρο
1951-1955	26.110	16.895
1956-1960	47.413	32.165
1961-1965	44.693	26.794
1966-1970	73.213	41.744
1971-1975	80.000	40.000

127. ὁπ.π., σελ. 244.

128. ὁπ.π., σελ. 261.

Πρὶν τελειώσουμε τὴν μελέτη αὐτὴ γιὰ τὴν Ἀλβανία, θεωροῦμε ἀπαραίτητο νὰ ἀφιερώσουμε μιὰ παράγραφο γιὰ τὶς ὑπάρχουσες ἑλληνο-ἀλβανικὲς σχέσεις: Γιὰ τὶς μόνες σχέσεις πού ὑπάρχει συμφωνία-πλαίσιο εἶναι οἱ ἐμπορικὲς καὶ γιὰ τὶς ὅποιες θὰ μιλήσουμε στὴ συνέχεια.

Γιὰ τὶς μορφωτικὲς ἀνταλλαγές ἔχουμε νὰ παρατηρήσουμε ὅτι, ἂν καὶ ἔχουν λάβει χώρα ὁρισμένους καλλιτεχνικὲς ἢ ἐπιστημονικὲς ἀνταλλαγές, ἐντούτοις δὲν ὑπάρχει σχετικὴ συμφωνία-πλαίσιο. Συγκεκριμένα ἀπὸ τὸ 1977 ἔρχονται κάθε χρόνο φοιτητικὰ ἀλβανικὰ συγκροτήματα στὴν Ἑλλάδα. Ἀκόμα πραγματοποιοῦνται ἀμοιβαῖες ἐπισκέψεις μεταξὺ τῶν ἐκπροσώπων τῶν Πανεπιστημίων τῶν Ἰωαννίνων καὶ Τιράνων. Εὐκαιριακὰ δὲ καλοῦνται ὁρισμένοι ἐπιστήμονες, ὅπως π.χ. πρόσφατα μετέβηκαν στὴν Ἀλβανία, μετὰ ἀπὸ πρόσκληση, κτηνίατροι καὶ γεωπόνοι τοῦ Δημόσιου γιὰ νὰ λάβουν μέρος σὲ συνέδριο πού ἀφοροῦσε τὴν εἰδικότητα τού. Τέτοιες προσκλήσεις μπορεῖ - καὶ ἀσφαλῶς - θὰ γίνουν καὶ στὸ μέλλον. Τὸ βασικὸ ὅμως εἶναι ὅτι δὲν ὑπάρχει συμφωνία-πλαίσιο, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία θὰ καθορίζονται οἱ ἀνταλλαγές καλλιτεχνῶν καὶ ἐπιστημόνων.

Ἀντίθετα, οἱ ἑλληνο-ἀλβανικὲς ἐμπορικὲς σχέσεις καθορίζονται σύμφωνα μὲ τὶς πιὸ κάτω συμφωνίες, πού ἔχουν ὑπογραφεῖ ἀπὸ τὶς Κυβερνήσεις τῶν δύο Κρατῶν:

α) Ἡ πρώτη τριετὴς ἑλληνοαλβανικὴ μεταπολεμικὴ ἐμπορικὴ συμφωνία καὶ συμφωνία πληρωμῶν ὑπογράφηκαν στὰ Τίρανα στίς 30 Ὀκτωβρίου 1972 καὶ ἔσχυσαν μέχρι τὶς 31 Δεκεμβρίου 1975.

Τὰ προβλεπόμενα στοὺς πίνακες προΐοντα πρὸς ἀνταλλαγὴ δὲν ἔχουν περιοριστικὸ χαρακτήρα (ἄρθρο 2) δὲν μποροῦν ὅμως νὰ ἐπανεξαχθοῦν χωρὶς τὴν συγκατάθεση τῶν ἀρμόδιων ὀργάνων τῆς Χώρας πού τὰ ἐξάγει (ἄρθρο 6). Ἀκόμα συγκροτήθηκε Μικτὴ Ἐπιτροπὴ, πού θὰ συνέρχεται μιὰ φορά τὸ χρόνο στὴν Ἀθήνα ἢ στὰ Τίρανα μὲ σκοπὸ νὰ ἐξετάζει τὴν ἐξέλιξη τῶν ἐμπορικῶν ἀνταλλαγῶν, τὴν κατάσταση τοῦ ἐμπορικοῦ ἰσοζυγίου κλπ. (ἄρθρο 7). Τὸ ποσοστὸ τῶν ἀνταλλασσόμενων προΐοντων καθορίζεται ἢ σὲ τόνους ἢ σὲ δολλάρια ΗΠΑ.

Ἡ ὑπογραφεῖσα ταυτόχρονα συμφωνία πληρωμῶν καθορίζει τὸν τρόπο πληρωμῆς πού θὰ γίνεται μὲ λογαριασμό συμψηφισμοῦ σὲ δολλάρια ΗΠΑ (ἄρθρο 2), καὶ οἱ πληρωμές θὰ διενεργοῦνται διὰ μέσου τῆς Τράπεζας τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Τράπεζας τοῦ Ἀλβανικοῦ Κράτους, πού ἀνοῖξαν ἀμφότερες πιστωτικὸς λογαριασμοὺς ὕψους 500.000 δολ. ΗΠΑ (ἄρθρο 4). Ἡ προβλεπόμενη ἀπὸ τὴν Ἐμπορικὴ Συμφωνία Μικτὴ Ἐπιτροπὴ θὰ ἐπιλαμβάνεται ἐπίσης γιὰ τὴν καλὴ ἐκτέλεση καὶ τῆς συμφωνίας πληρωμῶν. Κάθε χρόνο, μέσα στὰ πλαίσια τῆς Ἐμπορικῆς Σύμβασης, καταρτίζονται Πρωτόκολλα ἀνταλλαγῆς προΐοντων.

β) Ἡ ἐπόμενη πενταετὴς ἰσχύουσα καὶ σήμερα ἐμπορικὴ συμφωνία, καθὼς καὶ ἡ συμφωνία πληρωμῶν, ὑπογράφηκαν στὰ Τί-

ρανα στις 21 Μαΐου 1976 και ισχύουν μέχρι τις 31 Δεκεμβρίου 1980. Οι συμφωνίες αυτές είναι βασικά όμοιες με τις προηγούμενες. Ο όγκος και η αξία των ανταλλασσόμενων προϊόντων, στο σύνολό τους, αυξήθηκαν σημαντικά, πράγμα που είχε σαν αποτέλεσμα να αυξηθούν τα πιστωτικά περιθώρια από 500.000 δολ. σε 800.000 δολ. ΗΠΑ.

Συμπεράσματα:

Η συγγραφή του παρόντος πονήματος συνάντησε δυσκολίες άσυνήθιστες για ένα έρευνητή. Πρόκειται, κυρίως, για την έλλειψη όλων των απαραίτητων στατιστικών στοιχείων. Τα περισσότερα από αυτά δίνονται σε ποσοστά και όχι σε απόλυτους αριθμούς, πράγμα που εμποδίζει να εκτιμήσουμε την πραγματική εξέλιξη των οικονομικών μεγεθών. Η μη δυνατότητα δε να επισκεφθούμε επί τόπου την οικεία χώρα και να έλθουμε σε άμεση επαφή με τους ειδικούς είναι η δεύτερη σημαντική δυσκολία.

Με τον περιορισμό των ανωτέρω, που μοιραία καταλήγουν σε όρισμένες επιφυλάξεις τα συμπεράσματά μας συνοψίζονται ως ακολούθως:

Όπως είδαμε στο πρώτο κεφάλαιο η Άλβανία ήταν μια καθαρά δυιστική οικονομία που τον έκρυθνονισμένο τομέα τον εκμεταλλεύονταν οι άλλοδαπές εταιρείες που άνηκαν στις χώρες που εκάστοτε έπηρεάζαν πολιτικά την Άλβανία. Με την καθεστωτική αλλαγή και στην Άλβανία ακολουθήθηκε η ίδια οικονομική πολιτική που, γενικά, ακολουθείται στις ανατολικές χώρες. Στην αρχή δηλ. παραμελήθηκε η γεωργία προς όφελος της βιομηχανίας και μάλιστα της βιομηχανίας παραγωγής κεφαλαιουχικών αγαθών. Αυτό, όπως ήταν φυσικό, προξένησε αντιδράσεις και ανάγκασε τους ιδύνοντες, στο δεύτερο πενταετές πρόγραμμα (1956-60) να αναθεωρήσουν, τουλάχιστον, μερικώς τις απόψεις τους και να δώσουν βαρύτητα στην ανάπτυξη της Γεωργίας.

Η ποσοστιαία αύξηση των διαφόρων οικονομικών μεγεθών είναι έντυπωσιακή. Αυτό, από καθαρά οικονομική άποψη εξηγείται από δύο λόγους: α) όταν η αρχική βάση είναι μικρή, η ποσοστιαία αύξηση είναι πολύ εύκολότερο να είναι μεγάλη και β) σε μια χώρα που βρίσκεται στα πρώτα στάδια της οικονομικής ανάπτυξης, όπως είναι η περίπτωση της Άλβανίας, οι πρώτες επενδύσεις είναι και οι πλέον αποδοτικές. Όσο προχωρεί η οικονομική ανάπτυξη τόσο μειώνεται και η όριακή απόδοση του κεφαλαίου καθ'ότι εξαντλούνται οι πλέον αποδοτικές επενδύσεις. Αύτως είναι άλλωστε και ο κύριος λόγος που εξηγείται η προθυμία των άλλοδαπών επενδυτών να επενδύσουν στις λιγότερο αναπτυγμένες οικονομίες.

Θά πρέπει νά προσθέσουμε ἕνα τρίτο λόγο: πρόκειται γιά τό γεγονός ὅτι θυσιάστηκε μιὰ τουλάχιστον γενιά γιά τίς μελλοντικές. Τό ποσοστό κεφαλοποίησης τῆς οἰκονομίας ἦταν δυσανάλογα ὑψηλό. Ἀκολουθήθηκε καί ἐδῶ ἡ θεωρία τοῦ Schumpeter περί συσσώρευσης κεφαλαίου μέ τή μόνη διαφορά ὅτι τόν ρόλο τῶν ἐπιχειρηματιῶν τόν ἀντικατέστησε, στήν προκείμενη περίπτωση, τό Κράτος.

Στούς τομεῖς πού, κατά τή γνώμη μας, ἡ βελτίωση εἶναι σίγουρα θετική εἶναι ἡ ἐκπαίδευση, ἡ ὑγεία καί οἱ κοινωνικές, γενικά, παροχές.

Νοέμβριος 1979